પ્રસ્તાવના.

આપણા જૈન બંધુઓમાં તથા અન્ય વિદ્વાન વર્ગ અનુયોગ પ્રવચનનો ફેલાવો થાય તેવા હેતુથી, આ ચાર અનુયોગ અને છ નિર્યુક્તિ કર્યા છે. અને તે પ્રસિદ્ધ પણ થયા છે. જ્યાં પણ સૂત્રો ઉપર ગંભીર રહસ્યવાળી ટીકાઓ છે તેનું ભાષાંતર પણ ઉપયોગી થાય, અને લોકોને વધુ જાણવાનું મળે તેવા હેતુથી ભાષાંતર આ ભંડાર તરફથી પ્રસિદ્ધ થાય છે, અને જૈનપત્રમાં તેની જાહેર ખબર આવે છે. આગમ શોધના ભાગ ૧લાની કિંમતથી બધી સામગ્રી આપીને—જેટલું બને ત્યાં આશ્રય દાતાને આપવા માટેજ રાખવાની યોજના કરેલી છે. તે પ્રમાણે બીજા ભાગની સામગ્રી થવાથી આ ત્રીજો ભાગ અવશ્ય વાચકોના અર્પણ કરવામાં આવ્યો છે. અને તેજ પ્રમાણે ભાગ ૪-થો પણ આપને અર્પણ થશે. કામ ચાલુ પુરતી ખામી છે તથા અશુદ્ધિ પણ રહે છે. યોગ્ય શબ્દો ગુજરાતીમાં મળી શકતા નથી જુદા ભાષા પણ ગંભીર સૂત્રનો ભાવ જાણી શકતા નથી તેથી કોઈ ગીતાર્થ પુરુ બીજી આવૃત્તિમાં સુધારો કરી આપે તો મદદ ન થાય થાય, તેથી અમે મદદ આપવા ગીતાર્થ પુરુષોને વિનંતિ છે. આપણામાં હજુ સુધી જ પ્રચાર માટે આવા ગ્રંથો પુરતું ઉત્તેજન આપતા નથી તેમજ આ પ્રેમના ગ્રંથો ખાસ વેચાતા નથી અને નિર્ગુણ સાગર જેવું કામ બની થઈ શકે નહી માટે જો એ.વા—પાંચમો ભાગમાં પૈસા મદદ પ્રથમ મોકલી આપે તો શુદ્ધ સોધનાર વિગેરે સારા પગાર વાળા રાખી શક કારણ કે મુનિરાજો વિહારમાં હોય ત્યાં એ ગ્રંથ વખત કરવા જ શકતા નથી તેથી પ્રથમથી મદદ આપશો તે યોગ્ય હોશમાં કરશો.

...જ નાંખવા સમાન મહાન્ પુન્ય છે. એમાં શું શું વિષયો છે તથા ...ને મદદ કેટલી આપી છે તે અનુક્રમે દરેકે વાંચવું જોઇએ.

(૧) ત્રીજું ચોથું પાંચમું એમ ત્રણ અધ્યયનો આ ભાગમાં છે. ...ની દરેકના ઉદ્દેશામાં નિર્યુક્તિકાર પોતે બતાવે છે તે અનુક્રમ-ણિકામાં દેખાશે.

વિષય અનુક્રમણિકા.

વિષય.

શીતોષ્ણીય નામના ત્રીજા અધ્યયનમાં ૧૯૮થી નિર્યુક્તિ છે. તેમાં ચાર ઉદ્દેશા છે તેમાં બતાવ્યું છે કે [illegible] સુતેલા જીવો દુઃખ પામે છે ત્રીજા ઉદ્દેશામાં સાધુએ દુઃખ સહન કરવું તથા નિર્મળ સંયમ પાળવું. ચોથા ઉદ્દેશામાં કષાયોનું વમન કરવું તથા બીજા પાપોનું રોકવું બતાવેલ છે.

શીત અને ઉષ્ણના નિક્ષેપનું ખુલાસાથી વર્ણન છે.

સુખી સ્થિતિ અને દુઃખનું સ્વરૂપ છે.

સુતેલાના નિક્ષેપા છે.

૧૨૪ થી [illegible] તેમાં સુતેલાનું દુઃખ બતાવે છે.

જાગતાનું આરોગ્ય વગેરેનું સુખ બતાવે છે.

આચાર્ય ઉપદેશ કરે છે કે મુનિએ [illegible]

વિષય વિકારોમાં [illegible] રાખવો.

[illegible] બતાવે છે કે સાધુ [illegible]

[illegible] ધર્મ સમજીને સંસારનો મોહ [illegible]

પૃષ્ઠ	વિષય.
૨૫-સૂત્ર	૧૦૮ માં મુનિ પોતે તરે અને બીજાને સંસાર સમુદ્રના દુઃખથી બચાવે.
૨૭	ચારે ગતિમાં દુઃખ છે તેમાં રહેવાનું પણ દુઃખ બતાવેલ છે.
૨૯-સૂત્ર	૧૦૯ માં કહે છે કે આ વિષયોની ખાતર અનેક દુઃખ શરીરરોગોને સહેવાં પડે છે. માટે મુનિએ અલ્પસત્ત્વ બની આઠ કર્મ છોડવા.
૩૨	કર્મ રહીત થવા કર્મની સત્તાનું સ્વરૂપ બતાવે છે.
૩૯-૧૧૦	માં સૂત્રમાં કાંઈ ખાસ વસ્તુને છુટી કર્મ રહીત બને.
૪૦	બીજો ઉદ્દેશો શરૂ છે, તેમાં જ્ઞાને બતાવે કામ છે તેવું સંસારીનાં દુઃખ જોતા શિષ્યને ગુરૂ કહે છે.
૪૧	જન્મ મરણ અને ગર્ભનાં દુઃખ બતાવે છે.
૪૨	કામમાં સપડાયું કે મોહનું સ્વરૂપ બહુ ભયંકર છે તેને ચોથા કાળ સુધી છોડવા બતાવ્યું છે.
૪૮-સૂત્ર	૧૧૧ માં સર્વજ્ઞ સાધુ બીજું શું મેળવે તે કહે છે.
૪૯	બધા કર્મનાં બંધ સ્થાન બતાવે છે.
૫૧	લોભીઆ મનુષ્યો વધની ક્રિયા કરવા સાથે કોઇ અજ્ઞાત્મા ભરત મહારાજાની માફક દીક્ષા પણ લે છે, તે બતાવ્યું છે. માટે દીક્ષા લેનારે આ સંયમની શુદ્ધિ રાખવી.
૫૬	ઇંદ્રિયોને દમન કરવાનું બતાવ્યું છે. અને બીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થાય છે.
	ત્રીજો ઉદ્દેશો સૂત્ર ૧૧૪ થી શરૂ થાય છે. ભાવ સાધિના ભેદ બતાવ્યા છે.

શેઠ ગિરધરલાલ ડુંગરશી ઓ. સેક્રેટરી.

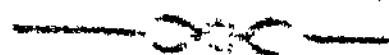
સાભાર ધન્યવાદ.

આચારાંગ સૂત્ર સર્વ આગમોમાં મુખ્ય છે અને જિનેશ્વરે પ્રથમ તેનો ઉપદેશ દેવાથી તેનો ક્રમ પણ તેજ [illegible] [illegible] પ્રકાર [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] શીલાંક [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ગાંધી [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible] | [illegible]
[illegible] | [illegible]

આ ભાગમાં મળેલી મદદ.

૧૦૦) ઝવેરી મગનભાઇ મોતીચંદે અમારી મંડળ ઉપર મદદ આપી છે.
૫૦) ઝવેરી ઝવેરભાઇ નગીનચંદ
૨૫) ઝવેરીવાળા શેઠ જુઠાભાઇ સરૂપચંદ
૫૧) પાનાભાઇ ગુલાબચંદ મહુધા
૫૧) ઝવેરી નગીનદાસ બાપુભાઇના સ્મરણાર્થે તથા શેઠ ભાઇ તરફથી ઝવેરી કલ્યાણભાઇ નગીનદાસ
૧૦) કેશવલાલ મંગળજીભાઇ હ. મણી કેશવલાલ અમુલખ
૧૦૦) સો રૂપીયા બીજા ભાગમાં છપેલા તે રૂગનાથભાઇના હસ્તે આવી મળેલા છે.

આ રૂપીઆ સિવાય વેચાણ પુસ્તકોની જે રકમ આવી તે ઉપ-યોગીક બીજા ભાગમાં ખૂટતાં ઉમેરી છે. માટે ગયા ભાગમાં અમારાથી મદદ મોકલવા સર્વ બંધુઓને પ્રાર્થના છે.

બુકસેલરોને વિજ્ઞપ્તિ.

કાગળ વગેરે વધી જવાથી ખર્ચનો બોજો રહી છે અને આ ભંડારને નફાની કે સંગ્રહ કરવાની અભિલાષા નથી માટે અમારાથી આડત થતા યોગ્ય કમિશન મળે છે માટે જૈન વિજય પ્રેસના મેનેજરને સુરત લખી પૂછવું.

શુદ્ધિ પત્ર.

પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૬	૧૦	भवंति	भंते
૭	૭	उज्झ	उज्जु
૯	૬	ર ત	રહિત
૧૫	૧૧	અસંખેપ	સંખેપ
૨૪	૧૨	કુટિલ	કુટિલ
૨૮	૬	भंते	भंगी
૨૯	૮	જીવોને	જીવોને શરીર
૩૦	૧૫	વ૬	વ૪
૩૨	૧૭	ન વાળો	જ્ઞાન વાળો
૪૮	૧૯	ળો	વાળો
૫૩	૮	સં ન	સંસ્થાન
૫૫	૬	છે—	છે તેમાં ધૈર્ય રાખીને કુમાર્ગ ત્યાગ
૫૭	૩	नंदि	नंदिं
	૧૪	सयम	संयम
૬૦	૫	લોભ	લોભના કારણે હિંસાથી
	૬	અથ –	અથવા
	૧૪	ઇંદ્રિયોને	તથા મનને

પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૬૨	૫	ચોર	ચારક
૬૬	૧	કવળ	કેવળ
૬૭	૪	ન બે	બે
	૧૨	પ્રાણે	પ્રાણો
	૧૪	જાણું	જાણુ
૬૯	૫	દેપ	દેવ
૭૧	૪	નિભ્ય	નિભ્ય
	૧૧	ની	ની પા
૭૧	૮	અરતિ	અરતિ
૭૬	૩	વૃત્ત માત્રમુ	સ વૃત્ત
૮૨	૧૬	થા	થીજ
	૨૨	કોહ	કોહ
૮૩	૨૦	રાસ	રોપ
૮૫	૫	અજ્હા	આ મદ
	૧૮	ને	ના
૮૮	૨	વાતિ	વાતિ;
	૨	દ્રવ્ય	દ્રવ્ય
૮૯	૨૦	અનવ	અધ્ય
૯૩	૧૦	અમુરિંદ	અસુરિંદ
૯૬	૧૯	વદ	વેદ
૯૭	૫	નથી	છે
૯૮	૧૧	ધ્યાનને	ધ્યાનનો

લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૯	બુદ્ધિ	બુદ્ધિના
૨૧	નાં	ની
૧૮	પ્રત્યુંક	પ્રયુક્ત
૬	ઉશ્રમ	ઉપશ્રમ
૧૬	ધ્યાન	ધ્યાય
૧૧	વ	વા
૨	કહે કહે	કહે
૭	પૂજ	વળી તેઓ કોણ છે? પૂજ
૧૯	ચાં	પા
૬	જ્ઞા	જ્ઞાન
૧૩	સંવર	બંધ
૧૪	વુતેતું	વો અને મોક્ષ-કારણ નિર્જરા તે લેવાથી સં-વર હેતું
૩	કર્મ	કર્મ દૂર
૧૬	નિદા	નિંદા
૧૬	બ	બં
૧૪	યમ	યશ
૭	જાણ	મેગર
૧૪	ગ	મ

પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨૭૨	૧	નિરથર્ક	મોક્ષમ સંવરો નાર તે
૨૮૦	૧૧	નથી	સંસારી
૨૩૦	૧૨	મુનિ	મુનિન
૨૩૪	૨	છે	છે તે પાપકર્મ છે, અને જે પાપકર્મ છે, તેજ સમ્યક પ્રગ
૨૪૩	૮	મા	મા
૨૪૪	૨૧	જિ	નિ
૨૪૯	૧૪	તમ	તેમ
૨૫૮	૧૩	અર્થાત્	આથી
૨૬૦	૧૧	છે	તે
૨૬૨	૧૫	ક	ક વીગેરે
૨૭૨	૧૫	ને	ને કુ.બ ?
૨૭૪	૧૫	મ	મ
૨૭૫	૮	શુ	ગુ
૨૭૬	૧૩	દષ્	દષ્ટા
૨૮૧	૧૩	એ	ત્વ
૨૮૨	૧૬	!	દ
૨૮૫	૭	થી	થીતવુ
૨૮૮	૭	દુઃખ દે	દેખ

પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
	૧૨	ઊઃકંઠા	ઉત્કંઠા
			ભોગવવા
૨૯૧	૪	વડે જાણે	જાણે
	૭	મન	મનન
૨૯૬	૧૫	તે અધ્યયન (ભણવાનું ભણાવવાનું)	તે ધ્વનિ
૨૯૭	૧૨	કલંક	કલંકના
	૨૧	અભ્યાસી	અધ્યાસી નારો)
૨૯૮	૭	મૃદ્	મૃદુ લઘુ
	૯	ઉષ્ણ	કાડ
૨૯૯	૧૧	શાસ્ત્ર	શાસન
૩૦૧	૧૫	સારવ્ય	સૌખ્ય

ॐ नमो वीतरागाय ।

આચારાંગ સૂત્ર.

(મૂળ નિર્યુક્તિ અને ટીકાને આધારે ભાષાંતર શીતોષ્ણીય નામનું ત્રીજું અધ્યયન.)

ભાગ ૩ જો.

બીજું અધ્યયન કહ્યું. હવે, ત્રીજું કહે છે. તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છેઃ—પૂર્વે શસ્ત્ર-પરિજ્ઞા નામના પહેલા અધ્યયનમાં આ અધ્યયનનો અર્થાધિકાર કહ્યો છે. કે, શીત, અને ગરમીનો અનુકુળ કે, પ્રતિકુળ (સુખ-દુઃખ) પરિષહ આવે; તો, સમભાવે સહન કરવો. તે હવે કહે છેઃ—

અધ્યયનનો સંબંધ શસ્ત્રપરિજ્ઞામાં કહેલ મહાવ્રતને ધારણ કરેલા; અને, લોકવિજય નામના અધ્યયનમાં બતાવેલ સંયમ પાળનારા, તથા કષાય વિગેરેને જીતનારા મોક્ષાભિલાષી સાધુને કોઇ વખતે અનુકુળ કે પ્રતિકુળ પરિષહ આવે છે, તે વખતે મન નિર્મળ રાખીને તેને સમભાવે સહન કરવા. એ પ્રમાણે, સંબંધથી આ ત્રીજું અધ્યયન બતાવ્યું છે. એના ઉપક્રમ વિગેરે ચાર અનુયોગદ્વાર

થાય છે. તેમાં, ઊપક્રમમાં અર્થાધિકાર બે પ્રકારે છે, તેમ અધ્યયનનો અર્થાધિકાર પૂર્વે કહ્યો છે. અને ઊદ્દેશાનો અર્થાધિકારને હવે, નિર્યુક્તિકાર બતાવે છે.

पढमे सुत्ता अस्संजयत्ति, बिइए दुहं अणुहवंति
तइए न हु दुक्खेणं, अकरण याए व समणुत्ति
नि. गा. १९८

उद्देसंमि चउत्थे, अहिगारो उ वमणं कसायाणं
पाव विरईओ विउणो, उ संजमो एत्थ मुक्खुति
नि. गा. १९९

(૧) પહેલા ઊદ્દેશામાં કહ્યું છે કે:—જે ભાવનિદ્રામાં સુતા છે, તે સારા વિવેકથીરહિત છે.

પ્રશ્ન:—તે કયા છે?

ઉત્તર:—જે ગૃહસ્થો છે તે.

તે ભાવથી સુતેલાઓના દોષો કહે છે, તથા જે ભાવ જાગતા છે, તેના ગુણોને બતાવે છે. તે સૂત્ર 'सुत्ता अमुणी' વિગે

(૨) બીજા ઊદ્દેશામાં જે ગૃહસ્થો ભાવનિદ્રામાં સુતેલા છે, તેમને થતાં દુઃખો બતાવે છે. તે 'સૂત્ર कामिणारे

ત્રીજામાં કહ્યું છે કે:—ફક્ત દુઃખ સહન કરવાથી સાધુ ન કહેવાય; પણ જો, સંયમઅનુષ્ઠાન કરે તો તે સં છે. નહીં તો, તે સાધુ નહીં. તે સૂત્ર કહે છે. 'सहिए दुक्ख'

ચોથા ઉદ્દેશામાં કષાયોનું વમન કરવું. એટલે ન કરવા; અને બાકીનાં પાપો છોડવાં. તે પંડિત સાધુનું સંયમ છે, અને પ્રથમ ક્રોધથી લઈને લોભ સુધી કષાયો દુર થવાથી ક્ષપક શ્રેણિનાં ક્રમથી કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે, અને અઘાતિ-કર્મ દુર થવાથી આઠે કર્મોનો નાશ થતાં મોક્ષ થાય છે, તે એ ગાથામાં બતાવ્યું છે. નામનિષ્પન્ન નિક્ષેપામાં શીતોષ્ણીય અધ્યયન છે માટે, શીત અને ઉષ્ણ બંનેના નિક્ષેપા કહે છેઃ—

नामं ठवणा सीयं, दव्वे भावे य होइ नायव्वं ।
एमेव य उण्हस्सवि, चउव्विहो होइ निक्खेवो ॥
नि. गा. २००

નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય અને ભાવ એમ ચાર પ્રકારે નિક્ષેપા છે. તેમાં નામ સ્થાપના સુગમને છોડી દ્રવ્ય નિક્ષેપો શીત અને ઉષ્ણનો કહે છે.

दव्वे सीयल दव्वं, दव्वुण्हं चेव, उण्हदव्वं तु ।
भावे उ पुग्गल गुणो, जीवस्स गुणो अणेगविहो ॥
नि. गा. २०१

જ્ઞ શરીર ભવ્ય શરીર છોડી વ્યતિરિક્તમાં ગુણ ગુણીના અભેદ પણાથી દ્રવ્ય શીત ઠંડા ગુણથી યુક્ત દ્રવ્ય, અથવા શીતનું કારણ જે દ્રવ્ય તે દ્રવ્યના પ્રધાનપણાથી તે શીત દ્રવ્ય છે. તે બરફ હિમ કરા વિગેરે છે, એજ પ્રમાણે ઉષ્ણમાં ગરમ પદાર્થ લેવા.

કહે છેઃ-પરિષહ, શીત અને ઉષ્ણતાના કહ્યા; તેમાં મંદબુદ્ધિ વાળાને વિચાર વિના શંકા થાય. કે, ઊલટું સમજાય તેથી ખુલાસો કરે છે.

इत्थी सक्कार परीसहो, य दो भाव सीयला एए।
सेसा वीसं उण्हा, परीसहा हुंति नायव्वा ॥ २०॥

સ્ત્રી-પરિષહ, અને સત્કાર-પરિષહ, એ બન્ને શીત છે, કારણકે, ભાવ મનને તે ગમે છે, બાકીના વીશ પરિષહ પ્રતિકૂળ હોવાથી તે મનને ગમતા નથી; માટે ઉષ્ણ છે. અથવા, પરિષહોનું શીત-ઉષ્ણપણું બીજી રીતે કહે છેઃ—

जे तिव्व प्परिणामा, परीसहा ते भवंति उण्हाउ
जे मंदप्परिणामा, परीसहा ते भवंति सीया।

नि. गा, २०४ द्वारं ॥

દુઃખેકરીને સહન થાય; તેવા તીવ્ર સ્વભાવવાળા ગરમ પરિષહ જાણવા; અને જે મંદપરિણામવાળા (સહેલાઇથી સહન થાય;) તે શીતપરિષહ છે, તેનો ખુલાસો કરે છે કે, જે શરીરમાં દુઃખ ઉત્પન્ન કરનારા થાય; અને સહેલાઇથી સહન ન થાય; તથા, મનમાં ખેદ કરાવે; તે તીવ્ર પરિણામવાળા હોવાથી ઉષ્ણ છે, અને જે પરિષહ દેહના, શરીરને દુઃખ ઉત્પન્ન કરે છે, પણ બળવાન પુરૂષને મનનું દુઃખ તેમાં થતું ન હોય; તે ભાવથી મંદપરિણામવાળા હોવાથી તે શીત-પરિષહ છે.

અથવા જે ઘણા જોરમાં પરિષહ આવે તે ઉષ્ણ છે અને જે શરીર ઉપર થોડી અસર કરે; તે શીત-પરિષહ જાણવા.

હવે, પરિષહ પછી સાથેજ શીતપણે જે પ્રમાદપદ લીધું છે, અને તપશ્ચર્યામાં ઉદ્યમ કરવો; તે ઉષ્ણપણે લીધું છે. તે બન્નેને નીચલી ગાથામાં કહે છે:—

धंमंमि जो पमायइ, अत्थेवा सीअलुत्ति तं बिंति ।
उज्जंतं पुण अन्नं, तत्तोऽण्हंति णं बिंति ॥ नि- गा- २०५ ॥ दारं ॥

ધર્મ તે શ્રમણ ધર્મમાં જે સાધુ પ્રમાદ કરે, પોતાની ક્રીયા ન કરે. અથવા જેનાથી અર્થ સધાય તે ધન ધાન્ય; સોનું વિગેરે મેળવવા ઉપાય કરે, તેવાને શીત (ઠંડા) પરિષહ કહે છે, પણ જે સાધુ પ્રમાદ ન કરે અને સંયમમાં ઉદ્યમ કરે તે ઉષ્ણ પરિષહ કહેવાય છે. (સૂત્રમાં णं શોભા માટે છે) હવે ઉપશમ પદની વ્યાખ્યા કરે છે.

सीईभुओ परिनिव्वुओ, प संतो तहेव पण्हाणो (ल्हाओ) ।
होउ वसंत कसाओ, तेणु वसंतो भवे जीवो ॥ नि- गा- २०६ दारं

ઉપશાન્ત ગુણ ક્રોધ વિગેરેના ઉદયના અભાવમાં હોય છે, અને તે કષાય અગ્નિ ઠંડા થવાથી આત્મા ઠંડો થાય

તીવ્ર એટલે ઘણા પ્રમાણમાં વિપાક ઉદયમાં આ કષાયો જેને ઉદયમાં આવ્યા હોય તે બળે છે. આ ક અગ્નિ વાળો જીવ ફક્ત બળે છે, એટલુંજ નહીં પણ શોક એ વ્હાલાંના વિયોગથી ઉત્પન્ન થએલ શોકથી મૂઢ બનીને વ્યાપાર (ધર્મ) ને જે ભુલે, તે પણ બળે છે. તથા સંસારી સુખ ભોગવવાની ઇચ્છા થઇ હોય, તેવો પણ છે કારણ કે પુરૂષવેદવાળો સ્ત્રીને ઇચ્છે છે. અને સ્ત્રી પુરૂષને ઇચ્છે છે, અને નપુંસક તો બંનેને ઇચ્છે છે તે પ્રાપ્તિ ન થાય તો આકાંક્ષા પુરી ન થવાથી તે અરતિ બળે છે, અને (ચ) શબ્દથી (શબ્દ વિગેરે પાંચ ઇંદ્રિય વિષયોની) ઇચ્છા અને કામની પ્રાપ્તી ન થાય તોપણ જી અરતિના દાહે બળે છે, તેથી આ પ્રમાણે કષાયો શોક અ વેદનો ઉદય એ ત્રણે જીવને બાળનાર હોવાથી તે ઉષ્ણ અથવા બધું મોહનીય કર્મ, અથવા આઠે પ્રકારનું કર્મ ઉષ છે આથી પણ વધારે દાહકપણા વાળું તપ છે તે અડધ ગાથામાં બતાવ્યું છે, કારણ કે ઉષ્ણ કષાયને પણ તા તપાવે છે. માટે તે તપ ઉષ્ણતર છે. મૂળ ગાથામાં કષાય લોટે આદિ શબ્દ છે. તેથી એમ જાણવું કે તપ કષાયને બાળે, તેમ શોક અને વેદ ઉદયને પણ બાળે છે. આ પ્રમાણે અનેક રીતે શીત ઉષ્ણ બતાવી જે અભિપ્રાયવડે આચાર્યે દ્રવ્યભાવથી બેલવાળા પરિષહ પ્રમાદ ઉદ્યમ વિગેરે રૂપવાળા શીત ઉષ્ણ

બતાવેલ છે, તે આચાર્યના અભિપ્રાયને હવે પ્રગટ કરે છે.

सी उण्ह फासदुइ दुइ परीसह फसाय वेय सोय सहो ।
हुज्जसमणो सया उज्जुओ, य तव संजमो यसमे ॥
नि. गा. २१०

શીત અને ઉષ્ણ એ બન્નેનો જે સ્પર્શ છે, તેને સહન કરે; એટલે, શીતસ્પર્શ અને ઉષ્ણસ્પર્શ શરીરે (અધિક-પણામાં) લાગવાથી જીવવેદનાને અનુભવતો હોય; છતાં આર્તધ્યાન ન કરે; એટલે, શરીર અને મનને અનુકુળ થતાં સુખ અને વિપત્તિ થતાં દુઃખ અનુભવે; તથા પરિષહ કષાયવેદ તથા શોક જે ઠંડી તથા ગરમીથી ઉત્પન્ન થાય બધાંને સહે છે. આ પ્રમાણે ઠંડ અને ઊષ્ણ વિગેરે ...ીને સાધુ હંમેશાં તપ અને સંયમના ઉપશમમાં ઉદ્ય-...ળો થાય, (અર્થાત્ ગૃહસ્થ ઊનાળામાં કે, શિયાળામાં ...ોને દુઃખરૂપી-પાણી છાંટવાનું કે, અગ્નિ બાળવાનું પાપ છે. તથા હાયપીટ કરે છે, અથવા, બગીચા વિગે-... જઇ વનસ્પતિને દુઃખ આપી પોતે સુખ માની અહંકાર ... તેવું સાધુએ ન કરવું; પણ સુખદુઃખને સમભાવે કરીને સમાધિમાં રહેવું.) હવે, સમાપ્ત કરતાં એ ...પને ઘણા પ્રમાણમાં સહેવાં તે બતાવે છે.

सीयाणि य उण्हाणि य, भिक्खुणं हुंति विस
यव्वाइं

कामा न सेवियव्वा, सीओसाणिज्जस्स निज्जुत्ति
नि. गा. २१

પરિષહ-પ્રમાદ ઉપશમ-વિરતિ સુખરૂપ જે પદો
ઠંડપદો બતાવ્યાં; તથા પરિષહતપ ઉદ્યમ-કષાય શો
અરતિરૂપ પૂર્વે ઉષ્ણરૂપે બતાવ્યાં છે. તે બધાંને મો
ભિલાષી સાધુએ સહેવાં; પણ, તે સુખનો હર્ષ,
દુઃખનો શોક ન કરવો; તે પરિષહોને સમ્યક્ દૃષ્ટિ જીવ
કામની અભિલાષા દૂર કરે; તો, તેનાથી સહન થાય
માટે, નિર્યુક્તિકાર કહે છે કેઃ—ગમેતેવા પરિષહ ઠંડ
ઉષ્ણતાના આવે; તોપણ, તે કામો (ખોટી ઇચ્છાઓ)
ચિત્ત ન રાખવું તથા કુમાર્ગે ન જવું.

આ પ્રમાણે, ત્રીજા અધ્યયનનો નામનિષ્પન્ન નિક્ષે
કહ્યો. હવે, સૂત્ર અનુગમમાં અસ્ખલિત વિગેરે ગુણવા
નિર્દોષ વચન કહેવું તે આ છેઃ—

सुत्ता अमुणी सया मुणिणो जागरंति सूत्र. १०९

પૂર્વ સૂત્ર સાથે એનો સંબંધ બતાવે છે, દુઃખો
આવર્ત (ચક્કરો) માં જે ભમે તે દુઃખી છે, એટલે
લોકમાં જેઓ ભાવ નિદ્રામાં અજ્ઞાની જીવો સુતા છે,
દુઃખોના ચક્રાવામાં ભમવાથી દુઃખી છે. કહ્યું છે કેઃ—

नातः परमहं मन्ये, जगतो दुःख कारणम् ।
यथाऽज्ञान महारोगो, दुरन्तः सर्व देहिनाम् ॥१॥"

આ જગતમાં જે અજ્ઞાન રૂપી મહારોગ સર્વે જીવોને દુઃખે કરીને દૂર થાય તેવો અસાધ્ય છે, તેનાથી બીજું દુઃખનું કારણ હું માનતો નથી.) વિગેરે છે. અહિંઆં સુતેલા બે પ્રકારના છે, દ્રવ્યથી અને ભાવથી તેમાં નિદ્રા પ્રમાદવાળા દ્રવ્યથી સુતા છે, અને મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાનરૂપ મહાનિદ્રાથી મૂઢ બનેલા જેઓ મિથ્યા દૃષ્ટિ (મોક્ષ માર્ગથી વિમુખ) અમુનિ છે. તેઓ નિરંતર ભાવથી સુતેલા જાણવા, કારણ કે તેઓ (સર્વ જીવોને અભય દાન આપવા રૂપ) સમ્યક્‌જ્ઞાન તથા ચારિત્રની ક્રિયાથી રહિત છે. પણ નિદ્રામાં પડેલાનું આ પ્રમાણે સમજવું કે વખતે મિથ્યા દૃષ્ટિ હોય અને સમ્યદૃષ્ટિ પણ હોય, આ અમુનિ માટે બતાવ્યું. હવે મુનિઓનું વર્ણન કરે છે. તેઓ હંમેશાં સુબોધથી સુપ્ત અને મોક્ષમાર્ગથી ચલાયમાન થતા નથી પણ નિરંતર હિતને મેળવવા અહિતને છોડવા સંયમ પાળવા પ્રયત્ન કરે તેથી તેઓ જાગતા છે અને શરીરની સ્વભાવિક પ્રવૃત્તિથી દ્રવ્ય નિદ્રામાં તેઓ હોય (સુવે) તો પણ રાતના ત્રણ ચતુ-ર્થાંશ સુધી શાસ્ત્રમાં બતાવેલી વિધિએ સુતાં છતાં ભાવ નિદ્રાથી તેઓ જાગતાજ છે, આજ ભાવ સ્વરૂપ (હેતુ) વડે અસાર કરવું તે સંબંધી નિર્વિચાર કરી કહે છે—

सुत्ता अमुणिओ सया मुणिओ सुत्ता वि जागरा
हुंति ।
धम्मं पडुच्च एव निद्दा सुत्तेण भइयव्वं ॥ नि. गा. २१

દ્રવ્યથી અને ભાવથી બન્ને પ્રકારે સુતા છે, તેમાં નિદ્રાથી સુતેલાનું વર્ણન પછી કહેશે. અને ભાવથી સુતેલાનું પહેલું કહે છે જેઓ અમુનિ (ગૃહસ્થો) મિથ્યાત્વથી તથા અજ્ઞાનથી ઘેરાઈને હિંસા વિગેરે પાંચ આશ્રવ દ્વારમાં સદા વર્તે છે, તેઓ ભાવથી સુતેલા છે. અને મુનિઓને મિથ્યાત્વ અજ્ઞાનરૂપ નિદ્રા દૂર થવાથી સમ્યકત્વ વિગેરેનો બોધ પામીને જાગવાથી તેઓ જાગતા છે.

જો કે આચાર્યની આજ્ઞા લઈને, મુનિઓ નવથી ત્રણ સુધી રાતના બીજા ત્રીજા પહોરે દીર્ઘસંયમ માટે, શરીર આધારરૂપ હોવાથી સુવે; તોપણ તેઓ સદાએ જાગતાજ છે આ નમાવું, ધર્મને આશ્રયીને સુતા અને જાગતા બતાવ્યા. તે, દ્રવ્ય નિદ્રામાં સુતેલામાં ભજના જાણવી; એટલે, તેમનામાં ધર્મ હોય અથવા ન પણ હોય.

એટલે જે, ભાવથી જાગે; અને નિદ્રાથી આંખો ઘેરાયેલી હોય તેપણ, તેને ધર્મ છે, અને ભાવથી જાગતો હોય પણ, નિદ્રા અને પ્રમાદમાં તેનું ધ્યાન હોય તો, તેને ન પણ હોય પણ જે દ્રવ્યભાવ બન્નેમાં સુતા છે, તેને ન હોય, એમ ભજનાનો અર્થ છે.

પ્રશ્ન:—દ્રવ્યથી સુતેલાને ધર્મ કેમ ન હોય ?

ઉ૦—દ્રવ્યથી સુતેલાને નિદ્રા હોય છે, તે નિદ્રા દુઃખેથી દૂર થાય છે, કારણકે, સ્ત્યાનર્દ્ધિ (થીણદ્ધિ) ત્રિકના ઉદયમાં સમ્યકત્વની પ્રાપ્તિ મોક્ષમાં જનારા ભવસિદ્ધિ જીવોને પણ થતી નથી; અને તેનો બંધ મિથ્યાદૃષ્ટિ, અને સાસ્વાદનની સાથે અનંતાનુબંધી કષાયના બંધવાળાને હોય છે.

અને તેનો ક્ષય અને અનિવૃત્તિ બાદર ગુણસ્થાન કાળના સંખ્યેય ભાગોમાંના કેટલાક ભાગ જાય ત્યાંસુધી હોય છે. તેજ પ્રમાણે નિદ્રા, અને પ્રચલાના ઉદયમાં પણ પૂર્વ માફક છે.

બંધનો ઉપરમ (દુર થવું.) તો, અપૂર્વ કરણકાળના અસંખ્યેય ભાગના અંતમાં થાય છે. પણ તેનો ક્ષય તો, જ્યારે બધા કષાયો દુર થાય; તેના દ્વીચરમ સમયમાં (છેલ્લાનો પહેલામાં) થાય છે.

અને ઉદય તો ઉપશમક, અને ઉપશાંત મોહવાળા મુનિઓને પણ હોય છે. એથી, નિદ્રા પ્રમાદને દુરંત કહ્યો છે.

(દર્શનાવરણીય કર્મની નવ પ્રકૃતિમાં પાંચ નિદ્રા છે, તેમાં નિદ્રા, પ્રચલા, નિદ્રાનિદ્રા, પ્રચલા પ્રચલા, અને થીણદ્ધિ અનુક્રમે પ્રમાણમાં વધારે નિદ્રા છે, તેનું વર્ણન કર્મગ્રંથમાં છે, ત્યાંથી લેવું. અહીં એટલું કહેવાનું છે કે, પરમાર્થ (મોક્ષનું) લક્ષ રાખવું; અને બને ત્યાંસુધી અલ્પ નિદ્રા કરવી.)

અને દ્રવ્યથી નિદ્રામાં સુતેલો દુઃખ પામે છે. (જેમકે, ઊંઘણસી માણસ ઘરમાં આગ લાગતાં બળીજાય છે, ઘરમાંથી ધન ચોરાઈ જાય છે.) તેજ પ્રમાણે ભાવથી સુતેલ પણ દુઃખ પામે છે તે બતાવે છે.

जह सुत्तमत्त मुच्छिय असहीणो पावए बहुं दुक्खं
तिव्वं अपडियारंपि वट्टमाणो तहा लोगो नि.गा.२१

નિદ્રાથી સુતેલો તથા દારૂ વિગેરેના નિશાથી ગાંડો થએલો તથા ઘણો માર મર્મસ્થનમાં પડવાથી બેશુદ્ધ થનેલો તથા વાયુ વિગેરે દોષથી ચડી આવતાં પરવશ થયેલો જીવ બહુ દુઃખ પામે છે છતાં પોતે તે વખતે બદલો કે ઉપાય લઈ શકતો નથી તેજ પ્રમાણે ભાવ નિદ્રા એટલે મિથ્યાત્વ અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય વિગેરેમાં સુતેલો જીવ સમુહ નરક વિગેરેના ભવનાં દુઃખો ભોગવે છે, હવે બીજી રીતે ઉલટા દૃષ્ટાંતથી ઉપદેશ દેવા કહે છે:—

पज्जोय व उवसमो पदित्त पवलाय पंथमाईसुं ।
अणुसरइ जह सचेओ सुहाइं समणोऽवि तहचेव ॥
नि. गा. २१४

ઉપર કહેલો ઉપદેશ જે વિવેક અને અવિવેક સંબંધી છે. તે બતાવે છે જેમકે સચેતન (બુદ્ધિમાન) વિવેકી આગ લાગતાં તેમાંથી નીકળીને સુખી થાય છે અને વિશ્ર અને વિઘ્નરહિત એવા માર્ગનું જ્ઞાન જેને છે તે

સુખેથી પાર પહોંચે છે. આદિ શબ્દથી એમનું
વિગેરેના ભયમાં વિવેકી માણસ સુખથી તે વિઘ્નને
સુખી થાય છે. તેજ પ્રમાણે સાધુ પણ ભાવથી સદા
હોવાથી જાગતો રહિને બધાં કલ્યાણને મેળવે છે સુતા
જાગતા સંબંધી ગાથાઓ કહે છે:—

जागरह णरा णिच्चं जागर माणस्स वड्ढए बुद्धी
जो सुअइ न सो धण्णो जो जग्गइ सो सयाधन्नो

જાગતા માણસોની બુદ્ધિ વધે છે માટે હે માણસો
તમે જાગો (અલ્પનિદ્રા કરો). જે સુવે છે, તે ધન્યવાદ
યોગ્ય નથી, પણ જાગતો માણસ ધન્યવાદને યોગ્ય છે.

सुअइ सुअंतस्स सुअं संकियखलियं भवे पमत्तस्स
जागरमाणस्स सुअं थिरपरिचिअमप्पमत्तस्स ॥२॥

જે ઘણું સુવે છે તેને પ્રમાદથી તેનું ભણેલું શંકાવાળું
તથા ભુલેલવાળું થાય છે, પણ અપ્રમાદી જાગતા સાધુનું
ભણેલું સ્થિર પરિચયવાળું (ભુલ વગરનું) રહે છે.

नालस्सेण समं सुक्खं, न विज्जा सह निद्दया ।
न वेरग्गं पमाएणं, नारंभेण दया धुवा ॥३॥

આળસની સાથે સુખ નથી. (આળસુને સુખ ન હોય;)
તથા નિદ્રાની સાથે વિદ્યા ન હોય; પ્રમાદની સાથે વૈરાગ્ય ન
હોય; તથા આરંભ કરનારને દયા ન હોય.

जागरीआ धम्मीणं, आहम्मीणं तु सुत्तया सेआ।
वच्छाहिव भगिणीए अकहिंसु जिणो जयंतीए ॥५॥

ધર્મીઓને જાગવું સારૂં, અધર્મીને સુવું સારૂં. એવું ભગવાન મહાવીરે વત્સ દેશના રાજાની બેન જયંતી શ્રાવિકાને કહ્યું છેઃ—

सुवइ य अयगर भूओ सुअंपि से नासइ अमयभूयं।
होहिइ गोणब्भूओ नट्ठंमि सुए अमयभूए ॥६॥

જે અજગરની માફક સુવે છે, તેનું અમૃત જેવું ભણેલું નાશ થાય છે, તથા તેને અમૃત જેવું ભણેલું નાશ થતાં મુરખ બળદીયા માફક તેનું અપમાન થાય છે.

આ પ્રમાણે દર્શનાવરણીય કર્મના ઉદયથી કોઈ વખત કોઈ સાધુ સુતો હોય; પણ મોક્ષાભિલાષી, અને મન નાખેલા હોવાથી; તથા તેનું દર્શન મોહનીયરૂપ-નિદ્રા દૂર કરવાથી તે જાગતોજ છે પણ જેઓ, અજ્ઞાનના ઉદયે સુતેલા છે, તે અજ્ઞાનીજ ખરા સુતેલા છે, અને અજ્ઞાન તે મહાદુઃખ છે, અને તે દુઃખ જંતુઓને અહિતકારી છે તેં દુઃખકાર બનાવે છે.

अन्नाणि जाण अहियाए दुक्खं, तमवि अन्नाण आणिज्जा, दुक्ख समुप्पाए, जलियंमि सहसा ... य ठमाण गयाण कामाण अभिलसमा गया मर्ज्जति

सूत्र. १०१.

૭ જીવનીકાય સંબંધી તું દુઃખને જાણ; એટલે અજ્ઞાન અથવા, મોહ (મૂઢાપણું) તે જીવને નરકાદિ ભવમાં દુઃખ આપનારૂં અહિતને માટે છે, અથવા તેનું અજ્ઞાન, તેને અહીયાંજ બંધને માટે, વધને માટે, તથા શરીર, અને મન સંબંધી પીડાને માટે થાય છે. (અર્થાત્ ગુરૂ શિષ્યને કહે છે કેઃ—આ સંસારમાં અજ્ઞાની જીવો પોતે અજ્ઞાનદશામાં પાપો કરીને નરક વિગેરેમાં જાય છે, અને ત્યાં તથા, અહીં અનેક પ્રકારનાં દુઃખ સહે છે,) તે તું ધ્યાનમાં રાખ; અને અજ્ઞાનને છોડ. હવે, એમ જાણવાનું ફળ બતાવે છે.

દ્રવ્ય અને ભાવ એ બે પ્રકારની નિદ્રાથી સુતેલા જીવો અજ્ઞાની છે. તેમને થતા દુઃખથી દુર રહેવું એ જ્ઞાનનું ફળ છે.

વળી સમય એટલે આચારાંગ સૂત્રમાં બતાવેલ અનુષ્ઠાન (સંયમ) ને જાણીને અથવા લોક એટલે જીવ સમુહને જાણીને તેને જે શસ્ત્રોથી દુઃખ થાય તે શસ્ત્ર જ્ઞાની સાધુએ ન ચલાવવા (જ્ઞાન ભણવાનું ફળ એ છે કે કોઈ પણ જીવને દુઃખ ન દેવું) આ પ્રમાણે પહેલાંના સૂત્ર સાથે બીજા સૂત્રનો સંબંધ છે. કારણ કે સંસારી જીવો ભોગના અભિલાષી પણાથી જીવ હિંસા વિગેરે કષાય હેતુવાળું કર્મ બાંધીને નરક વિગેરે પીડાનાં સ્થાનમાં ઉત્પન્ન થાય છે. ત્યાંથી કોઈ વખતે નીકળીને બધાં દુઃખોનું નાશ

કરનાર ધર્મનું કારણ જેમાં છે તેવું અધર્મક્ષેત્ર વિગેરેમાં મનુષ્ય જન્મ પામે છે. વળી ત્યાં પણ (ધર્મ પાળવાને બદલે) મહા મોહના કારણે મોહિત મતિવાળો બની (ઇંદ્રિયોના સ્વાદને માટે) એવાં એવાં કાર્ય કરે છે કે જેને લીધે તે નીચેનીચે (નારકીમાં) જાય છે, પણ સંસારમાંથી પાર પહોંચતો નથી (આવું લોકોનું વર્તન જાણીને તેવું તમારે ન કરવું). અથવા સમભાવ એટલે સમતા (સમયનો અર્થ સમતા લીધો) છે તેને જાણીને બધા જીવો ઉપર એટલે પોતાના આત્મા બરોબર પરને જાણીને અથવા શત્રુ મિત્રને સમભાવે જાણીને તેમના ઉપર રાગ દ્વેષ તું ન કર. અથવા બધા જીવો એકેંદ્રિયથી પંચેંદ્રિય સુધી પોતાના ઉત્પન્ન થવાના સ્થાનમાં રમવાની ઇચ્છાવાળા છે, મરણથી ડરે છે, સુખના ચાહક છે. દુઃખના દ્વેષી છે આવું તેઓનું સમાનપણું જાણીને સાધુએ શું કરવું તે કહે છે, છ જીવનીકાયના દ્રવ્ય ભાવના ભેદવાળા શસ્ત્રથી દુર રહેવાં ધર્મ જાગરણથી જાગતો રહે, અથવા જેજે સંયમનાં શત્રુ છે તે તે આસ્રવદ્વારે પ્રાણાતિપાત વિગેરે છે. અથવા શબ્દ વિગેરે પાંચ પ્રકારના કામ ગુણો (વિષયપ્રેમ) છે. તેનાથી જે દુર રહે તે મુનિ છે. તેજ સૂત્રકાર કહે છે કે જેમુનિને પોતાના આત્માના અનુભવેલા બીજા બધા પ્રાણી સંબંધી ઇંદ્રિયોની પ્રવૃત્તિના વિષયરૂપ શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શ તે

ંદર અને વિરૂપ એમ બે ભેદ છે, તે સમીપ આવતાં નુકૂળ વહાલા, અને પ્રતિકૂળ તે અણગમતા લાગે. , તેવું જે મુનિ જાણે તે લોકને જાણે છે. તેનો અર્થ આ છે કે:—મુનિએ તેવા વિષયો પ્રાપ્ત થાય; તોપણ અનુકૂળમાં રાગ 'ન' કરવો; અને પ્રતિકૂળમાં દ્વેષ ન કરવો; તેજ ખરીરીતે તેઓનું અભિસમન્વા ગમન (જાણવાપણું) છે, પણ બીજું નથી. (આ સંસારમાં મુનિને વિહાર વિગેરેમાં પુન્યોદયથી મધુર અવાજ, સુંદર દેખાવ, રમણીય સુગંધી ખટરસ-ભોજન, તથા કોમળ સ્પર્શ વિગેરે પ્રાપ્ત થાય છે, તથા પાપના ઉદયથી તેથી ઊલટું થાય છે. તેવા સમયમાં સંસારી-જીવો હર્ષખેદ કરે છે, તેમ મુનિએ ન કરવો.)

અથવા આલોકમાંજ શબ્દ વિગેરે વિષયો પ્રાણીઓને દુઃખને માટે થાય છે, તો પરલોકનું તો, શું કહેવું ? કહ્યું છે કે:—

कलस्वनरक्तः शब्दे हरिणः स्पर्शे नागो रसे च वारिचरः।
कृपण पतङ्गो रूपे भुजगो गन्धे ननु विनष्टः ॥१॥

હરિણ શબ્દમાં રક્ત થયેલો, હાથી સ્પર્શમાં, માછલું રસમાં, અને રૂપમાં ગરીબ પતંગીયું, તથા સુગંધીમાં સાપ, (અથવા ભમરો) ખરેખર, નાશ પામ્યા છે.

पञ्चसु रक्ताः पञ्च विनष्टा यत्रा गृहीत परमार्थाः।
एकः पञ्चसुरक्तः प्रयाति भस्मान्ततां मूढः ॥२॥

આ પ્રમાણે, પાંચ ઇંદ્રિયોમાંથી એકમાં રક્ત થય પરમાર્થ ન જાણનારા તે, પાંચે અહીંયાં નાશ પામ્યા ; તેમ મૂર્ખ માણસ એકલો પાંચેમાં રક્ત થતાં તેનો નાશ થ છે. અથવા, પુષ્પશાળથી શબ્દમાં ભદ્રા નાશ પા અર્જુન ચોરરૂપ જોવા જતાં નાશ પામ્યો; ગંધમાં ગંધ પ્રિ કુમાર નાશ પામ્યો, રસમાં સોદાસ, અને સ્પર્શમાં સત્ય વિદ્યાધર, અથવા સુકુમારિકાનો પતિ લલિતાંગ નાશ પામ્યે અને તેઓને પરભવમાં નરક વિગેરે દુઃખ ભોગવવાને ભવ બાકી રહે છે. આ પ્રમાણે, ગાયન વિગેરે બ લોકમાં દુઃખ આપનારા જાણીને જે મુનિ તજે; તે કેવ ગુણો મેળવે તે કહે છે:—

से आयवं नाणवं वेयवं धम्मवं बंभवं पण्णाणेहिं परियाणइ लोयं, मुणीति वुच्चे, धम्मविऊ उज्जू आवट्टसोए संगमभिजाणइ (सू. १०७)

જે મુનિ મહામોહનિદ્રામાં સુતેલા લોકોને અહિતને માટે થતું દુઃખ જાણે; તે લોક સમવર્તી છે, તે શસ્ત્રથી દૂર રહીને મધુર ગાયન વિગેરે પાંચ કામગુણો એકાન્ત દુઃખના હેતુઓ તરીકે જ્ઞ-પરિજ્ઞાવડે જાણે છે, તથા પ્રત્યા- ખ્યાન પરિજ્ઞાવડે ત્યાગે છે, તે મોક્ષાભિલાષી મુનિ છે, અને તે આત્માને જાણનારો છે. એટલે, જ્ઞાનાદિક ગુણવાળો આત્મા તેણે મેળવ્યો; તે આત્મવાન છે, કારણકે, જ્ઞાનાદિ

વિષય ત્યાગવાથી એણે આત્માનું રક્ષણ કર્યું છે. જો, તે
રક્ષણ ન કર્યું હોત; તો, પોતાનાં પાપથી નારકી
તથા એકેંદ્રિય વિગેરેમાં ઉત્પન્ન થતાં આત્માનું કાર્ય મોક્ષમ
જવાનું ન કરવાથી તેનો આત્મા કેવી રીતે ગણાય ? (આત્માનું
કાર્ય જ્ઞાનમાં રમણતા કરી; ચારિત્ર પાળી; મોક્ષમાંજ
જવાનું છે, તેજે પ્રાપ્ત કરે; તેણે આત્મા મેળવ્યો જાણવો;
અને તેજ આત્માવાળો છે.)

અને તેજ જ્ઞાનવાન્ પણ છે એમ જાણવું; અથવા,
ત્રીજી પ્રતિમાં આપવી નાખવી છે, તેનો અર્થ આ છે કે:—
...નાઃ આત્માને શ્વભ્ર (નરક) વિગેરેમાં પડતાં
કાવે; તે આત્મવિત્ (આત્મજ્ઞાની) છે તથા, પ્રભુએ જેવું
પદાર્થનું સ્વરૂપ બતાવ્યું; તેવું જાણે, તે જ્ઞાનવિત્ (તત્ત્વજ્ઞાની)
તે, તથા જીવાદિ સ્વરૂપને જેનાવડે જાણે; તે વેદ એટલે,
આચારાંગ વિગેરે સૂત્ર જાણનારો હોય; તે વેદવિત્ કહેવાય
છે. તથા, દુર્ગતિમાં પડતા જીવને ધારી રાખનાર, તથા સ્વર્ગ-
...ઃ અપાવનાર ધર્મને જાણે તે ધર્મવિત્ છે. એ પ્રમાણે,
...પં કર્મરૂપ-મળ, કલંકથી રહિત, એવું યોગીનું સુખ
...સ્વ છે, તેને જાણે તે, બ્રહ્મવિત્ છે. અથવા, અઢાર
...રેનું બ્રહ્મ છે. આ પ્રમાણે. જ્ઞાન. વેદ ધર્મ, અને બ્રહ્મ-
. પ્રાર્થી (ઉત્કૃષ્ટપણે) જેનાવડે એવ પદાર્થો જણાય;
...સ્તાનો છે એટલે, મતિ વિગેરે પહેલા જ્ઞાનમાં બતા-

વેલ જ્ઞાનવડે જીવલોક જેવે રૂપે રહ્યો છે તેને જાણે; અથ
જીવલોકને રહેવાનું જે સ્થાન, જે ક્ષેત્રલોક છે, તેને પોતે જા
અર્થાત્ જે શબ્દાદિ વિષયોનો રાગ તજે; તેજ, જ્ઞાનિ યથા
વસ્થિત લોકનું સ્વરૂપ જાણે છે, અને તેવો જ્ઞાની પ્રથમ બતા
વેલા ગુણવાળો (એટલે જે આત્મવાન્ જ્ઞાનવાન્ વેદવાન્ ધર
વાન્ બ્રહ્મવાન્) થોડા અથવા, સમસ્ત પ્રજ્ઞાનવડે લોકોને જા
તેને મુનિ કહેવો; કારણકે, જગતની ત્રણે કાળની અવસ્થા
માને અથવા, જાણે તેને મુનિશાસ્ત્રમાં કહ્યો છે.

ધર્મ તે ચેતન. અને અચેતન દ્રવ્યના સ્વભાવરૂ
અથવા શ્રુતચારિત્રરૂપ-ધર્મને જાણે; તે ધર્મવિત્ જાણવો.

રૂજુ (સરળ) જ્ઞાનદર્શન-ચારિત્ર નામના મોક્ષ
માર્ગનાં જે અનુષ્ઠાન છે, તેનાથી અકુટિલ છે, અથવા યથાર્થ
રીતે પદાર્થનું સ્વરૂપ જાણવાથી સરલ છે અથવા બધ
ઉપાધિથી શુદ્ધ તે અવક્ર (સરલ) છે આ પ્રમાણે ધર્મ જાણ
નાર રૂજુ મુનિ હોય તેને શું લાભ મળે તે કહે છે.

આવર્ટ એટલે ભાવ આવર્ત્ત તે જન્મ જરા મર્ણ શોક
શોકના દુઃખ આપવાના સ્વભાવવાળો સંસાર છે. કહ્યું છે કે

रागद्वेष वशाविद्धं, मिथ्या दर्शन दुस्तरम् ।
जन्मावर्त्ते जगत्क्षिप्तं, प्रमादाद्भ्राम्यते भृशम् ॥१॥

રાગ દ્વેષના વશથી વિંધાયેલ મિથ્યા દર્શનના કારણે
દુસ્તર અને જન્મના આવર્ત્તમાં ફેંકાયલું જગત્ છે. તેમાં

પ્રમાદથી જીવો ઘણું ભ્રમણ કરે છે. ભાવ સ્રોતપણ શબ્દ કામ ગુણનો વિષય અભિલાષ છે, અને તે બન્ને 'આવર્ત' અને સ્રોત મળીને આવર્ત સ્રોતઃ શબ્દ બને છે તે બન્નેમાં રાગ દ્વેષ વડે સંગ (સંબંધ) થાય છે, તેને જાણે છે [illegible] આ આવર્ત અને સ્રોતનું કારણ છે. આ જાણનારો ખરો તે કોને કહેવો? તે કહે છે, જે અનર્થને જાણીને ત્યાગે, તે જાણનારો છે. અર્થાત્ સંસાર સ્રોત તે રાગ દ્વેષ રૂપ સંગ છે. તેને જાણીને જે ત્યાગે તેજ આવર્ત સ્રોતના સંગનો ખરો જાણનારો છે. ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે સુતા અને જાગતાના દોષો તથા ગુણોને જાણનારો કયા ગુણો મેળવે, તે કહે છે.

सीओसिणचाई से निग्गंथे अरइरइ सहे, फरु-सयंनो वेयइ, जागर वेरोवरए, वीरे एवं दुक्खा पमुक्खसि, जरामच्चु वसो वणिए नरे सययं मूढे धम्मं नाभि जाणइ (सू. १०८)

તે આત્મામાં [illegible] રહિત (નિર્ગ્રંથ) [illegible] શીત અને [illegible] સુખ [illegible] [illegible] [illegible] સંયમમાં રતિ (ઈચ્છા) [illegible] અને [illegible]

જરા અને મૃત્યુ એ બેને વશ થઇને તે પ્રાણી નિર
તર મહા મોહથી મૂઢ બનેલો સ્વર્ગ અને મોક્ષ આપનાર
ધર્મને જાણતો નથી અને સંસારમાં જીવને એવું કોઇ
પણ સ્થાનજ નથી કે જ્યાં જરા મૃત્યુ ન હોય.

પ્રશ્ન—દેવતાઓને જરા (બુઢાપો) નથી.

ઉ—દેવતાઓને પણ ત્યાંથી ચ્યવવાના છ મહિના
પહેલાં ઉત્તમ લેશ્યા બળ સુખ પ્રભુત્વ અને સુંદર વર્ણની
હાનિ થાય છેજ તેથી તેમને પણ જરાનો સદ્ભાવ છે,
કહ્યું છે કે.

देवाणं भंते ! सव्वे समवण्णा ?, नो इणट्ठे
समट्ठे, सेकेणट्टेणं भंते ! एवं वुच्चइ गोयमा ! देवा
दुविहा-पुव्वोव वणग्गाय पच्छोव णग्गाय तत्थणं
जे ते पुव्वोव वणग्गा तेणं अविसुद्ध वण्णयरा,
जेणं पच्छोव वणग्गा तेणं विसुद्ध वण्णयरा।

ગૌતમનો પ્રશ્ન—હે ભગવન ? બધા દેવતા સામાન
રૂપવાળા છે ?

ઉઃ—તેમ નથી.

પ્રઃ—તેનું શું કારણ ?

ઉઃ—હે ગૌતમ ! દેવો બે પ્રકારના છે. પહેલાં ઉત્પન્ન
થયેલા અને પછી ઉત્પન્ન થતા તેમાં જે પહેલા ઉત્પન્ન
થયેલ છે તે કંઈક ઝાંખા રૂપવાળા અને [illegible]

પન

થયા તે વિશુદ્ધ સુંદર રૂપવાલા હોય છે. તેજ પ્ર
લેશ્યા વિગેરેમાં પણ જાણવું. અને ચ્યવનના વખતે
બધાને બધું ઊંધુંજ હોય છે. જેમકે—

माल्यम्लानिः कल्प वृक्ष प्रकम्पः, श्री ह्रीनाशो
वसनोपरागः
दैन्यं तन्द्रा कामरागाङ्गभङ्गो, दृष्टि ... ...
तिश्च ॥१॥

માલા કરમાઈ જાય છે કલ્પવૃક્ષ કંપતું દેખાય
થી અને હ્રીનો નાશ થાય છે કપડાં ઉપરથી પ્રેમ ઉ
જાય છે. દીનતા આવે છે, આળસ થાય છે. કામ રાગ
અને અંગનો ભંગ થાય છે, દૃષ્ટિમાં ભ્રાંતિ થાય છે, અ
કંપારો થાય છે, અને બધું રમણીક તે અરમણીક લા
છે. (જેમ, અહીંયાં મનુષ્યને મરતી વખતે ઘરની રૂદ્ધિ
વૈભવ ઉપરથી અણગમો થાય છે, તેમ દેવતાને પણ દેવલો
કોનાં ઘણો ખેદ થાય છે, અને કલ્પાત કરે છે.)

જો, આવી રીતે છે તો, નક્કી થયું કે, બધા
જરા મૃત્યુને વશ છે તો, તેવું જાણીને પંડિત શું
શું કરે? તે કહે છે:—

पाणिय आउरवाणे अप्पमत्तो परिव्वए, मं
सइमं, पाम आरंभजं दुक्ख मिणंतिणचा,

रमाई पुण एइ गब्भं, उवेहमाणो सद्दरूवेसु उज्
माराभि संकी मरणा पमुचई, अपमत्तो कामेहि
उवरओ पाव कम्मेहिं, वीरे आयगुत्ते खेयन्ने जे
पज्जवजाय सत्थस्स खेयन्ने, असत्थस्स खेयन्ने जे
मत्थस्स खेयन्ने से पज्जवज्जायसत्थस्स खेयन्ने, अक
मस्स ववहारो न विज्जइ, कम्मुणा उवाही जायइ,
कम्मं च पडि लेहाए सूत्र १०९.

તે ભાવથી જાગતો મુનિ ભાવનિદ્રામાં સુતેલા જીવોને
ન સંબંધી દુઃખોથી પીડાતા જુવે છે, તે દુઃખી જીવો
ચારે છે કે, હવે અમારે શું કરવુ ? એમ મૂઢ બનેલા
ત્યા, દુઃખસાગરમાં ડુબેલાં પ્રાણીઓને દેખીને પોતે તેવાં
દુઃખમાં ન પડવા માટે મુનિ અપ્રમત થઈને વિચરે;
અને સંયમ અનુષ્ઠાનને બરોબર કરે; તેવા શિષ્યને ગુરૂ ફરીથી
કહે છે:—હે બુદ્ધિમાન્! હે ભણેલા શિષ્ય! તું ભાવનિ-
દ્રાથી સુતેલા દુઃખીઓને જો, અને જાગતાના ગુણો તથા સુતા
ના દોષોને જાણીને સુવાની મતિ ન કર (પ્રમાદી ન થા.)
વિગેરે પાપ ક્રિયાનો આરંભ કરનારાનાં દુઃખો તથા દુઃખનાં
કારણ કર્મ, તે ને તું પ્રત્યક્ષ જો! જેઓ જીવ હિંસા
(ખુન) ચોરી વિગેરે કરે છે. તેઓને યતી શિક્ષા સાક્ષાત
જો! અને તે જાણીને આરંભ રહિત બનીને આત્મહિતમાં
અપ્રમત થા!

(જેઓ સાધુ છે તેમને મોક્ષ સાધવાનો હોવાથી
ગ્રહસ્થ માફક ખેતી વિગેરે આરંભ કરવાનો નથી છતાં
જેઓ ત્યાગી નામ ધરાવી ખેતી વિગેરે કરે છે તે પણ
ગ્રહસ્થ માફક દુઃખી થાય છે.)

પણ જે વિષય કષાયથી મલીન ચિત્તવાળો આર
શાયી (પ્રમાદી) છે, તે શું મેળવે તે કહે છે. માયી બં
છે, અને માયા લેવાથી બધા કષાયોવાળો બને, તેજ કં
છે, ક્રોધી માની માયી લોભી બનીને દારૂ વિગેરેના નશા
પ્રમાદી થઇ નારકીનાં દુઃખ અનુભવી પાછો તિર્યંચમ
ગર્ભના દુઃખને અનુભવે છે. પણ જે મુનિ કષાયરહિ
અપ્રમાદી છે તેને શું લાભ થાય છે. તે બતાવે છે. આ
રૂપ વિગેરેમાં જે રાગદ્વેષ થાય છે તેની ઉપેક્ષા કરતો રૂ
(સરલ) યતિ થાય છે. એટલે ખરી રીતે જે યતિ (સા
છે તે રૂજુ છે. પણ ગ્રહસ્થ તો સ્ત્રી વિગેરે પદાર્થ મ
કરવાથી વક્ર છે (સ્ત્રી વિગેરેને મેળવવા. રાજી રાખ
ગ્રહસ્થને કપટ કરવું પડે છે.) વળી તે સરલ સાધુ ગા
વિગેરેની ઉપેક્ષા કરતો મરણ (માર) ની શંકા કરે
એટલે બીજાને મારતાં (દુઃખ દેતાં) ડરે છે. તેથી પે
પણ મરણથી બચે છે. વળી તે કામ (પાપ ચેષ્ટાઓ)
અપ્રમાદી રહે છે. અને જે સાધુ કામ ચેષ્ટાના પાપોથ
દૂર રહે, તેજ ખરી રીતે મન વચન કાયાના પાપથી ઉપ

રત (બચેલો) છે. કોણ બચે છે ? તે કહે છે. જે વીર છે તેજ ગુપ્ત આત્મા છે. અને તે ખેદજ્ઞ છે (એટલે બીજા જીવોના ખેદને જાણે છે તેથી કોઇને દુઃખ દેતો નથી) તે ખેદજ્ઞ સાધુ ગાયન વિગેરેના આનંદના વિષયોના પર્યવ (ભાગો) અનુકુળ થતાં પોતે તેના નિમિત્તના શસ્ત્રને પ્રાણીઓને દુઃખકારક જાણીને તેમાં લીન ન થતાં તે નિપુણ સાધુ નિરવદ્ય અનુષ્ટાન જે અશસ્ત્ર છે તે કરે છે. અને તે સંયમના ખેદને જાણનારો પર્યવ જાત શસ્ત્રના ખેદને જાણનારો છે, તેનો સાર આ છે કે જે સાધુ પાસે શબ્દાદિ પર્યાયો સુંદર કે વિરૂપ આવે તો લેવાની કે ત્યાગવાની ક્રિયા બીજા જીવોને દુઃખરૂપ છે, તેમ જાણે છે અને મધ્યસ્થપણું રાખવું; તે અપીડાકારક હોવાથી જે અશસ્ત્રરૂપ—સંયમ . તે પોતાને અને પરને ઉપકાર કરનારો છે, એવું જાણે છે.

આ પ્રમાણે, જાણીને શસ્ત્રને છોડે; અને અશસ્ત્ર સંયમ) તેને ગ્રહણ કરે; એટલે જ્ઞાનનું ફળ એ છે કે, પર્યાયોના આનંદને છોડનારો; સમભાવ રાખનારો જીવોને યાવી સંયમ પાળે છે, (અને જીવો ઉપર રાગદ્વેષ કરે; સંયમ પાળી શકતો નથી.)

અથવા, ગાયન વિગેરે પર્યાયોથી, અથવા ગાયન વિગેરે ઉત્પન્ન થયેલ રાગદ્વેષના પર્યાયોથી જે જ્ઞાનાવરણીય ગેરે કર્મ બંધાય છે, તેને દાહકપણાથી તપ તે શસ્ત્ર

છે, તે તપના ભેદને જાણો; તે ભેદ૧૨ છે. કારણકે, જ્ઞાન તથા યોગ્ય અનુષ્ઠાનવડે જે અશંસ-સંયમ છે પણ નાંખુંનારો છે, અને સંયમ તપ ભેદને બ્રે: આશ્રવનિરોધ વિગેરેથી ભવભ્રમણનાં કર્મ જે પૂર્વે કર્યાં છે, તેનો ક્ષય થાય છે, અને કર્મક્ષયથી જે થાય છે, તે કહે છેઃ—

અકર્મનું વર્ણન.

અકર્મ એટલે, જેને આઠ પ્રકારનાં કર્મમાંથી પણ કર્મ ન હોય; તે છે, અને તેને નારક, તિ નર, દેવ એવી ચાર ગતિમાં ભ્રમણ કરવાનો વ્યવહાર તથા, પર્યાપ્ત-અપર્યાપ્ત અવસ્થા નથી; તથા બાળ તથા કુમારપણું વિગેરે સંસારી વ્યપદેશો (જુદી જુદી સ્થાન નામ) નથી; અને જે સકર્મી છે, તેને કર્મવડે કાદિ વ્યપદેશ હોય છે.

તથા તે કર્મની ઉપાધિવડે એટલે, જ્ઞાનાવરણીય (િ રેથી જુદાં જુદાં વિશેષણો કર્મ સંબંધી થાય છે કહે છેઃ—જેમકે, મતિ, શ્રુત અવધિ, મનઃપર્યાય જ્ઞાનવ હોય; તેને તેની બુદ્ધિના પ્રમાણમાં મંદબુદ્ધિવાળો, અ તીક્ષ્ણ બુદ્ધિવાળો કહેવાય છે. (૧) તથા ચક્ષુદર્શ અચક્ષુદર્શની નિદ્રાળુ વિગેરે છે. (૨) તથા સુખીદુઃ કહેવાય છે. (૩) મિથ્યાદૃષ્ટિ, સમ્યગ મિથ્યાદ સ્ત્રીપુરૂષ નપુંસક-કષાયી વિગેરે છે. (૪)

તથા સોપક્રમ નિરૂપક્રમ આયુવાળો, અલ્પ આવખાવાળો, વિગેરે છે. (૫) નારક તિર્યંચયોનીવાળો, તથા એકન્દ્રિય, બે ઇંદ્રિય, પર્યાપ્તો-અપર્યાપ્તો, સુભગ-દુર્ભગ વિગેરે છે. (૬) ઉચગોત્રવાળો, નીચગોત્રવાળો છે. (૭) કૃપણ, ત્યાગી, નિરૂપ ભોગી, નિર્વીર્ય છે. (૮) આ પ્રમાણે આઠ કર્મને લીધે સંસારી જીવો ઓળખાય છે. જો આવી રીતે છે તો શું કરવું તે કહે છે. જ્ઞાના વરણીય વિગેરે કર્મ છે તેની ઉપેક્ષા કરીને અથવા તેના બંધને પ્રકૃતિ સ્થિતિ અનુભાવ પ્રદેશરૂપે વિચારીને તેની સત્તા વિપાકને પામેલા પ્રાણીઓ જેવી રીતે ભાવ નિદ્રામાં સુએ છે (અને દુઃખ ભોગવે છે) તે વિચારીને કર્મ તોડવામાં ભાવ જાગરણ કરવા સાધુએ ઉદ્યમ કરવો, તે કર્મ તોડવાનું આવા ક્રમથી થાય છે.

પ્રથમ આઠ કર્મવાળો માણસ છે તે દિ.ક્ષા લઇને મોહને તોડે પછી અપ્રમાદી થઈ ક્ષપક શ્રેણી કરે તે આઠમે ગુણ સ્થાને ક્રોધાદિ ઓછા કરી અગ્યારમે ગુણ સ્થાને લોભનો સર્વથા નાશ કરે અને બારમા ગુણ સ્થાનના અંતે જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય તથા અંતરાય કર્મ દૂર કરી તેરમે ગુણ સ્થાને ચાર અઘાતી કર્મવાળો રહે. આ ગુણસ્થાને જઘન્યથી અંતર્મુહુર્ત, અને ઊત્કૃષ્ટથી પૂર્વ કોડીમાં થોડા ઓછા કાળ રહે, ત્યારપછી ૧૪ મે ગુણસ્થાને પાંચ

અવસ્થામાં સોથી છેલ્લા સમયના પહેલા સમયમાં મોક્ષ જવાના કાળમાં હોય; ત્યારે કોઇપણ એક સાતા કે, અસાતા ભોગવે તે બીજું સ્થાન છે. મોહનીયકર્મનાં પંદર સત્તાસ્થાન છે તે આ પ્રમાણેઃ—

(૧) સોળ કષાય, નવ નો કષાય અને ત્રણ દર્શન હોય; ત્યારે સમ્યક્દષ્ટિ જીવને અઠ્ઠાવીશ પ્રકૃતિ હોય છે.

(૨) સમ્યક્ત્વ વમતાં મિથ્યાદષ્ટિએ સત્તાવીશ હોય છે.

(૩) સ્વભાવથી અનાદિ મિથ્યાદષ્ટિ હોય; અથવા બે દર્શન વમતાં છવીશ હોય. (૪) સમ્યક્દષ્ટિને અઠ્ઠાવીશ પ્રકૃતિમાંથી અનંતાનુબંધી ચાર કષાય વમતાં અથવા, ક્ષય થતાં ચોવીશ હોય. (૫) તેનેજ મિથ્યાત્વ ક્ષય થતાં ૨૩ (૬) મિશ્રદષ્ટિ ક્ષય થતાં ૨૨ (૭) ક્ષાયિક સમ્યક્દષ્ટિને ૨૧ (૮) અપ્રત્યાખ્યાન અને પ્રત્યાખ્યાન-કષાય જતાં ૧૩ (૯) કોઇપણ એક વેદ ક્ષય થતાં ૧૨ (૧૦) બીજો વેદ ક્ષય થતાં ૧૧ (૧૧) હાસ્યાદિ છ દુર થતાં ૫ (૧૨) પુરૂષવેદના અભાવમાં ૪ (૧૩) સંજ્વલન ક્રોધ ક્ષય થતાં ૩ (૧૪) માન ક્ષય થતાં ૨ (૧૫) માયાક્ષય થતાં ૧ એક લોભ રહે.

અને એ લોભ દુર થતાં મોહનીય સત્તાનાં પણ ગઇ.

સામાન્યથી આયુષ્ય કર્મની સત્તાનાં બે સ્થાન છે તે

આ પ્રમાણે:—(૧) પરભવના આયુના બંધના ઉત્તર કાળમાં બે આયુષ્ય હોય; અને તેના બંધના અભાવમાં જે આયુમાં હોય; તેજ બીજું સ્થાન છે.

નામનાં બાર સ્થાન કહે છે.

નામકર્મની પ્રકૃતિનાં બાર સત્તાસ્થાન છે, તે આ પ્રમાણે:—

(૧) ૯૩ (૨) ૯૨ (૩) ૮૯ (૪) ૮૮ (૫) ૮૬ (૭) ૭૯ (૮) ૭૮ (૯) ૭૬ (૧૦) ૭૫ (૧૧) ૯ (૧૨) ૮ તેની વિગત:—

ગતિ ચાર. પાંચ જાતિ, પાંચ શરીર, પાંચ સંઘાત, પાંચ બંધન, છ સંસ્થાન અંગોપાંગ ત્રણ, સંહનન છ, વર્ણ, પાંચ, ગંધ બે, રસ પાંચ, આઠ સ્પર્શ, આનુપૂર્વી ચાર.

અગુરૂ લઘુ, ઉપઘાત, પરાઘાત, ઉચ્છ્વાસ આતપ, ઉદ્યોત. એ છ તથા પ્રશસ્ત અને અપ્રશસ્ત, એ બે વિહાયો ગતિ, તથા પ્રત્યેક શરીર, ત્રસ, શુભ, સુભગ, સુસ્વર સૂક્ષ્મ, પર્યાપ્ત સ્થિર આદેય અને યશ આ દશ શુભ છે અને તેનાથી ઉલટી બીજી દશ અશુભ છે. કુલ ૨૦ તથા નિર્માણ અને તીર્થંકર એમ બધી મળીને નામ કર્મની ૯૩ પ્રકૃતિ છે.

તેમાંથી તીર્થંકર નામના અભાવમાં ૯૨ છે અને આહારક શરીર સંઘાત બંધન અંગોપાંગ એ ચારના અભાવમાં [illegible]માંથી ૪ બાદ કરતાં ૮૯ છે તેમાંથી વળી તીર્થંકર

નામ કર્મ બાદ કરતાં ૮૮ તથા દેવગતિ તથા અનુપૂર્વી વમેલી બાદ કરતાં ૮૬ અથવા નરકગતિ યોગ્ય બાંધતાં તેની ગતિ તથા અનુપૂર્વી તથા વૈક્રિય ચતુષ્ઠ બાંધનારને ૮૦ સાથે આ ૭ મેળવતાં ૮૬ છે તથા દેવગતિ પ્રાયોગ્ય બાંધનારને પણ ૮૬ છે અને નરક ગતિ તથા અનુપૂર્વી મળી બે તથા વૈક્રિય ચતુષ્ક ચાર એ ૭ વમતાં ૮૦ રહે છે. વળી મનુષ્ય ગતિ અનુપૂર્વી બન્ને વમતાં ૭૮ છે. આ અક્ષપક જીવોનાં કર્મનાં સત્તા સ્થાન છે અને હવે ક્ષપક વાળાનાં કહે છે.

૯૩ પ્રકૃતિમાંથી નરક તિર્યંક ગતિ તથા અનુપૂર્વી બન્નેની મળી તથા ૧,૨,૩,૪, ઇંદ્રિય જાતિ મળી ચાર તથા આતપ ઉદ્યોત સ્થાવર સૂક્ષ્મ સાધારણ મળી કુલ ૧૩ પ્રકૃતિ ક્ષય થતાં ૮૦ પ્રકૃતિ રહે છે તથા તીર્થંકર નામ ન હોય તો ૯૨ માંથી ૧૩ જતાં ૭૯ છે.

તથા આહારક ચતુષ્કય દૂર થતાં ૯૩ માંથી ૮૯ રહે અને તેમાંથી નારકી વિગેરે સંબંધી ૧૩ દૂર થતાં ૭૬ રહે અને તીર્થંકર નામ ન હોય તો ૮૯ માંથી ૧ દૂર થતાં ૮૮ રહે અને તેમાંથી ૧૩ જતાં ૭૫ રહે છે.

તેમાં ૮૦ અથવા ૭૬ માંથી તીર્થંકર કેવળી શૈલેશી અવસ્થામાં પહોંચેલાને છેલ્લાના પહેલા (દ્વિચરમ) સમયમાં તીર્થંકર નામ કર્મ ઉમેરવાથી વેદાતી નવ કર્મ પ્રકૃતિ

ोहिं अन्नेहिं अदिस्समाणे तं परिन्नाय मेहावी
इत्ता लोगंवंता लोगसन्नं से मेहावी परिक्कमि
ासि ॥ सूत्र ११०॥ त्तिबेमि शीतोष्णीयोद्देशः २

કર્મનું મૂળ કારણ મિથ્યાત્વ અવિરતિ પ્રમાદ કષાય ગ છે એને સમજીને ક્ષણ એટલે હિંસા તે પ્રવૃત્તિઓને દુઃખ દેવારૂપ કૃત્ય કર્મનું મુખ્ય મૂળ સમજીને છોડવું.

પાઠાંતરમાં कम्ममाहूण પાઠ છે તેનો અર્થ આ છે કે ઉપાદાન ક્ષણ આ કર્મના છે તે ક્ષણ કર્મ છે તે કર્મ જાણીને તેજ ક્ષણે નિવૃત્તિ કરે તેનો ભાવાર્થ આ છે; અજ્ઞાન પ્રમાદ વિગેરેથી જે ક્ષણે કર્મના હેતુરૂપ અનુષ્ઠાન કર્યું તેજ ક્ષણે ચિત્ત સ્થિર કરીને તેના ઉપાદાન હેતુને નિવૃત્તિ કરે (જેનાથી કર્મ બંધાય તેને છોડે અથવા તેની ગુરૂ પાસે શોધ આલોચના લે) વળી ઉપદેશ કરે છે. પૂર્વે કહેલાં કર્મને સમજીને તથા કર્મના વિરૂદ્ધ (કર્મ હણનાર) ગુરૂનો ઉપદેશ સાંભળીને જે રાગદ્વેષ અંતરૂપે છે તેનાથી દૂર રહી અથવા તેનો સંબંધ છોડીને અથવા કર્મ ઉપાદાનનું કારણ રાગાદિકને જ્ઞ પરિજ્ઞા વડે જાણીને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞા વડે તજે અને રાગાદિથી મોહિત હોય અથવા વિષય કષાય હોય જાણીને તથા વિષયની વાંછા અથવા ધન ઉપર મમત્વ છોડીને મર્યાદામાં રહેતો તે મુનિ સંયમ—અનુષ્ઠાનમાં પ્રયત્ન કરે; અથવા વિષયતૃષ્ણા અથવા

છરિપુનર્ગને, અથવા આઠ કર્મને આવનાં અટકાવે. આ પ્રમાણે સુધર્મસ્વામી કહે છે કે હું કહું છું. શીતોષ્ણીય નામા અધ્યયનનો પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

બીજો ઉદ્દેશો.

પહેલો ઉદ્દેશો કહ્યા પછી બીજો કહે છે. તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે:—પહેલા ઉદ્દેશામાં ભાવ સુતેલા બતાવ્યા અને અહીં તેઓના સુવાથી "દુઃખ પાવાનું" ફળ બતાવે છે. એમ તે બન્નેનો સંબંધ છે. સૂત્ર અનુગમ સૂત્ર કહે છે:—

जाइं च वुड्ढिं च इहज्ज ! पासे, भूएहिं ज पडिलेह सायं, तम्हाऽतिविज्जे परमंति णच्चा, सं मत्तदंसि न करेइ पावं सूत्र ॥१॥ काव्यम्.

જાતિ એટલે, જન્મથી માંડીને બાળકુમાર-યૌવન સુધી વૃદ્ધિ છે, તે મનુષ્યલોકમાં, અથવા સંસારમાં જે (સકલ વિવેક વિના) તું જો. તેનો સાર આ છે, ગુરૂ શિષ્યને કહે છે કે—હે ભદ્ર! જન્મથી માંડીને વૃદ્ધાવસ્થા સુધીમાં શરીર મન સંબંધી કેવાં દુઃખો અનુભવાય છે, તે તું વિવેક બુદ્ધિથી જો. કહ્યું છે કે:

जाइ मरणाइ जं दुक्खं, मरः मरणाइ जं मुणा दिया दुक्खंज जीवाणं, न सरइ जाइ सरणं ॥१॥

જનમતા માણસનું જે દુઃખ છે, તે માણસને મરતી વખતે પડતાં દુઃખથી તે તપેલો હોવાથી પૂર્વની જાતિને પણ વીસરી ગયો છે.

विर सर सियं रसंतो तो सोजोणी मुहाउ निप्फिडइ।
माऊए अप्पणोऽविअ वेअण मउलं जणेमाणो ॥२॥

માના ચાવેલા આહારને ગર્ભમાં બેઠેલો બાળક પરવશ થઈને ખાય છે, અને પોતે જનમતી વખતે પોતાને તથા, માતાને ઘણી પીડા આપીને યોનિદ્વારા બહાર નીકળે છે.

हीण भिण्णसरो दीणो विवरीओ विचित्तओ।
दुब्बलोदुक्खिओ वसइ, संपत्तो चारिमं दसं ॥३॥

અને તે વૃદ્ધાવસ્થામાં હીન-ભિન્ન (ખોખરો) અવાજ હોય છે. રાંકડું મુખ વધા, વિપરીત વિકલ્પ કરનારો દુર્બળ દુઃખી અવસ્થામાં તે પડેલો હોય છે, અથવા હે આર્ય! એવું મહાવીર પ્રભુ ગૌતમને કહે છે, કે જાતિ વૃદ્ધિ અને તેનું મૂળ કારણ કર્મ તથા કાર્ય દુઃખ છે તેને જો, અને દેખીને બોધ પામ, અને તેવું જન્મ વિગેરેનું દુઃખ તને ન આવે, એવું સંયમ અનુષ્ઠાન કર.

વળી ચૌદ પ્રકારના ભૂત ગ્રામ (જીવોનાં ચૌદ સ્થાન) છે. તેની સાથે તારા આત્માનું સુખ સરખાવ એટલે જેમ તું સુખને વાંછે છે તેમ બધા પણ વાંછે છે અને તને દુઃખ ગમતું નથી તેમ બીજાનું પણ સમજ, તેથી તું કોઇને

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ળો છે, અને મહારંભ પરિગ્રહથી રચના કરીને જીવનનો પાષ પોતે છે, તથા ઉભય એટલે શરીરના તથા મન સંબંધી અથવા આ લોક તથા પરલોક સંબંધી (ભોગાક્ષી) છે, વળી તે કામ ભોગમાં રક્ત થઈને અશુભ કર્મનો ઉપચય કરે છે. અને તે કર્મ સંચય કરીને એક ગર્ભથી નીકળી બીજા ગર્ભમાં પ્રવેશ કરે છે. અને સંસાર ચક્રવાળ (ચકાવા)માં અરટની ઘટમાળ જેમ ભરાય અને ઠલવાય તે ન્યાયે જુનાં કર્મ ભોગવે, અને ફરી નવાં બાંધીને ભ્રમણ કરે છે. વળી તે અનિભૃત (વિના વિચારનો) આત્મા કેવો (દુષ્ટ) થાય છે તે કહે છે.

आविसे हासमासज्ज, हंता नंदीत्ति मन्नई;
अलं बालस्स संगेण, वेरं वड्ढेइ अप्पणो ॥सू.६॥ काव्य-

હાસ્ય ભય વિગેરેના નિમિત્તથી ચિત્તના વિપ્લવવાળુ જે હાસ્ય (હાંસી) છે, તેને મેળવીને ઇચ્છા પ્રેમી બની (ક્રીડાની ખાતર) જીવોને હણી (શિકારમાં) આનંદ માને છે, અને બીજાઓને ફસાવવા તે મહા મોહથી ઘેરાયલો અશુભ વિચારવાળો કહે છે કે " આ મૃગ વિગેરે પશુઓ શીકારને માટે બનાવ્યાં છે, તથા શિકાર સુખી પુરૂષોની રીઝ માટે છે." એવી રીતે જીવ હિંસા સિદ્ધ કરે છે. તેમ જુઠ ચોરીમાં પણ સિદ્ધ કરે છે. આ જુઠું બોલી ફરવું કે ચોરી કરવી એ તો બુદ્ધિ બતાવું તથા બહાદુ-

રીનું કામ છે વિગેરે સમજી લેવું, ને આવી રીતે મનુષ્યો પાપ કરનારા છે. તો સાધુએ શું કરવું, ચાર્ય કહે છે.

કે જે મનુષ્યો શિકારી વિગેરે હોય, અથવ કષાયમાં રક્ત હોય, તો તેવા બાલજીવ સાથે તથા સંગ ન કરવો; જે પાપીનો સંગ કરે તો મ લડાઇ થતાં વેર વધે છે, અને પરસ્પર વૈર લેવાનો આવે છે. જેમકે ગુણસેન રાજાએ જુદી જુદી રીતે હાસ્યના કારણે અગ્નિશર્મા બ્રાહ્મણ સાથે વેર બધી ભવ સુધી ચાલ્યું, (સમરાદિત્ય ચરિત્રમાં તેની કથા અગ્નિશર્મા બ્રાહ્મણનું કુરૂપ જોઈ રાજકુમાર ગુણસેને હાંસી કરી. તેથી બ્રાહ્મણે કંટાળી તાપસ બની તા વિખ્યાત થયો. અનુક્રમે ગુણસેન રાજા બની તે પાસે આવ્યો પૂર્વની વાત સાંભળી રાજાએ ક્ષમા પારણામાં જમવાનું આમંત્રણ કર્યું. ત્રણે વાર આ વખતે રાજા ભૂલી ગયો. અને તાપસ પાછો ગયો. તાપસને આ દરેક વખતે હાંસી લાગી, અને વૈર હે નિયાણું કર્યું. ગુણસેન તે સમરાદિત્ય થયો. અને નવ સુધી તેની સાથે તાપસનું વૈર રહ્યું, માટે હાંસી ન તેમ હાંસી કરનારનો સંગ પણ ન કરવો) એજ પ્ર વિષય સંગ વિગેરેમાં પણ દુઃખ અને વૈર વધવાનું

ર્ધિઓનો સંગ ન કરવો. જો એમ છે, તો સાધુએ શું કરવું? તે કહે છે.

तम्हा तिविज्जो परमंतिणच्चा, आयंकदंसी न करेइ पावं, अग्गं च मूलं च विगिंच धीरे, पलिच्छिंदियाणं निक्कम्मदंसी ॥सू. ४॥ काव्य.

જે બાળ (પાપી) ની સંગતિથી વેર વધે છે, તેથી અતિ વિદ્વાન (ગીતાર્થ) મુનિ પરમ એટલે મોક્ષપદ અથવા સર્વ સંવર રૂપ ચારિત્ર અથવા સમ્યગ જ્ઞાન અથવા સમ્યગ્ દર્શન (એ ત્રણે ઉત્તમ હોવાથી) તેને જાણીને શું કરે તે ગુરૂ કહે છે.

आतंक दर्शी—આતંક તે નરક વિગેરેનાં દુઃખ છે. તેને (હૃદય ચક્ષુ વડે) દેખવાના સ્વભાવ વાળો તે આતંક દર્શી છે. તે પૂર્વે કહેલા પાપોના અનુબંધ રૂપ અશુભ કર્મને કરતો નથી. તેમ પાપ કરાવે પણ નહિ, તથા અનુમોદતો પણ નથી; વળી ગુરૂ ઉપદેશ આપે છે, કે.

अग्र—ચાર અઘાતિ કર્મ જે ભવોપગ્રાહી છે. તે અગ્ર છે, અને मूल—તે ચાર ઘાતી કર્મ છે. તે મૂળ છે. (અથવા બીજી રીતે લઇએ તો) મોહનીય કર્મ મૂળ છે. બાકીનાં સાત કર્મ અગ્ર છે. અથવા મિથ્યાત્વ મૂળ છે. બાકી બધી પ્રકૃતિ અગ્ર છે. એ પ્રમાણે બધાં અગ્ર તથા મૂળ કર્મને દૂર કર; આ સૂત્રથી એમ સૂચવ્યું કે કર્મ તે પુદ્ગળને

એવા સ્વભાવવાળો નિષ્કર્મદર્શી કહેવાય છે. અથવા, નીષ્કર્મ ક્ષય થતાં જ્ઞાનદર્શનનાં આવરણ દૂર થતાં, તે વડી, તથા સર્વજ્ઞાની થાય છે, અને [illegible] અથવા સર્વજ્ઞ બનેલો બીજું શું ગણવે છે તે કહે છે

पुण मरणाणुपाइ, सं छु द्दिइमग मुणी, जे
परम देसी विविगजीवी उवसंते समिए स
हिए सया जए कालकंखी परिव्वए, बहुं च खलु
पावकम्मं पगडं ॥सू. १२१॥

એ સર્વજ્ઞ સાધુ મૃગ અને અમને રૈયક ([illegible]) અન્તિ નિષ્કર્મદર્શી થયો છે, તે મરણથી છે, કારણ કે, ઘાતીકર્મો દૂર થવાથી અઘાતીકર્મમાં [illegible] નવા કર્મનું બંધાતું નથી; અથવા [illegible] મરણ, અથવા ફરી ફરી મરવું એ મરણથી તે [illegible] અથવા સંસાર આ સંસાર મરણ મુક્ત છે તેથી [illegible] [illegible]

છે, તેનાથીરહિત એવા મકાનમાં રહે છે, તે દ્રવ્યથી વિવિક્ત કહેવાય; તથા રાગદ્વેષથી રહિત નિર્મળ ચિત્ત રાખવાથી ભાવથી વિવિક્ત કહેવાય; તે ગુણવાળો હોવાથી વિવિક્તજીવી કહેવાય છે. આવો મુનિ ઇંદ્રિય તથા મનને શાંત રાખવાથી ઉપશાંત છે, અને તે પાંચ સમિતિથી યુક્ત હોવાથી અથવા સરળ તે મોક્ષમાર્ગે જવાથી સમિત છે, અને જ્ઞાન વિગેરેથી યુક્ત છે, તેમ અપ્રમાદિ પણ છે. વળી તે મુનિ તેવીરીતે આખી જીંદગી સુધી ઉત્તમ ગુણવાળો રહે; તે કાળ આકાંક્ષી કહેવાય; અને એ પ્રમાણે પંડિત મરણની આકાંક્ષાવાળો સંયમ—અનુષ્ઠાનમાં રહે.

આવું શામાટે કરે તે કહે છે.

મૂળ ઉત્તરપ્રકૃતિના ભેદવાળું તથા પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, અનુભાવ, પ્રદેશ, એમ ચાર પ્રકારે બંધવાળું, તથા બંધ ઉદય-સત્તાની વ્યવસ્થાવાળું, તથા બાંધવું સ્પર્શ કરવો જોડવું, એકપણે મળવું; વિગેરે અવસ્થાવાળું કર્મ છે; અને તે થોડાક કાળમાં ક્ષય થાય; તેવું નથી, તેથી કાળ આકાંક્ષી કહ્યું છે.

તેમાં બંધસ્થાનની અપેક્ષાએ મૂળ ઉત્તરપ્રકૃતિનું બહુપણું બતાવીએ છીએ. જેમકે—

બધી મૂળ પ્રકૃતિઓ અંતર્મુહુર્ત સુધી સાથે બાંધે; તે આઠ પ્રકારનો કર્મબંધ છે, અને આયુષ્ય ન બાંધે; તો

સાત પ્રકારનો છે, અને તે આયુને કાળ જઘન્યથી
હુર્ત છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી તેના શિવાયનાં ૩૩ સાગરે
પૂર્વકોડીનો ત્રીજો ભાગ વધારે છે, અને સૂક્ષ્મસંપ
મોહનીયકર્મનો બંધ દૂર થતાં, તથા આયુના
અભાવ થવાથી છ પ્રકારનો કર્મબંધ છે, અને તે
ન્યથી એક સમયનો અને ઉત્કૃષ્ટથી અંતર્મુહુર્ત છે,
ઉપશાંત ક્ષીણમોહ તથા, સંયોગી કેવળીને સાત
ર્વના કર્મના બંધનો ઉપશમ થતાં એક પ્રકારનું
વેદનીયકર્મ બંધાય છે. તે જઘન્યથી એક સમય
ઉત્કૃષ્ટથી પૂર્વકોડીમાં થોડું ઓછું છે.

હવે, ઉત્તરપ્રકૃતિનાં બંધસ્થાન કહે છેઃ—

જ્ઞાન આવરણ, અને અંતરાયના પાંચે ભેદનું
બંધીપણું હોવાથી એકજ બંધસ્થાન છે, તથા દર્શ
વરણીયનાં ત્રણ બંધસ્થાન કહે છેઃ—

(૧) પાંચ નિદ્રા અને ચાર દર્શન સાથે રહેવાથી
નવેનું ધ્રુવ બંધીપણું હોવાથી નવ વિધનું એક સ્થાન
(૨) તેમાંથી થીણદ્ધિ નિદ્રાત્રિક અનંતાનુબંધીની સ
સાથે દૂર થવાથી તે ત્રણના બંધનો અભાવ થતાં છ
વિનો બંધ છે. (૩) અપૂર્વ કરણના સંખ્યેય ભાગે
અને પ્રચલાનો બંધ દૂર થતાં ચાર પ્રકારના દર્શનાવ
ણનો બંધ રહેવાથી તે ત્રીજું સ્થાન છે.

વેદનીય કર્મનું એકજ બંધ સ્થાન છે. ચાહે સાતા બાંધે ચાહે અસાતા બાંધે, પણ એક બીજાની વિરોધી હોવાથી બંને સાથે ન બાંધે.

મોહનીય કર્મનાં દશ બંધ સ્થાન છે.

(૧) એક મિથ્યાત્વ ૧, સોળ કષાયો ૧૬, કોઈ પણ એક વેદ ૧, હાસ્ય રતિનું જોડકું અથવા અરતિ શોકનું એક જોડકું તેમાંથી એક જોડકું હોતાં તે બે ૨ તથા ભય ૧, જુગુપ્સા ૨, મળી કુલ ૨૨ પ્રકૃતિનો બંધ હોય છે.

(૨) મિથ્યાત્વનો બંધ દૂર થતાં સાસ્વાદન ગુણસ્થાનમાં ૨૧નો બંધ છે.

(૩) તેમાંથી મિશ્ર દૃષ્ટિ અથવા અવિરત સમ્યગ દૃષ્ટિને અનંતાનુબંધી ચોકડી દૂર થવાથી ૧૭ પ્રકારનો બંધ છે.

(૪) તેમાંથી દેશ વિરતિ ગુણસ્થાને અપ્રત્યાખ્યાનની ચોકડીના બંધનો અભાવ થવાથી ૧૩ નો બંધ છે.

(૫) તેમાંથી પ્રમત્ત અપ્રમત્ત અપૂર્વકરણમાં વર્તતા સાધુને પ્રત્યાખ્યાનની ચોકડી દૂર થવાથી ૯નો બંધ છે.

(૬) તેમાંથી હાસ્ય વિગેરેનું જોડકું તથા ભય જુગુપ્સા દૂર થવાથી ફક્ત ૫નો બંધ અપૂર્વ કરણના ચરમ (છેલ્લા) સમયે છે.

(૭) તેમાંથી અનિવૃત્તિકરણના સંખ્યેય ભાગ વીતે પુરૂષ વેદના બંધનો અભાવ થતાં ચારનો બંધ છે.

(૮) તેમાંથી તેજ ગુણસ્થાને સંખ્યેય ભાગ ચકે અનુક્રમે ક્રોધનો ક્ષય થતાં ૩ નો બંધ છે.

(૯) માનનો ક્ષય થતાં ૨નો બંધ છે (૧૦) ક્ષય થતાં ૧નો બંધ છે ત્યાર પછી અનિવૃત્તિ છેલ્લા સમયમાં મોહનીયના બંધનો અભાવ અબંધક છે.

સામાન્યથી આયુકર્મનો બંધ એક પ્રકારનો

ચાર પ્રકારના આયુમાંથી કોઇ પણ એકનો હોય પણ બે અથવા ત્રણ સાથે બંધાવાનો અભાવ હો એક બંધ જાણવો—

નામ કર્મનાં આઠ બંધ સ્થાન છે.

(૧) ૨૩ પ્રકૃતિ તિર્યંચ ગતિને યોગ્ય બં થાય છે. તે નીચે પ્રમાણે તિર્યંચ ગતિ, ૧ એકેંદ્રિય ૧ ઔદારિક તેજસ કાર્મણ શરીરો ૩ હુંડ સંસ્થાન વર્ણ ગંધ રસ સ્પર્શ ૪ તિર્યંગ્ ગતિને યોગ્ય અનુપૂર્વ અગુરૂ લઘુ ૧ ઉપઘાત ૧ સ્થાવર ૧ બાદર સૂક્ષ્મમાંથી કોઇ પણ એક, અપર્યાપ્તક ૧ પ્રત્યેક સાધારણમાંથી ૧ અસ્થિર ૧ અશુભ ૧ દુર્ભગ ૧ અનાદેય ૧ કીર્તિ ૧ નિર્માણ ૧ એમ કુલ ૨૩ છે તેનો બંધ એકે અપર્યાપ્તાને યોગ્ય મિથ્યા દૃષ્ટિને બાંધતાં હોય છે.

(૨) તે ત્રેવીશમાં પરાઘાત અને ઉચ્છવાસ મળી

.૫ પર્યાપ્ત એકેંદ્રિયને બંધ જાણવો. (અપર્યાપ્તાને બદલે ર્યાપ્તાને ૨૫ પ્રકૃતિ લેવી.)

(૩) એમાં આતપ અથવા ઉદ્યોત એક પ્રકૃતિનો બંધ મેળવતાં ૨૬ થાય પણ સાધારણની જગ્યાએ પ્રત્યેક અને સૂક્ષ્મની જગ્યાએ બાદર લેવી.

(૪) દેવ ગતિને યોગ્ય બાંધતાં ૨૮ પ્રકૃતિનો બંધ નીચે મુજબ છે. દેવગતિ ૧ પંચેંદ્રિય જાતિ ૧ વૈક્રિય તૈજસ કાર્મણ ત્રણ શરીર ૩ સમચતુરસ્ર સંસ્થાન ૧ અંગોપાંગ ૧ વર્ણ વિગેરે ચતુષ્ટય, ૪ અનુપૂર્વી ૧ અગુરૂલઘુ ૧ ઉપઘાત ૧ પરાઘાત ૧ ઉચ્છ્વાસ ૧ પ્રશસ્ત વિહાયો ગતિ ૧ ત્રસ ૧ બાદર ૧ પર્યાપ્ત ૧ પ્રત્યેક ૧ સ્થિર અ-સ્થિરમાંથી એક, ૧ શુભ ૧ સુભગ ૧ સુસ્વર ૧ આદેય ૧ યશઃકીર્ત્તિ ૧ અથવા અયશઃકીર્ત્તિ નિર્માણ ૧ (ટીકામાં શુભ અશુભમાંથી કોઈ પણ એક હોય છે, એમ લખ્યું છે. ટીપણમાં એકલી શુભ લીધી છે) એમ કુલ ૨૮ નો બંધ થાય છે.

(૫) તેમાં તીર્થંકર નામ કર્મ ઉમેરવાથી ૨૯.

(૬) હવે ત્રીશનો બંધ બતાવે છે. દેવગતિ, ૧ પંચે-ંદ્રિય જાતિ ૧ વૈક્રિય આહારક શરીર ૨ અંગોપાંગ ૨ તૈજસકાર્મણ ૨ પહેલું સંસ્થાન ૧ વર્ણાદિ ચતુષ્ક ૪ અનુપૂર્વી ૧ અગુરૂલઘુ ૧ ઉપઘાત ૧ પરાઘાત ૧ ઉચ્છ્વાસ

૧ પ્રશસ્તવિહાયો ગતિ ૧ ત્રસ બાદર પર્યાપ્ત પ્રત્યેક શુભ સુભગ સુસ્વર આદેય યશઃકીર્તિ એ દશક ૧૦ નિર્માણ ૧ નામ મળી કુલ ૩૦.

(૭) એમાં તીર્થંકર નામ મેળવવાથી ૩૧ થા આ પ્રમાણે એકેંદ્રિય બેઇંદ્રિય ત્રીઇંદ્રિય નરક વિગેરે આશ્રયી અનેક ભેદે બંધના ઘણા પ્રકારો છે. કર્મ ગ્રંથથી જાણવા.

(૮) અપૂર્વકરણ આદિ ત્રણ ગુણ સ્થાને દેવ પ્રાયોગ્ય બંધના ઉપરમથી યશઃકીર્તિજ ફક્ત બાંધે તેથી એક વિધબંધ છે. ત્યાર પછી નામ કર્મના બંધ અભાવ છે.

ગોત્રકર્મમાં સામાન્યરીતે ઉચ્ચ અથવા નીચનો એક બંધ છે. ઉચ્ચ અને નીચ બંને વિરોધી હોવાથી સ બંધાવાનો અભાવ છે. કર્મોનું આ પ્રમાણે બંધદ્વાર લેશથી ઘણા પ્રકારપણું બતાવ્યું.

સૂત્રકાર તેથી કહે છે કેઃ—આ કર્મ જીવે બાંધે છે. તે ખુલેખુલ્લું છે, કારણકે, તે પ્રમાણે ભોગવતાં દરેક અનુભવાય છે. (સૂત્રમાં ખલુ શબ્દ વાક્યાલંકારમાં અથવા નિશ્ચયઅર્થમાં છે કે, કર્મ બહુ પ્રકારેજ છે. એ આ પ્રમાણે છે, તો તે કર્મબંધનને દૂર કરવા કરવું ? તે કહે છેઃ—

सच्चं मि घि इं कुव्वहा, एत्थो वरए मेहावी, सव्वं पावं कम्मं जोसइ (सू. ११२)

ઉત્તમ જીવોને હિત કરનાર તે સત્ય છે, અને તેનેજ સંયમ કહે છે. તે સંયમમાં ધૈર્યતા રાખ, અથવા યથાવસ્થિત વસ્તુનું સ્વરૂપ જિનેશ્વરે બતાવવાથી તેમનું કહેલું મૌનીંદ્ર આગમ (જૈન સિદ્ધાંત) સત્ય (તત્વ) છે. તે ભગવંતના વચનમાં ઉપરત (અતિશય રક્ત) બનીને મેધાવી (તત્વ દર્શી) સાધુ બધાં પાપ કર્મ જે સંસાર સમુદ્રમાં ભ્રમણ કરાવે છે તેને (સંયમ અનુષ્ઠાન તથા તપ વડે) ક્ષય કરે છે. આ પ્રમાણે અપ્રમાદી સાધુના ઉત્તમ ગુણો બતાવ્યા તે અપ્રમાદનો શત્રુ પ્રમાદ છે, તે કષાય વિગેરે પ્રમાદથી પ્રમત્ત બનેલો કેવો દુર્ગુણી થાય છે, તે કહે છે.

अणेगचित्ते खलु अयं पुरिसे, से केयणं अरिहए, से अण्णवहाए अण्णपरियावाए अण्णपरिग्गहाए जणवय वहाए जणवय परियावाए जणवय परिग्गहा ॥सू. ११३॥

ખેતી વેપાર મજુરી વિગેરે અનેક પ્રકારના કાર્યમાં તેનું ચિત્ત લાગવાથી તે સંસારી જીવ અનેક ચિત્તવાળોજ છે. એટલે સંસાર સુખનો અભિલાષી અનેક ચિત્ત (ચંચળ ચિત્ત) વાળો હોય છે. "આ પુરૂષ" એમ કહેવાથી સંસારી જીવ બતાવ્યો. અહીં પૂર્વે કહેલ દધિ ઘટિકા અને કપિલ

આ મનુષ્યોના વિષયરસો અસાર છે, અને અનિ
એટલુંજ નહિ પણ દેવતાઓનું પણ વિષય સુખ
જીવિત અનિત્ય છે તે બતાવે છે. ઉપપાત (ઉત્પન્ન)
ચ્યવન (નાશ પામવું) તે જાણીને વિષય સંગના સુ
ત્યાગ કરજે. કારણ કે વિષયસમૂહ અથવા બધા સં
અથવા સર્વ સ્થાન અશાશ્વત છે તેથી શું કરવું તે કહે

મોક્ષ માર્ગથી અન્ય અસંયમ છે તે અન્યને છો
અનન્ય જ્ઞાનાદિક છે, તેનું સેવન કર, માહણ એટલે
તેને આ ઉપદેશ આપ્યો છે. વળી તે મુનિ સંયમ પ
નારો પ્રાણીઓને દુઃખ ન દે, ન હણે, ન હણાવે, ન હિં
કરનારને અનુમોદે, આ પ્રમાણે હિંસાથી નિવૃત થઇ મૌ
નત પાળે, તે કહે છે વિષયથી ઉત્પન્ન થએલ જે આન
તેને ધિક્કાર, તથા સ્ત્રી વિગેરેમાં રાગ રહિત થઇને આ
ભાવના ભાવ, " આ વિષયો કિંપાક ફળની ઉપમાવા
છે અને કડવા તુંબિયાના જેવા કડવાં ફળ આપનારા છે
એમ જાણીને તે વિષય સુખ લેવાના પરિગ્રહના મમત્વ
ત્યાગી દે, હવે ઉત્તમ ધર્મ પાળવા માટે કહે છે. અવ
એટલે મિથ્યા દર્શન અવિરતિ વિગેરે છે તેનાથી ઉલટું
અનવમ એટલે સંયમ છે, તેને દેખવાના સ્વભાવવાળો
સમ્યગ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રવાળો થઇને ઉપર કહ્યા મુજબ
તું સ્ત્રી સંગની બુદ્ધિને દૂર કર. વિષયોની નિંદા કર, આ
સૂત્રનો પરમાર્થ છે.

જે અનવમદર્શી છે તે નિસન્ન છે એટલે પાપ કર્મોથી બેદી બનીને તે કરતો નથી, અથવા પાપ કર્મોથી દૂર રહે છે. વળી બીજા ગુણો મેળવવા બતાવે છે.

कोहाइ माणं हणियाय वीरे, लोभस्स पासे निरयं महंतं, तम्हा य वीरे विरए वहाओ, छिंदिज्ज सोयं लहु भूयगामी ॥१॥ गंथं परिण्णाय इहज्ज ! धीरे, सोयं परिण्णाय, चरिज्ज दंते। उम्मज्ज लद्धुं इह माणवेहिं, नोपाणिणं पाणे समारभिज्जा त्ति २ काव्य. त्तिबेमि । द्वितीय उद्देशकः ३-२॥

ક્રોધ જેમાં પહેલો છે તે ક્રોધાદિ કષાયો છે. તથા જેના વડે મપાય તે માન, એટલે અનંતાનુબંધી વિગેરે કષાયોના ચાર ભેદો છે તે અથવા ક્રોધ અને માન જે ક્રોધનું કારણ છે તે ગર્વને સાધુ હણે અને તે હણનારો વીર છે, તથા જેમ દ્વેષરૂપ ક્રોધ માનને હણે, તેમજ રાગ દૂર કરવા કહે છે. લોભ પણ અનંતાનુબંધી વિગેરે ચાર પ્રકારનો છે તેની સ્થિતિ અને વિપાકને જો, કારણ કે તેની સ્થિતિ સૂક્ષ્મ સંપરાય નામના દશમા ગુણ સ્થાન સુધી મોટી છે. અને તેનો વિપાક અપ્રતિષ્ઠાન વિગેરે નરકાવાસની પ્રાપ્તિ સુધી છે.

તેથી સૂત્રમાં કહ્યું છે કે "गच्छा मणुआ य सत्तमि पुढविं" માછલાં અને મનુષ્યો મરીને સાતમી નારકી સુધી

કેવાય તેને દુઃખ ન દે, ન દુઃખ દેનારાં કૃત્ય કર. આ માણે શીતોષ્ણીય અધ્યયનમાં બીજો ઉદ્દેશો અર્થ રૂપે રો થયો. સુધર્માસ્વામી એ જંબુસ્વામીને કહ્યું વિગેરે ર્વ માફક જાણવું.

હવે ત્રીજો ઉદ્દેશો કહે છે.

એનો બીજા સાથે આ પ્રમાણે સંબંધ છે.

ગયા ઉદ્દેશામાં દુઃખ તથા તેને સહન કરવાનું બતાવ્યું અને તે સહન ન કરે તો સાધુ નહિ એટલુંજ નહીં પણ સંયમ અનુષ્ઠાન કરે તથા પાપ કર્મ ન કરે, તોજ સાધુ થાય છે. તે આ ઉદ્દેશામાં બતાવે છે. આ સંબંધ વડે આવેલા ત્રીજા ઉદ્દેશાના સૂત્ર અનુગમમાં સૂત્ર ઉચ્ચારવું જોઈએ.

संधिं लोयस्स जाणित्ता, आयओ बहिया पास, तम्हा न हंता न विघायए, जमिणं अन्न मन्न वितिगिच्छाए पडिलेहाए न करेइ पावं कम्मं किं तत्थ मुणी कारणं सिया? (सूत्र ११८)

દ્રવ્યથી અને ભાવથી એમ બે પ્રકારે સંધિ છે, એટલે ભીંત વિગેરેમાં ફાટ પડે તે દ્રવ્ય સંધિ છે, અને ભાવથી સંધિ કર્મ વિવર છે એટલે દર્શન મોહનીય કર્મ જે ઉદયમાં આવ્યું તે ક્ષય થયું અને બીજું બાકીનું શાંત છે તે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિરૂપ ભાવ સંધિ છે, અથવા જ્ઞાન-

હેવાય તેને દુઃખ ન દે, ન દુઃખ દેનારાં કૃત્ય કરે. આ પ્રમાણે શીતોષ્ણીય અધ્યયનમાં બીજો ઉદ્દેશો અર્થ રૂપે પુરો થયો. સુધર્માસ્વામી એ જંબુસ્વામીને કહ્યું વિગેરે પૂર્વ માફક જાણવું.

હવે ત્રીજો ઉદ્દેશો કહે છે.

એનો બીજા સાથે આ પ્રમાણે સંબંધ છે.

ગયા ઉદ્દેશામાં દુઃખ તથા તેને સહન કરવાનું બતાવ્યું અને તે સહન ન કરે તો સાધુ નહિ એટલુંજ નહી પણ સંયમ અનુષ્ઠાન કરે તથા પાપ કર્મ ન કરે, તોજ સાધુ થાય છે. તે આ ઉદ્દેશામાં બતાવે છે. આ સંબંધ વડે આવેલા ત્રીજા ઉદ્દેશાના સૂત્ર અનુગમમાં સૂત્ર ઉચ્ચારવું જોઈએ.

संधिं लोयस्स जाणित्ता, आयओ बहिया पास, तम्हा न हंता न विघायए, जमिणं अन्न मन्न वितिगिच्छाए पडिलेहाए न करेइ पावं कम्मं किं तत्थ मुणी कारणं सिया ! (सूत्र ११८)

દ્રવ્યથી અને ભાવથી એમ બે પ્રકારે સંધિ છે, એટલે ભીત વિગેરેમાં ફાટ પડે તે દ્રવ્ય સંધિ છે, અને ભાવથી સંધિ કર્મ વિવર છે એટલે દર્શન મોહનીય કર્મ જે ઉદયમાં આવ્યું તે ક્ષય થયું અને બીજું બાકીનું શાંત છે તે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિરૂપ ભાવ સંધિ છે, અથવા જ્ઞાના-

વરણીય વિશિષ્ટ ક્ષાયો પશમિક ભાવને પામેલ તે સમ્યગ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિરૂપ ભાવ સંધિ છે. અથવા ચારિત્ર મોહનીય કર્મ ઉપશમરૂપ ભાવ સંધિ જે છે તેને જાણીને વિચાર જે કે પ્રમાદ કરવો સારો નથી.

જેમકે લોકમાં ચોર વિગેરે શત્રુના સૈન્યથી ઘેરાએલા લોકમાં ભીંત અથવા બેડી વિગેરેમાં સાંધો અથવા છિદ્ર દેખીને પ્રમાદ કરવો સારો નથી તેજ પ્રમાણે મોક્ષાભિલાષીએ કર્મ વિવર ભોગવીને લવ ક્ષણ જેવા થોડા કાળને પણ સ્ત્રી પુત્રનાં સંસારીસુખનો વ્યામોહ (પ્રેમ) કરવો સારો નથી; અથવા સાંધો તેજ સંધિ છે, તે ભાવસંધિ જ્ઞાનદર્શન-ચારિત્રના પરિપાલનમાં અશુભકર્મના ઉદયથી ફાટ પડે; તો પાછું સંધાણ કરીદેવું. (કુભાવને દૂર કરવો.)

આ ક્ષય ઉપશમિક વિગેરે ભાવ લોકના આશ્રયી છે, અથવા સૂત્રમાં વિભક્તિ બદલીએ; તો, સાતમી વિભક્તિ લેતાં લોકમાં એટલે, જ્ઞાનદર્શન-ચારિત્રને યોગ્ય લોક છે, તેમાં ભાવસંધિ જાણીને અણુવ્રત (સંપૂર્ણ) પાળવાને પ્રયત્ન કરવો.

અથવા સંધિ એટલે અવસર ધર્મ અનુષ્ઠાન કરવાનો આવ્યો છે તેને જાણીને લોક એટલે, ૧૪ પ્રકારના જીવોને દુઃખ જવાનાં ૧૪ સ્થાન છે, તેને જાણીને જીવોને દુઃખ દેવાનું કુલ ન કરવું. (સંધિના ત્રણ જુદા અર્થ બતાવ્યા. પ્રથમમાં, વિવર એટલે બાકું અથવા ફાટ બતાવ્યું કે, શત્રુથી ઘેરાતાં અવસર

સાધુ માટે રાંધેલો આહાર ન વાપરવો; તેમ, સંચય પ
ન કરવો.) હવે એમ બતાવે છે કે, ઉપર પ્રમાણે ગ્ર
કરણથી હિંસા ન કરવી. તેટલાથી સાધુ ન કહેવાય; પ
જેમાં, પાપકર્મનું ન કરવાનું કારણ છે, તે બતાવે છે
અન્યોન્ય જે શંકા અથવા, એકબીજાનો ભય અથવા લજ્જા
તે લજ્જાવડે અથવા લજ્જાને ધ્યાનમાં લઇને, પરસ્પ
આશંકા અથવા અપેક્ષાવડે, પાપના ઉપાદાનરૂપ–જે કર્મનું
અનુષ્ઠાન છે, તે સાધુ ન કરે; એટલું પાપ ન કરવાથી મુનિ
કહેવાય ! એટલે જો, પરની લજ્જાથી પાપ ન કરે; તો, તે
મુનિ કહેવાય ? ઉ. તેટલાથી મુનિ ન કહેવાય; પણ,
અદ્રોહના વિચારવાળો મુનિજ નિશ્ચયથી સાધુ છે. જો, તે
પ્રમાણે, બીજી ઉપાધિના વશથી તે નિર્મળ ભાવવાળો ન
હોય; તો, મુનિ ન કહેવો. મુનિપણાના ભાવવાળો
મુનિ કહેવાય.

એટલે, સૂત્રમાં સરળ શિષ્ય ગુરૂને પુછે છે કેઃ—
કોઇ સાધુ બીજા સાધુઓના ડર અથવા લજ્જાથી, આધાક-
ર્મીદિ આહાર ન લે; તો, તે મુનિ ભાવસાધુ કહેવાય કે નહિ ?

આચાર્ય કહે છે બીજો વ્યાપાર છોડીને સાંભળ.

બીજી ઉપાધિ જે પાપના વ્યાપારરૂપ છે, તેને ત્યાગ- ક
વાથી ભાવ સાધુપણું થાય છે, એથી એમ સમજવું કે,
અંતઃકરણ નિર્મળ કરીને સાધુનાં અનુષ્ઠાન કરે, તેજ ભાવ-
મુનિપણું છે; શિવાય નહિ.

मिज्जइ 'न' इज्जइ 'न' हं मइ फंचण सव्वलो
(सूत्र ११६)

સમભાવ તે, સમતા તેને વિચારીને એટલે, સમતામાં રહેલો સાધુ જે જે કરે છે, તે તે કોઈપણ પ્રકારે દોષિત આહાર વિગેરે લજ્જા વિગેરેથી છોડે; અને લોકમાં દેખાડવા ઉપવાસ વિગેરે કરે; તે બધું મુનિપણાના ભાવનું કારણ છે. અથવા, સમય તે જૈનાગમ છે, તે આગમમાં બતાવેલી વિધિએ વિચારીને સંયમ-અનુષ્ઠાન કરે; તે બધું મુનિભાવનું કારણ છે, એટલે આગમમાં કહ્યા પ્રમાણે ચાલીને અથવા, સમતાને ધારણ કરીને આત્માને પ્રસન્ન રાખે; અથવા, આગમ ભણીને વિચારીને અથવા, સમદૃષ્ટિ રાખીને જુદા જુદા ઉપાયોવડે ઇંદ્રિયો તથા મનના અપ્રમાદ વિગેરેથી આત્માને પ્રસન્ન કરે; અને આત્માને પ્રસન્ન રાખવો; તે સંયમમાં રહેલાથી થાય છે, અને તેમાં હંમેશા સાધુએ અપ્રમાદીપણું ભાવવું તેજ કહે છેઃ—

મૂળ સૂત્રમાં अणण्ण વિગેર શ્લોક છે તેનો અર્થ કહે છેઃ—

જેનાથી બીજું કંઇ મોટું નથી; તે અનન્ય પરમ સંયમ છે, તેને પરમાર્થ જાણનારો જ્ઞાની પ્રમાદવડે દોષ ન લગાડે. અર્થાત્ સંયમક્રિયામાં કોઈપણ વખત પ્રમાદ ન કરે. હવે જેમ, અપ્રમાદી થવાય તે બતાવે છે.

ઇંદ્રિયો તથા મન એ બન્નેની આત્માને કુમાર્ગે ન

એટલે મનુષ્યરૂપ હોય (દેવાંગના અથવા સુંદર રૂપ સ્ત્રી દેખીને) તેમાં લલચાય નહિં, અથવા દેવ સંબં મનુષ્ય સંબંધી મોઢું નાનું રૂપ એટલે તેમાં પણ મં રૂપવાળી કે ઘણા રૂપવાળી દેવી કે સ્ત્રી હોય તો લલચાવું નહિં, અહિં "નાગાર્જુનીયા" કહે છે.

विसयंमि पचगंमीवि, दुविहंमि तियं तियं ।
भावओ सुट्ठु जाणित्ता, से न लिप्पइ दोसुवि ॥

શબ્દ વિગેરે પાંચે પ્રકારના વિષયોમાં તથા પ્રકારમાં એટલે જે ઇષ્ટ અનિષ્ટ છે, તેમાં હીન મધ્યમ ઉત્ ભાવથી એટલે પરમાર્થથી જાણીને રાગદ્વેષ વડે પાપ કર્મ ન લેપાય, અર્થાત્ તેમાં રાગદ્વેષ ન કરે, તેમાં શું અન લે કે રાગદ્વેષ ન થાય તે કહે છે. આગમન તથા ગ તે તિર્યંચ અને મનુષ્યને ચારે ગતિમાં આવવાં જવ છે. તથા દેવતા નારકીને તિર્યંચ મનુષ્યમાંથીજ આ જવું છે, નારકી માફક દેવને પણ બેજ ગતિ આગતિ ફક્ત મનુષ્યને મોક્ષ ગતિનો સદ્ભાવ હોવાથી પાંચ છે, આ પ્રમાણે જીવને ગતિ આગતિ થાય છે તે વિચ સંસાર ચક્રવાળમાં કુવાના અરટના ન્યાયે ભમણ છે, સમજીને અને મનુષ્યપણામાં મોક્ષ મળે છે તેવું જાણ સુગતિનો અંત લાવનાર જે રાગદ્વેષ છે તેને દૂર ક આગતિ ગતિ ને આપનાર રાગદ્વેષ જાણીને તે બ

आगमिस्सं, अहं नियच्छन्ति तहागयाउ। विहु कण्णे एयाणुपस्सी, निज्झोस इत्ता खवगे महेसी॥

ઉપરની બે સૂત્ર ગાથાનો અર્થ કહે છે. પહેલાં હું કોણ હતો? કે હું હાલ આવ્યો છું? એવું કેટલાક મોહ અને અજ્ઞાનથી ઘેરાયેલી બુદ્ધિવાળા જીવો જાણતા નથી એટલે આ જીવને નરકાદિ ભવથી ઉત્પન્ન થયેલું અથવા બાળ કુમાર વિગેરે વયવાળું એકઠું થયલું પૂર્વનું દુઃખ વિગેરે કેવી રીતે આવેલું છે? અથવા, ભવિષ્યમાં કેવી રીતે થશે? એટલે, આ વિષય સુખના વાંછક, અને દુઃખના દ્વેષી જીવનું ભવિષ્યકાળમાં શું થશે? તે તેઓ જાણતા નથી; પણ જો, કદી તેઓના હૃદયમાં ભૂત-ભવિષ્યની વિચારણા હોત; તો, તેઓને સંસારમાં રતિ (આનંદ) થાત નહીં, કહ્યું છે કેઃ—

केण ममेत्युप्पत्ती, कहं इओ तह पुणोऽविगं तव्वं!। जो एत्तिय पि चिंतइ, इत्थं सो को न निव्विण्णों!॥१॥

અહીં મારી ઉત્પત્તિ કેવીરીતે થઇ છે? અને અહીંથી મારે ક્યાં જવું છે? જે માણસ આટલું પણ, અહીં ચિંતવે; તો, તેવો કેમ દુઃખ-સંસારથી વૈરાગ્યવાળો ન થાય? (અર્થાત્ થાયજ!) પણ, કેટલાક મહામિથ્યાજ્ઞાનિઓ કહે છે કેઃ—આ સંસારમાં અથવા મનુષ્ય-લોકમાં જેવીરીતે

હાલ મનુષ્યો કે, બીજાં પ્રાણીઓ જેવી અવસ્થામાં છે, તેવીજ રીતે ભૂતકાળમાં સ્ત્રીપુરૂષ નપુંસક સૌભાગ્યવાળો, દુર્ભાગ્યવાળો, કૂતરો, શીયાળ, બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી, વિટશુદ્ર વિગેરે ભેદોમાં ભોગવતા હતાં; અને તેવુંજ ભવિષ્યમાં થવાનું છે. (આ પ્રમાણે જૈનેતર એક વાદીનો મત કહયો. તે લોકો એવું માને છે કે જેમ જીવો હાલની દશામાં છે, તેવા ભૂતકાળમાં હતા; અને હવે પછી રહેશે.) (બીજો અર્થ) જેનાથી બીજો પર (શ્રેષ્ટ) નથી તે સંયમ અપર છે, તેનાથી જેનું ચિત્ત રંગાયલું છે. તેઓ પૂર્વે ભોગવેલાં વિષયસુખ વિગેરેને (સ્થુળભદ્રમુનિ માફક) યાદ કરતા નથી. કેટલાક રાગદ્વેષથી મુકાયલા ભવિષ્યના દેવ સંબંધી ભોગોની આકાંક્ષા રાખતા નથી. વળી, આત્મા-રમણતામાં રમતા મુનિઓને અમુક સંસારી જીવને ભૂતકાળનું સુખદુઃખ કે, ભવિષ્યનું થવાનું સુખદુઃખ લક્ષ્યમાં રહેતું નથી; અથવા ઉત્તમ ધ્યાનમાં બેઠેલા સાધુને કેટલો કાળ વીતીગયો; અથવા કેટલો બાકી રહયો તે પણ લક્ષ્યમાં નથી.

અથવા લોકોત્તર પુરૂષો જેઓ રાગદ્વેષરહિત છે, તેવા કેવળી ભગવંતો, અથવા ચઉદપૂર્વી મુનિઓ સંસારી જીવને અનાદિ અનંતકાળ સુધી (અભવ્ય આશ્રયી, અથવા બીજાં બાદ જીવ આશ્રયી) દરેક કાળમાં સુખ વિગેરે કેટલાં હતાં, અને આવશે તેની ગણતરી પણ કહી શકતા નથી.

વિષય સુખનો અભિલાષી ન હોય, વળી તેને બીજા ક
ગુણો હોય તે કહે છે.

પૂર્વે બાંધેલાં અશુભ ચીકણાં કર્મનો ક્ષપક એટલે નાશ
કરનારો છે, અથવા તે ભવિષ્યમાં નાશ કરનારો થશે (સૂત્રમ
'निज्झोस इत्ता' શબ્દ છે, તેનો અર્થ વર્તમાન અને ભવિ
ષ્યનો લીધો છે)

કર્મ નાશ કરવાને જે મુનિ ઉદ્યમ કરે તે ધર્મ ધ્યાન
અથવા શુકલ ધ્યાન ધ્યાનાર મહા યોગીશ્વરને સંસારના
સુખ દુઃખના વિકલ્પનો પણ નાશ થવાથી હવે શું થશે તે
બતાવે છે.

का अरई के आणंदे ?, इत्थंपि अग्गहे चरे, सव्वं हासं परिचज्ज, आलीण गुत्तो परिव्वए !; पुरिसा ! तुम मेव तुमं मित्तं किं बहिया मित्तमिच्छसि ? (सूत्र. ११७)

ઇચ્છિત વસ્તુની અપ્રાપ્તિ અથવા ઇષ્ટ વસ્તુનો નાશ
થતાં મનમાં જે વિકાર થાય તે અરતિ છે, અને ઇચ્છિત
વસ્તુની પ્રાપ્તિમાં આનંદ થાય છે, આ અરતિ કે આનંદ
યોગિના ચિત્તમાં હોતો નથી, કારણ કે તે મહાત્માને ધર્મ
ધ્યાન કે શુકલ ધ્યાનમાં ચિત્ત રોકાવાથી તેને સંસારી
વસ્તુની અરતિ કે આનંદ ઉત્પન્ન થવાના કારણનો અભાવ
છે. તેથી સૂત્રમાં કહ્યું, કે અરતિ અને આનંદ એ શું છે?

(અર્થાત્ કંઈજ નથી) પણ સંસારી જીવની માફક તેમણે વિકલ્પને રાખ્યો નથી.

જો આ પ્રમાણે હોય તો તેવા જીવને અસંયમમાં અરતિ અને સંયમમાં આનંદ તેને હોવો જોઇએ એમ સિદ્ધ થયું, તેનું આચાર્ય સમાધાન કરે છે, કે તેવું નથી અને અમારો અભિપ્રાય તમે સમજ્યા નથી, કારણ કે જેમાં રતિ અરતિના વિકલ્પનો અધ્યવસાય નિષેધ કર્યો છે, તો બીજા પ્રસંગમાં પણ રતિ અરતિ ન હોય તેજ સૂત્રકાર કહે છે; એ મહાત્માને અરતિ અને આનંદ બન્ને દૂર થવા રૂપ છે એટલે તેમને તેવો આગ્રહ નથી તેથી તે 'અગ્રહ' કહેવાય છે, એનો ભાવાર્થ આ છે કે ઉત્તમ સાધુ શુકલ ધ્યાનથી બીજે કંઇ રતિ આનંદ કોઈ નિમિત્તે આવે તો પણ તેના આગ્રહ રહિત બને, અને તે બંનેમાં મધ્યસ્થ રહે. (સંયમ અને અસંયમ વ્યવહારથી બાહ્ય ક્રિયારૂપ છે. શુકલ ધ્યાનવાળાને તે બાહ્ય ક્રિયાઓની શ્રેણીમાં જરૂર નથી; અને તે ધ્યાનવાળાને થોડા સમયમાં કેવળ જ્ઞાન થવાનું છે. તે અપેક્ષાએ આ વચન છે કે, સંયમમાં રતિ, અસંયમમાં અરતિ ન હોય; પરંતુ શુકલધ્યાન શિવાયના બીજા આત્માર્થી સાધુને તો, કંઈક હોય છે) ફરી ઊપદેશ આપે છે. સર્વ હાસ્ય, અથવા હાસ્યનાં કારણો તજે; અને મર્યાદામાં રહી ઇંદ્રિયોને કબજે રાખી લીન રહે;

अप्येकं मरणं कुर्यात्, संक्रुद्धो बलवानरिः
मरणानि त्वनन्तानि, जन्मानि च करोत्यम् ॥१॥

એક બળવાન શત્રુ ક્રોધાયમાન થઈને ઘણું તો એક વાર મારી નાંખશે, પણ કુમાર્ગે ગયેલો આત્મા અનંતી જન્મમરણ આપે છે."

એટલે એમ સમજવું કે નિર્વાણ આપનાર સંયમ માર્ગને જેણે ઉચર્યો અને પાળ્યાં તે આત્માનો મિત્ર છે. હવે આવો પવિત્ર આત્મા કેવી રીતે જાણવો. અને તેનું શું ફળ થશે. તે કહે છે.

जं जाणिज्जा उच्चालइयं तं जाणिज्जा दूरालइयं, जं जाणिज्जा दूरालइयं तं जाणिज्जा उच्चालइयं, पुरिसा ! अत्ताणमेवं अभिणिगिज्झ एवं दुक्खा पमुच्चसि, पुरिसा ! सच्चमेव समभिजाणाहि, सच्चस्स आणाए से उवट्ठिए मेहावी मारं तरइ, सहिओ धम्ममादाय सेयं समणुपस्सइ सू. ११८॥

જે પુરુષ વિષય સંગનાં કર્મ જાણીને છેડનાર હોય તેને તું પારનારો માનજે; તથા બધાં પાપ કર્મો (દુઃખો) ને જે આશ્રવ (પંચ) દૂર છે. તે દૂરાશ્રવ (મોક્ષ) અથવા મોક્ષ માર્ગ (સંયમ) છે. તે મોક્ષ માર્ગ જેને દેખ તે દુઃખરહિત છે,

હવે હેતુ તથા હેતુવાળો પદાર્થ જણાવવા ગત પ્રત્યાગત સૂત્ર કહે છે.

(બીજી રીતે) કહે છે, જેને દૂરાલયિક જાણે તેને ઉચ્ચાલયિતા (તારનારો) જાણે, એનો સાર આ છે. જે કર્મ તથા આસ્રવ દ્વારનો રોકનાર છે તેજ મોક્ષ માર્ગમાં રહેલો છે અથવા મુક્ત થએલો છે અથવા જે સન્માર્ગે વર્ત્તન કરે તે કર્મનો કાઢનારો છે. અને તેજ આત્માનો મિત્ર છે, તેથી કહે છે, હે પુરૂષ ! હે જીવ! આત્માનેજ ઓળખીને ધર્મ ધ્યાનથી બહાર ઇંદ્રિયોના વિષય સ્વાદને લેતા મનને રોકીને આ પ્રકારે દુઃખના પાસામાંથી આત્માને મુકાવજે ! એ પ્રમાણે કર્મોને દૂર કરી આત્મા આત્માનો મિત્ર બને છે. વળી ગુરૂ કહે છે, હે પુરૂષ ! સદાચરણવાળા પુરૂષનું હિત કરનાર સત્ય તેજ સંયમ છે. તે સંયમનેજ બીજા વ્યાપારથીજ નિરપેક્ષ તું બનીને જાણ, અને તે પ્રમાણે વર્ત્તવાની પરિજ્ઞા વડે પ્રયત્ન કર, અથવા આજ સત્ય જાણ, કે હે શિષ્ય ! ગુરૂ સાક્ષિએ લીધેલાં મહાવ્રતોની પ્રતિજ્ઞાનો નિર્વાહકયા, અથવા સત્ય એટલે જૈનાગમ, તેનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન મેળવ, અને મોક્ષાભિલાષીએ તે પ્રમાણે વ્રતોનું પાલન કરવું.

પ્ર.—શા માટે ?

ઉત્તર—સત્ય જૈનાગમની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તનિ મેધાવી

(બુદ્ધિમાન) સાધુ ભાવ (સંસાર) ને તરે છે. વળી તે જ્ઞાનાદિથી યુક્ત અથવા હિત સહિત શ્રુત ચારિ પ્રકારના ધર્મ ગ્રહણ કરીને સાધુ શું કરે, તે કહે

શ્રેય તે પુણ્ય અથવા આત્મહિતને બરોબર (તે મોક્ષ મેળવે) આ પ્રમાણે અપ્રમત્ત સાધુ તથ ગુણો બતાવ્યા હવે તેથી ઉલટું કહે છે.

दुहओ जीवियस्स परि वंदण माणण पूय जं सि एगे पमायंति ॥सू. ११०॥

રાગદ્વેષ, એ બે પ્રકારે અથવા આત્મા કે બીજા અથવા આ લોક પરલોક માટે અથવા રાગદ્વેષ એ બે હણાયલો અથવા ખરાબ રીતે હણાયલો તે વિહન દુર્હંત (દુઃખી) હોય તે શું કરે છે. તે કહે છે જીવિત કેળના ગર્ભ માફક નિઃસાર છે, તથા વીજ ઝબકારના ચમકારા માફક ચંચળ છે. તેવા શરીરના વંદન (વંદન કરાવવા) માનન (માન મેળવવા) પૂજન (પૂજાવા) માટે હિંસા વિગેરે પાપોમાં પ્રવર્ત પરિવંદન તે લોકો મારા પછવાડે ભમે તે માટે પ્રયત્ન કરે એટલે લાવક વિગેરેના માંસથી મારૂં બનું શરીર પુષ્ટ સુંદર દેખીને લોકો ખુશીથીજ મને વાંદશે, નમે ઘણું લાંબો વખ જીવો! વિગેરે બોલશે વિગેરે પરિ છે. તેજ પ્રમાણે માન મેળવવા કર્મ બાંધે છે કે,

મારૂં બળ પરાક્રમ દેખીને અભ્યુત્થાન, વિનય, આસન દાન, તથા અંજલિ કરી માથું નમાવી મને માન આપશે. તે માન ન (માન) છે, તથા પૂજન માટે વર્તનાર કર્મ આસ્રવવડે આત્માને બાંધે છે. એટલે, વિદ્યા ભણીને હું ધનવાન થવાથી બીજો માણસ દાન, માન, સત્કાર પ્રણામવડે મારી સેવા વિશેષ પ્રકારે કરી પૂજા કરશે, તે પૂજન છે. વળી, ઉપદેશ નિમિત્તે, એટલે વંદન વિગેરે માટે કેટલાક જીવો રાગદ્વેષથી હણાયલા પ્રમાદ કરે છે, પણ તેઓ પોતાના હિતને માટે હિત (ધર્મ) કરતા નથી. એથી ઊલટું કહે છેઃ—

सहिओ दुक्खमत्ताए पुट्ठो ना झंझाए, पासिमं दविए लोकालोक पं चाओ मुच्चइ (१२०) त्तिबेमि तृतीय उद्देशो ॥३-२॥

જ્ઞાનાદિ યુક્ત અથવા હિતવાળો ઉપસર્ગથી આવેલાં દુઃખ માત્રથી અથવા રોગ થવાથી પીડાતાં વ્યાકુળ મતિવાળો ન થાય, તે દૂર કરવા પ્રયત્ન ન કરે, અથવા ઇષ્ટેનું મળતાં રાગ વિકલ્પ તથા અનિષ્ટ મળતાં દ્વેષ વિકલ્પ ન કરે, અર્થાત રાગદ્વેષ બંનેને તજે (ન સહેવાય તો મધ્યસ્થ બની દવા કરે, અને સ્થવિર સાધુને યોગ્ય ઉપાયનો નિષેધ ન હોવાથી સંતોષથી કરે).

વળી ઉપર કહેલા બધા ઉદ્દેશાના રહસ્યને સમજીને કરવું ન કરવું તે વિવેકથી સમજે! કોણ? જે મોક્ષમાં

દૃ ૬

ગોમુત્રિ' અવલેખનીની ઉપમા માયાની છે, તથા કુમીરજ કર્દમ ખંજન હરિદ્રાની ઉપમા લોભને છે, તથા -આખી જીંદગી સુધી એક વરસ સુધી ચાર માસ અને પંદર દિવસની સ્થિતિ અનુક્રમે દરેકની છે, (આ બધાનું વર્ણન આજ સૂત્રમાં પાને છે ત્યાંથી જોવું.)

આ પ્રમાણે ક્રોધ, માન માયા લોભ ત્યાગવાથી ખરી રીતે સાધુપણું છે પણ ક્રોધ હોય ત્યાં સુધી સાધુપણું નથી; કહ્યું છે કેઃ—

सामण्णमणुचरं तस्स कसाया जस्स उक्कडा हुंति।
मन्नामि उच्छुपुप्फं व निप्फलं तस्स सामण्णं ॥१॥

સાધુપણું પાળતા સાધુને જો કષાયો વધારે પ્રમાણમાં હોય તો શેરડીના ફુલ માફક તેનું સાધુપણું હું નિષ્ફળ માનું છું. ॥

जं अज्जिअं चरित्तं देसूणाएवि पुव्वकोडीए।
तंपि कसाइयमेत्तो हारेइ नरो मुहुत्तेणं ॥२॥

પુર્વ ક્રોડીમાં થોડા વર્ષ ઓછાં એવું (આટલી લાંબી મુદતનું) ચારિત્ર પાળ્યું હોય, તે જો ઉત્કૃષ્ટ ક્રોધ કરે તો તે માણસ એક મુહુર્તમાં સાધુપણું હારી જાય છે.

આ બધું પોતાની બુદ્ધિથી નથી કહ્યું એવું બતાવવા ગૌતમ સ્વામી કહે છે કે "एव" વિગેરે આશ્રવ દુર કરવાનું હમણાં ઉપર બતાવ્યું, તે બધું સર્વદર્શી પશ્યક

સાક્ષાત્ દેખે છે, કારણ કે તેને નિરાવરણ (કેવળ) જ્ઞાન-દર્શન છે, અને તે પશ્યક તીર્થંકૃત વર્ધમાન સ્વામી છે, અને તેમનું દર્શન (અભિપ્રાય મંતવ્ય) આ છે,

અથવા જેનાવડે વસ્તુ તત્ત્વ યથા અવસ્થિત દેખાડાય (કહેવાય) તે દર્શન એટલે ઉપદેશ છે, અર્થાત્ શ્રમણ્વીર (વર્ધમાન) સ્વામીનું કહેલું છે તે હું કહું છું પણ સ્વબુદ્ધિથી નથી કહેતો, તે સર્વદર્શી પશ્યક દેવા છે. કે જેનું આ દર્શન છે તે કહે છે,

ઉવરય, વિગેરે—જેનું દ્રવ્ય ભાવથી (સર્વ જીવોને દુઃખ દેવારૂપ) શસ્ત્ર બંને પ્રકારે દુર થયું છે, અથવા શસ્ત્રથી પોતે દુર રહેલા છે, અહીં ભાવ શસ્ત્રમાં અસંયમ અથવા કષાયો જાણવા, તેનાથી પોતે દુર છે. તેનો ભાવાર્થ આ છે. કેઃ—

તીર્થંકરને પણ કષાયને વમ્યા સિવાય નિરાવરણ બધા પદાર્થને દેખનારૂં પરમ (કેવળ)જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી, તેના અભાવમાં મોક્ષ સુખનો અભાવ છે, એથી બીજો પણ મોક્ષ વાંછક સાધુ જે તેનો ઉપદેશ માને છે અને તેના માર્ગે ચાલે છે તેણે પણ કષાયનું વમન કરવું; શસ્ત્રને ઉપરમનું કાર્ય બતાવી બીજાપણ તીર્થંકરનાં વિશેષણ બતાવે છે. पलिंयतकरस्स એટલે બધાં કર્મનો અથવા સંસારનો અંત લાવવાનો જે યત્ન કરે તે પર્યંતકર છે, તેનું આદર્શન છે.

હવે જેમ તીર્થંકરે સંયમને વિઘ્ન કરનાર કષાય શત્રુ ને દૂર કરી સંસારનો અંત કર્યો તેમ બીજો પણ સાધુ જે તેનું કહેલું કરનારો હોય તે પણ કરે, તેવું બતાવે છે.

માયાણ વિગેરે જેના વડે આઠ કર્મ આત્મ પ્રદેશ સાથે એકમેકપણે થાય તે આ દાન છે, અથવા હિંસા વિગેરે આશ્રવ દ્વાર અથવા અઢારે પાપસ્થાન છે. તેની સ્થિતિનું નિમિત્ત કષાયો હોવાથી તે આ દાન છે. તે કષાયોનો વમન કરનારો સ્વકૃત ભિદ (કર્મ ભેદનારો) બને છે. અર્થાત્ પોતે (અજ્ઞાનદશામાં) પૂર્વે જે કર્મો અનેક ભવમાં એકઠાં કર્યાં હોય, તેને ભેદી નાંખે; તે સ્વકૃતભિદ જાણવો; અને જે કર્મોનાં આદાન (બીજરૂપ)-કષાયોને રોકે; તે અપૂર્વકર્મ પ્રતિબિંબમાં પ્રવેશ કરનારો છે, અને પોતે પોતાનાં પૂર્વકર્મનો ભેદનારો છે. તીર્થંકરના ઉપદેશવડે પણ, પારકાનાં કરેલાં કર્મના ક્ષયના ઉપાયનો અભાવ હોય તેથી સ્વકૃત લીધું.

તેથી તીર્થંકરે પણ પારકાના કરેલા કર્મના અપાયનો ઉપાય નથી જાણ્યો એવી કોઈને શંકા થાય તેનો ઉત્તર. એમ નથી. કારણ કે તેમના જ્ઞાનમાં બધા પદાર્થોની ત્રણે અવસ્થાને જાણેલી છે. (પરંતુ કરે તે ભોગવે એ નિયમથી કરેલું કર્મ કાપવા ઉદ્યમ કરવો જોઈએ.)

શંકા—દેવ ઉપાદેય પદાર્થને છોડવું વરણ કરવું

ઉપદેશને જાણવાથી સર્વજ્ઞ નથી એવું અમે કહીએ કારણ કે ઉપદેશ માત્રથી પરોપકાર કરવાથી તીર્થંકરની ઉત્પત્તિ ઘટતી નથી. ઉત્તર યુકિતના વિકલ ની ઉત્તમ પુરૂષના મનને તમારૂં કહેવું આનંદ આપતું કારણ કે ઉત્તમ જ્ઞાન વિના હિત અહિતની પ્રાપ્તિ ત્યાગ ઉપદેશનો અસંભવ છે. અને એક પદાર્થનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન સર્વજ્ઞપણા વિના ઘટતું નથી તે સૂત્રકાર ને છે.

जे एगं जाणइ से सव्वं जाणइ, जे सव्वं जाणइ से एगं जाणइ (सूत्र. १२२)

જે કોઇ પણ જ્ઞાની પરમાણુ વિગેરે એક દ્રવ્યને, પછીના કે પૂર્વના પર્યાય સહિત જાણે, અથવા પોતાના થવા પારકાના બધા પર્યાયોને જાણે છે; કારણ કે તેવા ષને અતીત અનાગતમા બનેલા અને બનવાના પર્યાયો હિત દ્રવ્યને જાણવાથી તેને બધી વસ્તુનું જ્ઞાન અવિનાવી પણે છે. હવે તેને હેતુ તથા હેતુવાળા પદાર્થ સહિત બીજી રીતે કહે છે.

જે સર્વ પદાર્થો સંસાર ઉદરમાં રહેલા છે તેને જાણે છે તે એક ઘટ વિગેરે એક વસ્તુને જાણે છે, તેજ જ્ઞાનીને અતીત અનાગત પર્યાય-ભેદોવડે તે તે સ્વભાવની આપત્તિવડે અનાદિ અનંતકાળપણે સમસ્ત વસ્તુ સ્વભાવમાં જાણપણું થાય છે. કહ્યું છે:—

एग दवियस्स जे अत्था, पज्जवा वयण पज्जवा
तीतीणागया भूया, तावइयं तं हवइ दव्वं ॥

એક દ્રવ્યના જેટલા અર્થના પર્યાયો, અથવા વચનના પર્યાયો છે, તે ભૂત-વર્તમાન, ભવિષ્યસહિત હોય, ત્યારે તે દ્રવ્ય થાય છે.

(ઉપરના સૂત્રનો પરમાર્થ એ છે કે કોઈપણ વસ્તુમાં દ્રવ્ય પોતે વસ્તુ છે છતાં, તેમાં જે સ્વરૂપ બદલાય છે તે પર્યાયો છે. પૂર્વે જે બદલાયા તે ભૂતપર્યાયો છે, આજુમાં છે, તે વર્તમાન, અને થવાનો તે ભવિષ્યના છે. એ બધાને જે સાથે જાણે, તેજ એક વસ્તુના એક પર્યાયને પણ જાણે અને તે એક પર્યાયને પણ બરોબર જાણે; તે સર્વને પણ જાણે; અને તે આ ગાથામાં બતાવ્યું છે કે, એકદ્રવ્યના સર્વ કાળના પર્યાયો છે, અને પર્યાયોસહિત હોય, તેજ દ્રવ્ય છે.)

જેમ કેવલ જ્ઞાન તે તીર્થંકર છે, અને તેજ સર્વજ્ઞ સર્વ વસ્તુને પ્રકાશ કરનારે, અને અતીંદ્રિય ઇંદ્રિય આ છે તે ગણકાર બતાવે છે

सव्वत्थं पमाणसु मर्ग, सव्वत्थं आयपमाण
मणि मर्ग, जे एगं जाणइ से सव्वं जाणइ, जे सव्वं जाणइ
से एगं जाणइ, दुव्वं लोगस्स जाणिणा केवा लोग-

त संजोगं जंति धीरा महाजाणं, परेण परं जंति, ...वकं खंति जीवियं ॥ सू० १२६ ॥

द्रव्य विगेरेथी सर्व प्रकारे जे भय करनारुं कर्म ...उपार्जन करे; ते भय, मद्य विगेरेथी जे प्रमादी बने ...तेने थाय छे. ते बतावे छे के, प्रमादि द्रव्यथी बधा आत्म-प्रदेशोथी कर्म एकठुं करे छे. क्षेत्रथी छए दिशामां रहेलुं; ...कालथी प्रत्येक समये, अने भावथी हिंसा विगेरेथी भयजनक कर्म बांधे छे.

अथवा सर्वत्र एटले, अहीं अने परलोकमां बंने ठेकाणे प्रमाद करनारने भय छे. पण, अप्रमादीने क्यांय पण भय नथी. ते बतावे छे के, आलोक के, परलोकमां ...उपायोथी आत्महितमां जागृत रहेनार अप्रमादीने संसार अपसद (निमकहराम विश्वासघाती,) थी अथवा अशुभ कर्मथी कोई प्रकारे भय नथी; अने कषायना अभावथी अप्रमत्तता थाय छे, तेथी बधां मोहनीयकर्मनो अभाव थाय छे, तेथी संपूर्ण कर्मनो क्षय थाय छे. तेथी ए प्रमाणे एकना अभावमां घणाना अभावनो संभव थाय छे, तथा एकनो अभाव पण बहु अभावथी जुदो नथी. तेटला माटे हेतु, अने हेतुवाळा पदार्थना भावने सत्र ... सूत्रवडे बतावेल छे. जे प्रवर्धमान शुभ अध्यवसाय... कंडकमां चडेलो साधु जे, एकला अनंतानुबंधी क्रोध...

ક્ષય કરે છે, તે, માન વિગેરે બહુને ખપાવે છે. અથવા પોતાનાજ ભેદવાળા અપ્રત્યાખ્યાન વિગેરેને ખપાવે છે તથા, એકલા મોહનીયને ખપાવતાં બીજી પ્રકૃતિઓને પણ ખપાવે છે. અથવા જે, ઘણી સ્થિતિવાળાને ખપાવે છે તે સાધુ અનંતાનુબંધી એકને અથવા, મોહનીયકર્મને ખપાવે છે, તે બતાવે છે. જેમકે—અગણોતેર ૬૯ મોહનીય કોડા-કોડી ક્ષય ગયા પછી, જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય, અંતરાય, એ ચારની ૨૯ તથા નામગોત્રની ૧૯ કોડા-કોડી ખાલી ગયા પછી, અને તેમાં પણ થોડું ઓછુ થયા પછી, મોહનીય કર્મનો ક્ષપણ થવાને યોગ્ય થાય છે, પણ, તે સિવાય ન થાય. તેથી કહ્યુ છે કેઃ—જે બહુ નામ હોય, તેજ પરમાર્થથી એકનામવાળો છે. અહીં નામનો અર્થ કર્મપ્રકૃતિનો ક્ષય, અથવા ઉપશમ કરનાર જાણવો. એક ઉપશમ શ્રેણીના આશ્રયથી એક તથા, બહુ ઉપશમ કરવાવડે બહુ ઉપશમના જાણવી. તેથી એ પ્રમાણે બહુ તથા, એક કર્મના અભાવ સિવાય મોહનીયક્ષય અથવા, ઉપશમનો અભાવ થાય; અને તેના અભાવમાં એટલે, જો, મોહનીયક્ષય અથવા, ઉપશમ ન થાય; તો, જંતુઓને બહુ દુઃખનો સંભવ છે, તે સૂત્રમાં બતાવે છે

દુઃખ એટલે અસાતાવેદનીય—કર્મ અથવા પીડા થ.ય. તે જીવોને દુઃખ થવું તે—પરિજ્ઞાવડે જાણીને, અને પ્રત્યા·

ાન-પરિજ્ઞાવડે જેમ, તેનો અભાવ થાય; તેમ, સાધુ
કરવું.

પ્રશ્ન:—અભાવ કેવીરીતે થાય ? અથવા તે અભાવથી
ં લાભ થાય ? તે બંને બતાવે છે. ગ્રંતા-વિગેરે. જે
ત્મઆત્માથી જુદું ધન, પુત્ર, શરીર, વિગેરે છે, તેનો
મમત્વ ભાવનો સંબંધ છે, અને તેનાથી શરીર વિગેરેને
દુઃખ થાય છે, તે દુઃખના હેતુરૂપ-ઉપાદાન કારણ, અથવા
કર્મને ત્યાગ કરવા પ્રયત્ન કરે છે. એટલે, કર્મવિદારણ
કરવામાં ધૈર્ય રાખનારા ધીરપુરૂષો જેનાવડે મોક્ષમાં જવાય;
તેવું ચારિત્રયાન જે, અનેક કરોડો ભવમાં મળવું દુર્લભ
છે, અને કેટલાક જીવો તે મેળવીને પૂર્વના અશુભકર્મના
ઉદયથી, પ્રમાદથી તે હારીજાય છે. એટલે, જેમ કોઇને
સ્વપ્નામાં મેળવેલ ધનનો ભંડાર નકામો થાય છે, તેમ
પ્રમાદથી હારનારને મળેલાં ચારિત્રનો લાભ થતો નથી.
માટે તેને મોટું યાન, એવું વિશેષણ આપેલ છે.

અથવા સમ્યગ્ દર્શન વિગેરે ત્રણ રત્નરૂપ મહાયાન
છે, અને જેને મોટું યાન છે, તે મોક્ષ છે, તેને ધીર પુરૂષો
પ્રાપ્ત કરે છે,

પ્રશ્ન—એ વાત ઠીક છે. પણ એક ભવ વડેજ મહા-
યાનરૂપ ચારિત્ર મેળવવાથી મોક્ષ મળે કે પરંપરાએ
મોક્ષ મળે.

ઉત્તર-અમે બન્ને પ્રકારે માનીએ છીએ. એટલે થોડા કર્મવાળાને યોગ્ય ક્ષેત્ર કાળ મળતાં તેજ ભવમાં મુક્તિ થાય છે, અને બીજાને પરંપરાએ મોક્ષ થાય છે, તે બતાવે છે, પરેણ પરં જેણે સમ્યકૃત્વ પ્રાપ્ત કર્યું, તેણે નરક તિર્યંચ ગતિ અટકાવી, અને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને યથાશક્તિ સંયમ પાળીને આયુ કર્મ પુરૂં થતાં સૌધર્માદિ દેવ લોકમાં જાય છે, ત્યાંથી પણ પુન્ય થોડું બાકી રહે ત્યારે ત્યાંથી ચવીને કર્મ ભૂમિ આર્ય ક્ષેત્ર સારા કુળમાં જન્મ આરોગ્યતા ધર્મ શ્રદ્ધા, તત્વ સાંભળવું અને સંયમ લઇને પુરૂંપાળી અનુત્તર વિમાન સુધીના દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે, ફરીથી ચવીને પૂર્વ માફક ઉત્તમ સંયોગો મનુષ્ય જન્મ વિગેરે મેળવી સંયમ લઇને બધા કર્મનો ક્ષય કરે છે, તેથી એમ કહ્યું કે પર એટલે સંયમ વડે ઉપર બતાવેલી વિધિએ પરં એટલે સ્વર્ગમાં જાય છે, અને પરંપરાએ મોક્ષમાં પણ જાય છે.

અથવા પર એટલે સમ્યગદૃષ્ટિ ગુણસ્થાન જે ચોથું છે, તેના વડે દેશ વિરતિ (પાંચમું ગુણ સ્થાન) થી લઇને અયોગી (ચૌદમું ગુણ સ્થાન) સુધી ચડે છે.

અથવા પર એટલે અનંતાનુબંધી ક્ષય થવાથી કંઇક સ્થાન નિર્મળ થતાં શ્રદ્ધા ભાવે સાધુઓ દર્શન મોહનીય અને ચારિત્ર મોહનીય કર્મનો ક્ષય રૂપ પર મેળવે છે, અથવા ઘાતી કર્મ અથવા અઘાતી કર્મનો ક્ષય કરે છે.

નારો મેધાવી (અપ્રમત્ત સાધુ) જે મર્યાદામાં રહે છે, તેજ શ્રેણીને યોગ્ય છે પણ બીજો યોગ્ય નથી.

વળી, લોક એટલે છ જીવનિકાય, અથવા કષાય લોકને જિનેશ્વરના આગમ પ્રમાણે જાણીને તે જીવોના સમૂહને કોઈપણ રીતે ભય ન થાય તેમ સાધુએ વર્તન કરવું.

અને કષાયના સમૂહને દૂર કરવાથી તે દૂર કરનાર સાધુને કોઈથી ભય રહેતો નથી, અથવા ચરાચર લોકને આગમની આજ્ઞા પ્રમાણે સમજીને ચાલે; તેને આલોક-પરલોક અપાય; ને સારીરીતે દેખવાથી (સીધે માર્ગે ચાલનારને) ક્યાંયથી ભય નથી.

ઉપર બતાવેલો ભય શસ્ત્રથી થાય છે, પણ તે શસ્ત્રની પરંપરા છે કે નહિ ? ઉત્તર–છે, તે બતાવે છે.

તેમાં દ્રવ્યશસ્ત્ર તલવાર વિગેરે છે. તે પરથી પણ પર છે, તીક્ષ્ણથી પણ તીક્ષ્ણ થાય છે. કારણકે. લોઢા ઉપર પાણી વિગેરે ચઢાવાનો સંસ્કાર કરાય છે. અથવા, શસ્ત્ર એટલે ઉપઘાતકારી, તેથી એક પીડાકારીથી બીજો પીડાકારી ઉત્પન્ન થાય છે. તે ન્યાયે એકથી બીજો અપર છે તે બતાવે છે. જેમકે—તરવારના ઘાથી ધનુર્વા થાય; તેનાથી માથાની વેદના થાય; તેનાથી તાવ થઈ, પછી મુખમાં શોષ પડે, અને છેવટે, મૂર્છા વિગેરે થાય છે.

પણ ભાવશસ્ત્ર પરંપરાએ એકઠા સ્નેહથી સ્નેહકાર પ્રકા

રાજ પોતાની મેળેજ પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાના દ્વારવડે કહેશે કે જેવી રીતે શસ્ત્રની પ્રકર્ષ ગતિ છે, અથવા પરંપરાએ વિદ્યમાન છે, પણ અશસ્ત્રને તેમ નથી, તે બતાવે છે, કે અશસ્ત્ર તે સંયમ છે, તે સંયમ પરથી બીજું પર નથી, એટલે તે પ્રકર્ષ ગતિને પામેલ નથી, તે આ પ્રમાણે.

પૃથ્વી વિગેરેની સમાનતા કરવી, તેમાં મંદ તીવ્રનો ભેદ નથી, એટલે પૃથ્વી વિગેરેમાં સમભાવપણું ધારવાથી સામાયિકની સિદ્ધિ છે.

અથવા શૈલેશી અવસ્થામાં રહેલા સંયમથી બીજો સંયમ નથી, અર્થાત્ તેનાથી બીજું ગુણસ્થાન ઉપર કોઇ નથી.

જે ક્રોધના ઉપાદાનથી બંધ કરે છે, તે સ્થિતિ તથા વિપાકથી તથા અનંતાનુબંધીના લક્ષણથી જે કર્મ બંધાય તેના ક્ષયને આશ્રયી પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞા વડે જે જાણે છે તે સાધુ અપર માન વિગેરેને પણ તોડવાનું દેખનારો છે, તે પછીના સૂત્રમાં બતાવે છે.

जे कोहदंसी से माणदंसी, जे माणदंसी से मायादंसी, जे मायादंसी से लोभदंसी, जे लोभदंसी से पिज्जदंसी, जे पिज्जदंसी से दोसदंसी, जे दोसदंसी से मोहदंसी, जे मोहदंसी से गब्भदंसी, जे

गब्भदंसी से जम्मदंसी, जे जम्मदंसी से मारदंसी, जे मारदंसी से नरयदंसी, जे नरयदंसी से तिरियदंसी, जे तिरियदंसी से दुक्खदंसी, से मेहावी अभिणिवट्टिज्जा कोहं च माणं च मायं च लोभं च पिज्जं च दोसं च मोहं च गब्भं च जम्मं च मारं च नरयं च तिरियं च दुक्खं च। एवं पासगस्स दंसणं उवरयसत्थस्स पलियंतकरस्स, आयाणं निसिद्धा सगडब्भि, किमत्थि ओवाही पासगस्स न विज्जइ ?, नत्थि (सू० १२६) त्तिबेमि॥ शीतो- ष्णीयाध्ययनम् ॥३॥

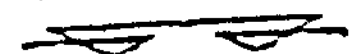
જે ક્રોધને સ્વરૂપથી જાણે અને જ્ઞાનને અનર્થ કરનારું જાણી ત્યાગવારૂપ માનીને (જ્ઞાન વડે) ક્રોધનો ત્યાગ કરે, તે સાધુ નિશ્ચે માનને પણ અનર્થ કરનારું દેખે છે, અને તેને ત્યાગે છે.

અથવા જે ક્રોધને જાણે છે, અને સમય આવતાં ક્રોધી બને છે, તેવો માણસ માન પણ દેખે છે, અર્થાત્ તે અભિ- માની પણ થાય છે, એ પ્રમાણે હવે પછી પણ સમજી લેવું. જ્યાં સુધી તે દુઃખ દેખનારો થાય ત્યાં સુધી જાણવું. આ સુગમ સૂ.૨.થી ટીકા કરી નથી. તો પણ મંદ બુદ્ધિ હિતાર્થે થોડામાં કહીએ છીએ.

જે અહંકારી બને તે સમય આવતાં કપટી પણ બને, લોભી પણ બને, અને જે લોભી હોય, તે અનુક્રમે પ્રેમી પણ બને, અને પોતાનું ઇચ્છિત ન થતાં દ્વેષી પણ બને, અને તે મોહ કરનારો પણ થાય, અને તે મોહ કરીને ગર્ભમાં ઉત્પન્ન થાય, પછી જન્મનું દુઃખ વેઠે, તે માર (હિંસા અથવા આરંભના કૃત્ય) પણ કરે, અને પછી તે નરક ગામી પણ થાય, ત્યાંથી ચવીને તિર્યંચ થાય, એમ પરંપરાએ અનેક દુઃખોને તે સંસારી જીવ ભોગવે છે, પણ જે મેધાવી (બુદ્ધિમાન) સાધુ છે તે ક્રોધ વિગેરેથી દૂર રહે છે તે બતાવે છે, એટલે ક્રોધ માન માયા લોભ પ્રેમ દ્વેષ મોહ ગર્ભ જન્મ માર નરક તિર્યંચ વિગેરેનાં દુઃખો ક્રોધ રૂપ બીજને ત્યાગ કરવાથી ભોગવતો નથી, આ બધું જે તત્વજ્ઞાન બતાવ્યું તે બધા ઉદ્દેશાનું શરૂઆતથી તે અહિં સુધી તીર્થંકરનું કહેલું છે, અને તે તીર્થંકર જીવોને પીડા કરનાર શસ્રને છોડીને આઠ કર્મનો અંત કરનાર થયા છે એટલે તેઓ કર્મનું ઉપાદાન કારણ ક્રોધ વિગેરે પ્રથમ ત્યાગીને પોતાના કર્મો જે પૂર્વે બાંધેલાં તેને ભેદનારા થયા, તેઓને કેવળજ્ઞાન થવાથી સંસારી કોઈપણ જાતની ઉપાધિ નથી, એટલે દ્રવ્યથી સોનું ચાંદી વિગેરે નથી તેમ ભાવથી આઠ પ્રકારનાં કર્મ નથી, આ પ્રમાણે શિષ્યના પ્રશ્નમાં તીર્થ -

"उसरदेसं दड्ढेल्लयं च विज्झाइ वणदवो पप्प।
इय मिच्छत्ताणुदए उवसमसम्मं लहइ जीवो ॥१॥"

ખારવાળો (ઉષર) દેશ (જગ્યા) મેળવીને જેમ વનનો અગ્નિ (દાવાનલ) બુઝાઈ જાય છે, તેમ મિથ્યાત્વ ઉદય ન આવે;ત્યારે ઓપશમિક સમ્યકત્વને જીવ પામે છે. અથવા કોઈ ઉશમ શ્રેણીમાં ઓપશમિક સમ્યકત્વ પામે છે. (૨) તેજ પ્રમાણે સમ્યકત્વ પુદ્ગલને આશ્રયી ને જે અધ્યવસાય ઉત્પન્ન થાય તે ક્ષાયોપશમિક છે (૩) તથા દર્શનમોહનીય ક્ષય થવાથી ક્ષાયિક છે.

ચારિત્રના ત્રણ ભેદ.

(૧) દર્શન પ્રમાણે ચારિત્ર પણ ઉપશમ શ્રેણિમાં ઓપશમિક (૨) કષાયના ક્ષય ઉપશમથી ક્ષાયોપશમિક (૩) તથા ચારિત્ર મોહનીય કર્મના ક્ષયથી ક્ષાયિક ચારિત્ર છે.

જ્ઞાનના બે ભાગો છે,-ક્ષાયોપશમિક, અને ક્ષાયિક તેમાં ચાર પ્રકારના જ્ઞાન આવરણીય કર્મનો ક્ષય ઉપશમ થવાથી મતિ જ્ઞાન વિગેરે ચાર પ્રકારનું ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાન છે, અને બાધું ઘાતી કર્મ ક્ષય થવાથી ક્ષાયિક કેવળ જ્ઞાન છે.

આ પ્રમાણે ત્રણે પ્રકારમાં ભાવ સમ્યકત્વપણું બતાવે એતે વાદી શંકા કરે છે.

(૫) તથા જડ (ત્યજેલું) ભાર વિગેરે દૂર કરવાથી ચિત્તમાં શાંતિ થાય, તે ત્યક્ત દ્રવ્ય સમ્યક્ છે, (૬) હડીનુ પાસણ વિગેરે ફુટી જતાં કાગડા વિગેરેને આનંદ હર્ષ થવાથી તે ભિન્ન દ્રવ્ય સમ્યક્ છે, (૭) અધીક માંસ વિગેરે છેદવાથી (અથવા ગુમડામાં નસ્તર મુકવાથી) જે શાંતિ થાય તે છિન્ન સમ્યક્ છે, આ સાતે પણ ચિત્તને સમાધિ આપનાર હોવાથી દ્રવ્ય સમ્યક્ છે, પણ જો તે બરોબર ન થાય તો ચિત્તમાં કલેશ થતાં અસમ્યક્ થાય છે.

હવે ભાવ સમ્યક્ બતાવે છે.

तिविहं तु भावसम्मं दंसण नाणे तहा चरित्ते य।
दंसण चरणे तिविहं नाणे दुविहं तु नायव्वं ॥११॥

ત્રણ પ્રકારે ભાવ સમ્યક્ છે, દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર એ ત્રણ ભેદ છે, તે દરેક પણ ભેદવાળું છે, તે કહે છે, તેમાં દર્શન અને ચરણ દરેક ત્રણ પ્રકારનાં છે, તે આ પ્રમાણે.

અનાદિ મિથ્યા દૃષ્ટિને ત્રણ પુંજ કર્યા વિનાનો હોય તેને યથા પ્રવૃત્ત કરણ બાકીનાં કર્મ ક્ષીણ થવા વાળો હોય તેને સાગરોપમ કોડા કોડીમાં થોડી ઓછી સ્થિતિ હોય, તેને અપૂર્વ કરણમાં ગ્રંથી ભેદાતા મિથ્યાત્વને ઉદય ન હોય તેવું અંતરકરણ કરીને અનિવૃત્તિ કરણ વડે પ્રથમ સમ્યક્ત્વ મેળવે છે, તે ઔપશમિક દર્શન છે, કહ્યું છે કે.

"ऊसरदेसं दड्ढेल्लयं च विज्झाइ वणदवो पप्प।
इय मिच्छत्ताणुदए उवसमसम्मं लहइ जीवो ॥१॥"

ખારવાળો (ઉષર) દેશ (જગ્યા) મેળવીને જેમ વનનો અગ્નિ (દાવાનલ) બુઝાઈ જાય છે, તેમ મિથ્યાત્વ ઉદય ન આવે ત્યારે ઔપશમિક સમ્યક્ત્વને જીવ પામે છે. અથવા કોઈ ઉપશમ શ્રેણીમાં ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ પામે છે. (૨) તેજ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વ પુદ્ગલને આશ્રયી જે અધ્યવસાય ઉત્પન્ન થાય તે ક્ષાયોપશમિક છે (૩) તથા દર્શનમોહનીય ક્ષય થવાથી ક્ષાયિક છે.

ચારિત્રના ત્રણ ભેદ.

(૧) દર્શન પ્રમાણે ચારિત્ર પણ ઉપશમ શ્રેણિમાં ઔપશમિક (૨) કષાયના ક્ષય ઉપશમથી ક્ષાયોપશમિક (૩) તથા ચારિત્ર મોહનીય કર્મના ક્ષયથી ક્ષાયિક ચારિત્ર છે.

જ્ઞાનના બે ભાગો છે.—ક્ષાયોપશમિક, અને ક્ષાયિક તેમાં ચાર પ્રકારના જ્ઞાન આવરણીય કર્મનો ક્ષય ઉપશમ થવાથી મતિ જ્ઞાન વિગેરે ચાર પ્રકારનું ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાન છે, અને સર્વ ઘાતી કર્મ ક્ષય થવાથી ક્ષાયિક કેવળ જ્ઞાન છે.

આ પ્રમાણે ત્રણે પ્રકારમાં ભાવ સમ્યક્ત્વપણું બતાવે હવે ચોથી ગાથા કહે છે.

પેણ જાણવું, અને તેવી સંસારી વાસના રાખનારને શ્રમણ ભાવ ન હોય, અને અસાધુનું અનુષ્ઠાન ગુણઠાણું ન થાય, તેથી વાસના રહિત સાધુનું જે સમ્યગ દર્શન પૂર્વક તપ જ્ઞાન ચરણ સફળ છે એમ સિદ્ધ થયું, માટે સમ્યગ દર્શનમાં યતના કરવી, અને તત્વાર્થનું શ્રદ્ધાન કરવું તે સમ્યગ દર્શન છે, અને આ તત્વ સઘળાં કલંકને દૂર કરીને જેમણે બધા પદાર્થોમાં સત્તા વ્યાપી કેવળ જ્ઞાનને મેળવેલું છે, તેવા તીર્થંકરે કહ્યું છે તેને હવે અનુક્રમે આવેલા સૂત્રાનુગમમાં સૂત્ર બતાવે છે.

से बेमि जे अईया जे य पडुपन्ना आगमिस्सा अरहंता भगवंतो ते सव्वे एव माइक्खन्ति एवं भासंति एवं पण्णविंति एवं परूविंति सव्वे पाणा सव्वे भूया सव्वे जीवा सव्वे सत्ता न हंतव्वा न अज्जावेयव्वा न परिघित्तव्वा न परियावेयव्वा न उद्दवेयव्वा, एस धम्मे सुद्धे निइए सभिच लोयं खेयण्णेहिं पवेइए, तंजहा-उट्ठिएसु वा अणुट्ठिएसु वा उवट्ठिएसु वा अणुवट्ठिएसु वा उवरयदंडेसु वा अणुवरयदंडेसु वा सोवहिएसु वा अणोवहिएसु वा संजोगरएसु वा असंजोगरएसु वा तच्चं चेयं तहा चेयं अस्सिं चेयं पवुचइ (सू० १२६)

ગૌતમ (સુધર્મા) સ્વામી કહે છે કે:— જે હું કહું છું, તે હું પોતે તીર્થંકરનાં કહેલાં વચનના તત્ત્વને જાણીને કહું છું, તેથી મારૂં વચન માનવા યોગ્ય છે, અથવા બૌદ્ધમતમાં માનેલું ક્ષણિકપણું દુર કરવાવડે કહ્યું કે, જે મેં પૂર્વે કહ્યું; તે હમણાં પણ હુંજ કહું છું, પણ બીજો કહેતો નથી; અથવા 'સે' શબ્દનો અર્થ 'તે' થાય છે, એટલે જે શ્રદ્ધાનમાં સમ્યકત્વ થાય છે, તે તત્ત્વને હું કહું છું.

જેઓ પૂર્વ કાળમાં થયા જે વર્તમાનમાં છે, અને ભવિષ્યમાં થશે; તે બધા તીર્થંકરો એમ કહે છે. વળી, પૂર્વેકાળ અનાદિ હોવાથી અનંતા થયા; અને ભવિષ્યકાળ અનંતો હોવથી અને સર્વદા તીર્થંકર હોવાથી અનંતા થશે; અને વર્તમાનકાળ આશ્રયી જે વખતે આ પ્રરૂપણા થતી હોય; તેમાં નક્કી સંખ્યા ન હોવાથી ઉત્કૃષ્ટ અથવા જઘન્ય; થી કહેવાય, તેમાં ઉત્કર્ષથી અઢી દ્વીપની અંદર એક સોને સીત્તેર થાય, તે આ પ્રમાણે—

પ-મહા વિદેહમાં એકેક વિદેહમાં ૩૨ હોવી હોવાથી દરેકમાં એકેક ગણતાં ૧૬૦ થાય, અને ૫ ભરત ૫ ઐરાવતના મેળવતાં કુલ ૧૭૦ થાય અને જઘન્યથી ૨૦ થાય તે આ પ્રમાણે-૫ મહા વિદેહમાં મહા વિદેહની અંદર વહેતી મહા નદીના બન્ને કિનારે મળી પૂર્વ પશ્ચિમ બાજુ બેનાં ચાર ચાર હોય તે પાંચેના મળી વીસ થાય. અને

ભરત ઐરાવતમાં તો એકાંત સુખમ વિગેરે આરામાં અભા
છે, બીજા આચાર્ય કહે કહે છે, કે મેરૂના પૂર્વ અને પશ્ચિ
મહાવિદેહમાં એકેક તીર્થંકર હોવાથી મહાવિદેહમાં બે
છે, અને તેથી પાંચ વિદેહમાં દશ થયા, તેઓ એમ કહે છે.
सत्तरसयमुक्कोसं, इअरे दस समय खेतजिणमाणं
चोत्तीस पढमदीवे, अणतरड्डेय ते दुगुणा ॥१॥

પૂજા સત્કારને યોગ્ય જેઓ છે, તે અર્હંત કહેવા
છે, તેઓ ઐશ્વર્ય યુક્ત ભગવંતો છે, તેઓની સંખ્ય
તેમના સંબંધમાં જ્યારે કોઇ પ્રશ્ન પુછે તેનો અર્થ છ
બતાવે છે, સૂત્રમાં વર્તમાનકાળની વાત છે, તેથી આ પા
જાણવું, કે આ પ્રમાણે કહ્યું, અને ભવિષ્યમાં કહેશે,
પ્રમાણે સામાન્યથી તીર્થંકરો દેવ મનુષ્યની પરખદામાં અ
'માગધી'માં બધા જીવો પોતાની ભાષામાં સમજે તેમ તે
બોલે છે; એ પ્રમાણે પ્રકર્ષથી સંશય દૂર કરવા માટે પા
રહેનારા સાધુ વિગેરેને જીવ અજીવ આસ્રવ બંધ સંવ
નિર્જરા મોક્ષ એ સાત પદાર્થોને બતાવે છે, (એટલે જિને
દેવ સાત પદાર્થોનું વર્ણન કરે છે) એ પ્રમાણે સમ્ય
દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર જે મોક્ષ માર્ગ છે, તથા મિથ્યાત
અવિરતિ પ્રમાદ કષાય યોગ એ ચાંચ બંધના હેતુઓ છે
દ્રવ અને પરભાવ વડે છતી અછતી વસ્તુ તત્વને સામાન
વિશેષરૂપ વિગેરેના પ્રકારથી બતાવે છે, અથવા આ અ

પદો એક અર્થવાળાં છે, તે તીર્થંકરો શું બતાવે છે તે કહે છે.

બધાં પ્રાણીઓ એટલે પૃથ્વી પાણી અગ્નિ વાયુ વનસ્પતિ એ એકેંદ્રિય છે, તથા બે ત્રણ ચાર પાંચ ઇંદ્રિયોવાળા જીવો છે, તેમને ઇંદ્રિય ૫ બળ ૩ ઉચ્છવાસ નિશ્વાસ.૧ આયુ ૧ એ દશ પ્રાણ છે, પ્રાણો (સંસારી) જીવોને પૂર્વે હતા હમણાં છે, અને ભવિષ્યમાં રહેશે. તેથી પ્રાણી કહેવાય છે; તથા બીજી રીતે ચૌદ ભેદ જીવોના છે તે ભૂત ગ્રામ કહેવાય છે, અને વર્તમાનમાં બધા જીવે છે, જીવશે, અને પૂર્વે જીવતા હતા, માટે જીવ છે. તે નારકી તિર્યંચ મનુષ્ય અને દેવ એ ચાર ગતિવાળા છે, તથા બધા એ જીવો પોતાનાં કરેલાં કર્મથી સાતા અસાતાના ઉદયથી સુખ દુઃખ ભોગવે છે. તેથી સત્વ છે, અથવા પ્રાણ ભૂત જીવ અને સત્વ એ બધા એક અર્થવાળા શબ્દો છે, કારણ કે તત્વ ભેદ પર્યાયો વડે પદાર્થને સ્વીકારવાનો છે, તેથી કરીને ઉપરના બધા શબ્દો પ્રાણીના પર્યાયવાળા છે, તે જીવોને દંડ ચાબખા વિગેરેથી હણવા નહિં તથા બીજા પાસે બળજબરી કરીને હણાવવા નહિં; તથા નોકર, દાસ, દાસી વિગેરે ઉપર મમત્વભાવથી તેમનો સંગ્રહ ન કરવો; તથા શરીર અને મનની પીડા ઉપજાવીને પરિતાપવા (સંતાપવા) નહિં; તથા જીવથી પ્રાણ દુર કરવા વડે તેને અપદ્રાવણ ન કરવું. આવો જિનેશ્વરનો કહેલો

દુર્ગતિને અટકાવવાને ભુંગળ સમાન તથા સુગતિની પગથી સમાન ધર્મ છે, અને તે ધર્મ પુરૂષાર્થના પ્રધાનપણાથી વિશેષણો બતાવે છે. પાપના અનુબંધરહિત શુદ્ધ છે, પણ બૌદ્ધ તથા બ્રાહ્મણોથી એકેંદ્રિયથી પચેંદ્રિય સુધીના જીવોની હિંસાની અનુમતિને દુઃખરૂપ–કલંક છે. (એટલે બ્રાહ્મણો યજ્ઞ કરાવે છે, અને બૌદ્ધના સાધુઓ સાધુ માટે રાંધેલું ખાય છે, તેથી વધની અનુમતિનો દોષ લાગે છે, તેવો દોષ જૈનધર્મમાં નથી. વળી, પાંચ મહાવિદેહને આશ્રયી તે, નિરંતર (નિત્ય) છે, તથા શાશ્વત તથા (મોક્ષ ગતિ આપવાથી શાશ્વત છે, અથવા નિત્ય હોવાથી શાશ્વત છે, પણ એમ ન થાય; કે ભવ્યત્વ માફક પ્રથમ થઈને પછી ન થાય; અને ઘટના અભાવ માફક પ્રથમ ન થઈને નિત્ય થાય; પણ આ ધર્મ તો, ત્રણે કાળમાં શાશ્વત છે. વળી, આ જીવસમૂહને દુઃખસાગરમાં ડુબેલ જાણીને તેમાંથી પાર જવા, જંતુનાં દુઃખ જાણનારા એવા કેવળી ભગવંતોએ બતાવ્યો છે. આ ગૌતમ સ્વામીએ પોતાની બુદ્ધિએ ન કહેલું બતાવવાનું કારણ શિષ્યોની મતિ સ્થિર કરવા માટે કહ્યું કે:–આ શુદ્ધ ધર્મ જીનેશ્વરનો કહેલો છે. આજ સૂત્રમાં કહેલા અર્થને નિર્યુક્તિકાર સૂત્ર–સ્પર્શીક બે ગાથાવડે કહે છે:—

जे जिणवरा अईया, जे संपइ जे अणागए काले।
सव्वेवि ते अहिंसं, वदिंसु वदिहिंति वियदिंति॥१॥

छप्पिय जीवनिकाए, णोवि हणेणोऽवि अ हणाविज्जा।
नोवि अ अणुमन्निज्जा, सम्मत्तस्सेस निजुत्ती ॥२२७॥

આ બંને ગાથાનો અર્થ સરળ છે તેથી ટીકા નથી તેથી થોડામાં લખીએ છીએ. જે જિનેશ્વરો પૂર્વે થયા વર્તમાનમાં છે, અને ભવિષ્યમાં થશે; તે બધાએ ભૂતકાળમાં અહિંસા બતાવી છે, બતાવશે, અને બતાવે છે. એટલે, છ એ જીવનીકાયને હણે નહિ, હણાવે નહિં, અને હણનારને અનુમોદે નહિ. એ સમ્યકત્વની નિર્યુક્તિ છે, તીર્થંકરનો ઉપદેશ એમના સ્વભાવથી પરોપકારી પણે અપેક્ષા વિના સૂર્ય ઉદય માફક પ્રવર્ત્તેલો છે, જેમ સૂર્ય બધાને પ્રકાશ આપે, તેજ પ્રમાણે જિનેશ્વર બોધ આપે, એટલે ૧૨૬ સુત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે ધર્મ ચરણ પાળવા માટે ઉઠેલા એટલે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રમાં પ્રયત્ન કરનારા, અને તેનાથી વિપરીત તે ધર્મમાં ઉદ્યમ ન કરનારાને માટે સર્વજ્ઞ ત્રણ જગતના નાથે તેવા તેવા નિમિત્તો ને ઉદ્દેશીને ધર્મ કહ્યો છે, એ પ્રમાણે બધે સમજવું.

અથવા ઉઠેલા અને ન ઉઠેલા એટલે દ્રવ્યથી બેઠેલા અથવા ન બેઠેલા જીવો છે, તેમને વીર પ્રભુએ ધર્મ કહ્યો તેમાં ૧૧ ગણધરોએ ઉઠે ઉઠે ધર્મ સાંભળ્યો, એટલે પ્રભુના સન્મુખ રહીને ધર્મ સાંભળવા અથવા ચારિત્ર ગ્રહણ કરવા તૈયાર થયેલાને સંભળાવ્યો, તે ઉપસ્થિત છે, અને તેથી

સૂત્રમાં જે શબ્દ છે, તે સામાન્યથી લીધેલ છે, અને જે આરંભો વડે આઠ પ્રકારનાં કર્મનો આશ્રય કરે છે, તે આસ્રવો છે, અને જે અનુષ્ઠાનો કરવાથી બધી રીતે કર્મ થાય તે પરિસ્રવ છે, હવે પૂર્વે જે આસ્રવો કર્મ બંધનાં સ્થાન બતાવ્યાં, તે પોતેજ કર્મની નિર્જરાનાં કારણ થાય છે, તેનો ભાવાર્થ આ છે, કે સામાન્ય બુદ્ધિવાળાને મો કરાવે તેવાં ફુલની માળા તથા સુંદર સ્ત્રી સુખકારણ વાર માનવાથી તે વસ્તુઓ તેમને કર્મ બંધનો હેતુ થવાથ આસ્રવ છે, પણ તેજ વસ્તુઓ તત્વને જાણનારા વિષ સુખથી દૂર રહેલા મહાત્માઓને ફુલની માળા વિગેરે નકામ જેવી લાગવાથી તથા સંસાર ભ્રમણ કરાવનારી જાણીને તે વસ્તુઓથી તેને વૈરાગ્ય થાય છે, તેથી કહ્યું કે, જે આસ્ર છે, તે જ્ઞાનીને પરિસ્રવ એટલે નિર્જરાનું સ્થાન છે, તથ બધી વસ્તુઓનું અનેકાંત પણું બતાવવા તેથી ઉલટું સૂત્ર કહે છે, જે પરિસ્રવો છે તે આસ્રવો થાય છે, એટલે અરિહંત સાધુ તપ સંયમ દશ વિધ ચક્રવાળ સમાચારી અનુષ્ઠાન વિગેરે ભવ્યાત્માને નિર્જરાનાં સ્થાન છે, તેજ ઉત્તમ પદાર્થો જેને અશુભ કર્મનો ઉદય હોય તેવા અશુભ અધ્યવસાય વાળા તથા દુર્ગતિમાં લઇ જવાને આગેવાન બનેલા જંતુને તે ઉત્તમ પદાર્થોની આશાતના કરવાથી તથા સાતા રિદ્ધિ રસનો ગર્વ કરવામાં તત્પર મનુષ્યને તે આસ્રવો થાય છે,

[illegible]

[illegible]

[illegible]

કહે છે. અજ્ઞાને વિગેરે એટલે વિજ્ઞાનને પ્રાપ્ત થએલાને ધર્મને કહેતાં કાંઇ પણ નિમિત્તથી આર્ત ધ્યાનગત ચિલાતિ પુત્રની માફક હોય તો પણ ધર્મ પામે, અથવા વિષયના અભિલાષથી શાલિ ભદ્ર માફક પ્રમત્ત હોય છતાં પણ તેવા કર્મના ક્ષય ઉપશમથી જેવો ધર્મ સ્વીકારે છે, તે કહે છે અથવા આર્ત દુઃખીઓ અને પ્રમત્ત સુખીઓ તેઓ પણ ધર્મ પામે છે તો બીજાઓનું શું કહેવું (અર્થાત ધર્મ પામે છે) અથવા રાગદ્વેષના ઉદયથી આર્ત તથા વિષયોથી પ્રમત્ત છે. તેઓ જૈનેતર અથવા ગૃહસ્થ સંસારકાંતારમાં પડેલા કેવી રીતે તત્વને જાણેલા કરુણા યોગ્ય શાતવેદ્ય વિષયના અભિલાષને જડમૂળથી ઉખેડવાને કેમ સમર્થ ન થાય, આ વાતને બીજી રીતે ન માને, તેથી બતાવે છે અહાવચ્ચ વિગેરે આજે મેં કહ્યું અને કહેવાય છે, તે સત્ય છે, એવું હું કહું છું કે જેવી રીતે સમ્યક્ત્વ અથવા ચારિત્રના પરિણામ જે દુર્લભ છે, તે પામીને પ્રમાદ ન કરવો, શિષ્ય કહે છે ઠીક પણ શું આધાર લઇને પ્રમાદ ન કરવો ! તે કહે છે, નાણા ગયો વિગેરે, એટલે કોઇ પણ વખત જવાનું રહેશે. જીવ મૃત્યુના મોઢામાં ન આવે એવું નથી, કહ્યું છે કે—

सद्दन नईहि कहिंचि, लंभन सुम्म परिणाम लाभिक:
प्रपत्र दान परोहति, विगत प्पपमा पुरवा ...

કોઇ ડાહ્યો માણસ પૂછે કે બોલો, કે અહીંઆ રોગ સુખનાં પરિભોગથી લાડ લડાવેલો અને સેંકડો પ્રયત્ન કરીને રક્ષેલો પણ વગર વ્યથાના આયુવાળો માણસ કોઇ પણ છે કે ? (નથી)

नखलु नरः सुरौघ, सिद्धासुर किन्नर नायकोऽपिपः ।
सोऽपि कृतान्त दन्त, कुलिशाक्रमेण कृशितो न नश्यति ॥

દેવતાઓના સમૂહ અને સિદ્ધ વિદ્યાવાળો તથા અસુર કિન્નરનો નાયક પણ અથવા મનુષ્ય પણ એવો કોઈ નથી, કે જે પુરૂષ જમના દાંત રૂપી વજ્રના આક્રમણથી કૃશ કરેલો તે ન નાશ પામે ? વળી-મૃત્યુના મોઢામાં ગયેલો જે જીવ છે, તેને બચાવવાનો કોઈ પણ ઉપાય નથી કહ્યું છે. કે નાશી જાય, નમી પડે, ચાહ્યો જાય વિસ્તાર કરે અથવા રસાયન ક્રિયા કરે અને મોટાં વ્રત કરે અને જે વખતે [illegible] છે, તે ગુફામાં પણ પેસે, તપ કરે. [illegible] ખાય, મંત્ર સાધન કરે તો પણ જમના દાંતરૂપ યંત્રની કાતરમાં તે દબાઈને ચીરાય છે ! અને જેનો વિષય કષાયના અભિલાષથી [illegible] ધર્મને નથી જાણતા તેઓની શું દશા થાય છે. તે કહે છે, ઇંદ્રિયો તથા મનના વિષયને અનુકૂળ પ્રવૃત્તિ (ચેષ્ટા) [illegible] વિરૂપ. [illegible] કર્મને બાંધે છે, ને [illegible] સંસારના [illegible] પડે છે. [illegible] છે.

જેઓ તેવા છે, તેઓ વંકની અથવા અસંયમની જે મર્યાદા છે, તેનો આશ્રય લીધેલા તે વંકાનિકેત છે, અથવા જેમનું વાંકું નિકેત છે, તેવા છે, (વ્યાકરણના નિયમથી સૂત્રમાંકનો કાયયેલ છે.) અને જેઓએ અસંયમની મર્યાદા (હદ) લીધી છે. તેઓ કાલ (મોત)થી, ઘેરાના કર્મનાં ઉપાદાન કારણ જે સાવદ્ય કર્મનાં અનુષ્ઠાન છે, તેમાં રક્ત બનીને વારંવાર એકેંદ્રિય જાતિ વિગેરેમાં નવાં નવાં જન્મ મર્ણ ભોગવે છે, અથવા કાલ અભિનનો બીજો અર્થ એમ લેવો કે કેટલાક જીવો એમ ચિંતવે કે ધર્મ કરીશું, ચારિત્ર લઈશું, એવી આશાથી બેસી રહે, (અથવા આ હિતાગ્નિનઃ વ્યાકરણના પ્રયોગથી અથવા આર્ષ વચન પ્રમાણે પરનિપાત કરતાં) ગૃહિત કાલ શબ્દ લેતા, કેટલાક એવું ઇચ્છે કે પાછલી વયમાં કે મર્ણના અંત સમયમાં અથવા પુત્ર પરણાવ્યા પછી ધર્મ કરીશું, હમણાં નહિ, એવી ઉમેદ રાખનારા સાવદ્ય આરંભમાં રક્ત બની ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તી અસંયમમાં રહીને ભવિષ્યને ભરોસે રહીને ધર્મ કરવાનું રાખી વર્તમાનમાં પાપ રક્ત બની પૃથક પૃથક (જુદી જુદી) એકેંદ્રિય જાતિ વિગેરેમાં જન્મ-મર્ણ કરે છે.

બીજી પ્રતિમાં એત્થ મોહે પુણો પુણો પાઠ છે. તેનો અર્થ આ છે કે, ઉપર કહેલી રીતે ઇચ્છા એટલે, ઇંદ્રિયોને અનુકૂળ કર્મરૂપ-મોહમાં ડુબેલા વારંવાર એવાં પાપ

[illegible]

आवंति केआवंती लोयंसि समणा य माहणा य पुढो विवायं वयंति, से दिट्ठं च णे सुयं च णे मयं च णे विण्णायं च णे उड्ढं अहं तिरियं दिसासु सव्वओ सुपडिलेहियं च णे–सव्वे पाणा सव्वे जीवा सव्वे भूया सव्वे सत्ता हन्तव्वा अज्जावेयव्वा परियावेयव्वा परिघेत्तव्वा उद्दवेयव्वा, इत्थवि जाणह नत्थित्थ दोसो, अणारिय वयण मेयं, तत्थ जे आरिया ते एवं वयासी, से दुद्दिट्ठं च भे दुस्सुयं च भे दुम्मयं च भे दुव्विण्णायं च भे उड्ढं अह तिरियं दिसासु सव्वओ दुप्पडिलेहियं च भे, ज णं तुब्भे एव आइक्खह एवं भासह एव परूवेह, एवं पण्णवेह सव्वे पाणा ४ हंतव्वा ५ इत्थवि जाणह नत्थित्थ दोसो अणारिय वयणमेयं, वयं पुण एव माइक्खामो एव भासामो एवं परूवेमो एवं पण्णवेमो-सव्वे पाणा ४ न हंतव्वा १ न अज्जावेयव्वा २ न परिघेत्तव्वा ३ न परियावेयव्वा ४ न उद्दवेयव्वा ५ इत्थवि जाणह नत्थित्थ दोसो आयरिय वयणमेयं पुव्वं निकाय समयं पत्तेयं पत्तेयं पुच्छिस्सामि, हंभो पवाइया! किं भे सायं दुक्खं असायं? समिया पडि

…जि पासि एवं भूयाणं सव्वेसिं पाणाणं सव्वेसिं भूया-
…सव्वेसिं जीवाणं सव्वेसिं सत्ताणं असायं अपरि-
…व्वाणं महब्भयं दुक्खं ति बेमि (सू० १३१)
चतुर्थाध्ययने द्वितीय उद्देशकः ॥४-२॥

આ વાતની [illegible] કેટલાક મનુષ્ય લોકમાં [illegible] આયુ, તથા [illegible] જુદું જુદું [illegible] કોઈ [illegible] બતાવવાની [illegible] છે, અર્થાત્ કેટલાક અન્ય દર્શનીઓ [illegible] પોતાના મંતવ્યના પ્રમાણે જીવનું મંતવ્ય [illegible] કરવા વિવાદ કરે છે, [illegible] ભાગવત મતના [illegible] [illegible] પચીસ (૨૫) તત્વના જ્ઞાનથી મોક્ષ થાય છે.

[illegible]

શાનમાં હિંસાને નિર્દોષ માનો છો, પરંતુ આર્ય ક્ષે
તેમાં પણ દોષ માને છે. એવું બતાવીને હવે આર્ય
પોતાનો મત સ્થાપન કરે છે અને કહે છે, અમે
કરીએ છીએ, અને પ્રરૂપણા કરીએ છીએ, કે—

બધા પ્રાણ, જીવ, ભૂત, સત્વ એ ચારે શરી
જીવો છે, તેમને હણવા નહિ, હુકમ ચલાવવો નહિ,
કરવો નહિ, સંતાપવા નહિ, પીડા આપવી નહિ, ઉ
કરવો નહિ. અહીંઆ દોષ નથી. (અર્થાત કોઈ
જીવને કોઈપણ રીતે પીડા ન આપનારૂં સંયમજ નિ
છે.) આ આર્ય પુરૂષનું વચન છે.

આવું કહેવાથી હિંસા પ્રિય જૈનેતર કહે છે,
અમને તમારૂં વચન અનાર્ય લાગે છે.

જૈનાચાર્ય—તમારૂં કહેવું તમારા એક હિંસ
નિષેધ કરી શકશે. કારણ કે તે યુક્તિ રહિત
તેને ઓળખ [illegible] કરે છે, કે પોતાની વાત (વાણી)
[illegible] આપવા વાદીઓ પોતાની કુવાણીઓ
નહિ કરે. (આ [illegible] પકડી રાખશે) તેવા વાદી (જૈનેતર)
તેમને [illegible] [illegible] કરીને તેનું નિરૂ
(અનુચિત) પણું બતાવવા માટે જૈનાચાર્ય પ્રશ્ન પૂછે છે

આચાર્ય પ્રથમ પ્રશ્ન કરનાર દરેક વાદીઓને
[illegible] જૈનાચાર્ય તરફથી પ્રશ્ન પૂછાય છે કે—કહો!

કરનારા જૈનેતર બંધુઓ! તમને સાતા (સુખ) મનને આનંદ ઉપજાવનાર છે, કે દુઃખ? જો એમ કહે કે સુખ વહાલું છે, તો તમારા આગમ (સિદ્ધાંત) ને પ્રત્યક્ષ તથા લોકના માનવા પ્રમાણે બાધા થશે. (તમારો સિદ્ધાંત ખોટો થશે.) ફરી તેઓ દુરાગ્રહથી જુઠું કહે કે અમને દુઃખ પ્રિય છે, તો તેવા વાદીઓને પોતાની વાત્ જાળમાં બંધાયલાને આ પ્રમાણે કહેવું, કે તમને જેમ દુઃખ પ્રિય છે તેમ સર્વે પ્રાણી માત્રને દુઃખ પ્રિય નથી, પણ અપ્રિય છે, અશાંતિકર છે, મહા ભય રૂપ છે.

છતાં હઠ કરીને તે ન માને તો કહેવું, કે તમારું બોલવું સત્ય ક્યારે થાય, કે જે પ્રમાણ રૂપ બને, પણ તેવું પ્રમાણ મળવું દુર્લભ છે કે સુખને બદલે દુઃખ કોઈપણ પ્રિય માને! માટે તમારે અથવા દરેક મોક્ષાભિલાષી કે સુખના અભિલાષીએ કોઈપણ જીવોને હણવા નહિ, પીડવા નહિ તથા કેદમાં નાખવા નહિ વિગેરે જાણવું. જે હણવામાં દોષ છે, છતાં હણવામાં દોષ નથી. એવું માનવું તે અનાર્ય વચન છે. (ઇતિ શબ્દ સમાપ્તિ માટે છે) આવું સુધર્માસ્વામી જંબુ સ્વામીને કહે છે.

ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે, જે વાદીઓને તેમના વચન વડે રોકી બાંધીને તેમની અનાર્યતા બતાવી [illegible]

આ ઓઘમાં [illegible]

[illegible]તો, પણ તેને વૈરાગ્ય દશાએ પરિણમેલો જાણી ગોચરીમાં આવેલ હતો, તેને પ્રત્યુષ (ઉગતા પ્રભાત) ની માફક રાજા [illegible] કારણ આપ્યો. તેથી રાજાએ તે ચોથા પદને આપી ઉત્તર [illegible]માં ક્ષુલ્લક સાધુએ કહ્યું.

तस्स दंतस्स जिइंदियस्स, अज्झप्पजोगे गय-
माणसस्स।
किं मज्झ एएण विचिंतिएणं ! सकुंडलं वा वयणं
न वत्ति ॥[illegible]॥

ક્ષમા ધારણ કરનારા, દામ દમન કરનારા, ઇંદ્રિઓને જીતનારા અને અધ્યાત્મમાં ધ્યાન લેવા મારા જેવા મુનિને શા માટે ચિંતવવું, કે તે પ્રમદાના કાનમાં કુંડળ છે કે નહિ?

આમાં અનનુભવાદ કારણ ક્ષાંતિ વિગેરે ગુણો [illegible] સૂક્ષ્મ કારણ બતાવ્યું, પણ ચિત્તના વિક્ષેપનું કારણ ન બતાવ્યું. તેથી રાજાને તેની નિસ્પૃહતા ઉપરથી ધર્મ [illegible]

વિરૂધ્ધ તેઓ સ્નાન; ઇચ્છિત ભોજન, મઠ બાંધી રહેવું વિગેરે આચરે છે, તેમાં દીલ લાગવાથી તે સ્વીકારતાં સાધુ ગૃહસ્થ પણ ન રહ્યો, ન પુરો સાધુ થયો, પરંતુ ગીતાર્થ સાધુ જરૂર પડતાં પરિચય કરે તો વખતે તેવાને પણ અસંગોપાત ઠેકાણે લાવે.)

જે સંસારપ્રિય વેષધારીનો પરિચય ન કરતાં તેની ઉપેક્ષા કરે તે કયા ઉત્તમ ગુણો મેળવે, તે કહે છે કે—

તે નિરસ્પૃહી સાધુ બધા મનુષ્ય લોકમાં જેઓ વિદ્વાન (આત્માર્થી) છે, તેમનાથી પણ સર્વોત્તમ વિદ્વાન્ થશે.

પ્રશ્ન:—લોકમાં કેટલાક વિદ્વાનો છે, કે તેમાં આ શ્રેષ્ઠ થશે! અગુત્વીદ્ વિગેરે જે કેટલાક નિક્ષિપ્ત દંડવાળા છે, અર્થાત્ જેમણે કાયા મન વચન વડે પ્રાણીને દુઃખ આપનારો દંડ ત્યાગ કર્યો છે, તે વિદ્વાનો થાય છેજ, એવું વિચારીને હે શિષ્ય! તું તેમને જો

પ્રશ્ન:—જીવોને દુઃખ ન આપનારા તેઓ કયા છે! તે કહે છે, કે જેમણે ધર્મનું તત્ત્વ જાણ્યું છે તેવા સત્વવાળા સાધુઓ દુષ્ટ કર્મને ત્યજે છે, અને તે પ્રમાણે જેઓ દંડથી દૂર રહે છે, તેઓ આઠ કર્મને હણે છે, તેજ વિદ્વાન છે. તેવું આંખો મીંચી વિચારીને પછી જો, એટલે વિવેકવાળી બુદ્ધિથી તેને તું ધારણ કર,

પ્રશ્ન:—કયા પુરૂષો બધાં કર્મોને ક્ષય કરે છે!

ઉત્તરઃ—તે કહે છે

" નરે " ઇત્યાદિ, મનુષ્યોજ સંપૂર્ણ કર્મક્ષય કરવાને સમર્થ છે, પણ બીજી ગતિવાળા નહિ. તેમાં પણ બધાં મનુષ્યો મોક્ષમાં જનારા નથી; પણ જેઓએ અચીતે, શરીરના સંસ્કારો (શોભાનો) ત્યાગ કરવાથી જેમનું શરીર મરણ જેવું છે. અર્થાત્ જેમણે શરીરનો મોહ મુકી તેને પુષ્ટ કરવું; કે શોભાવવું એ સઘળું ત્યાગ કર્યું છે. (મેઘકુમારે જેમ વીતરાગ પ્રભુના ઉપદેશથી આંખો સિવાય શરીરના બીજા ભાગોની મમતા ઉતારીને દવા વિગેરે કરવાનો પણ ત્યાગ કર્યો હતો; અથવા આખા શરીરની ચામડી જીવતાં ઉતારી; તોપણ- કોઇના ઉપર કોપ ન કર્યો; તેવા ખંધક મુનિ માફક થાય છે.) તેવા સાધુ સર્વ કર્મનો ક્ષય કરે છે.

અથવા અર્ચા એટલે તેજ, અને તે પણ કોપ છે, અને તેના કહેવાથી બીજા કષાયો પણ જાણી લેવા. તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે કેઃ—જે પુરૂષમાંથી કષાયરૂપ-અર્ચા સર્વથા નષ્ટ પામી છે, તેવા અકષાયી પુરૂષોનાં આઠ કર્મ નાશ થાય છે. વળી, શ્રુતચારિત્રરૂપ-ધર્મને જાણનારા તે ધર્મવિદો છે, અને જે ધર્મવિદ છે, તે કુટિલતારહિત (સરળ) છે.

પ્રશ્નઃ—તેમ છતાં પણ બીજા સાધુએ શું અવલંબન કરીને તેવું કરવું?

ઉત્તરઃ—" આરંભજ " વિગેરે. સાવદ્યક્રિયા-અનુષ્ઠાન

કારણ કે સાતા અસાતા વિરોધી હોવાથી બન્ને સાથે ઉદયમાં એક વખતે ન હોય. મોહનીય કર્મનાં નવ ઉદય સ્થાન છે, તે કહે છે દશ, નવ, આઠ, સાત, છ, પાંચ, ચાર, બે, એક. એ નવની વિગત–તે દશમાં મિથ્યાત અનંતાનુબંધીથી સંજ્વલન સુધી ૪ ક્રોધની ચોકડી-એ પ્રમાણે માનની ચોકડી પણ હોય, તે પ્રમાણે કપટની ચોકડી હોય. તથા લોભની ચોકડી હોય એટલે કોઇ પણ ચોકડીની ચાર હોય, તે મળી પાંચ થઇ. છઠ્ઠો કોઇ પણ એક વેદ હોય, હાસ્ય રતિ અથવા અરતિ શોકનું જોડકું હોય, ભય તથા જુગુપ્સા મળી કુલ ૧૦ થઇ.

ઉપરની દશામાંથી કોઇ જીવને ભય કે જુગુપ્સામાંથી એક ન હોય તો નવ, અને બંન્ને ન હોય તો આઠ, અનંતાનુ બધીની એક દૂર થતાં ૭ રહી, મિથ્યાત્વના અભાવમાં છ રહી, અપ્રત્યાખ્યાનની ઉદયના અભાવમાં ૫, પ્રત્યાખ્યાન આવરણના ઉદયના અભાવે ૪ હાસ્યરતિનું જોડકું કોઇ પણ ન હોય તો ૨ અને વેદના અભાવમાં ફકત સંજ્વલન એકનો ઉદય રહ્યો.

આયુષ્યનું પણ એકજ ઉદય સ્થાન છે. કારણ કે ચારમાંનું કોઇ પણ એક હોય, નામ કર્મના ઉદયનાં ૧૨ સ્થાન છે.

૨૦, ૨૧, ૨૪, ૨૫, ૨૬, ૨૭, ૨૮, ૨૯, ૩૦, ૩૧,

, ૮ તેમાં સંસારમાં રહેલા સયોગી તેર ગુણસ્થાન સુધીના
જીવોને નામકર્મના દશ ઉદયસ્થાન છે. અને અયોગિ
ગુણસ્થાન વાળાને છેવટનાં બેજ છે, અહીં બાર ધ્રુવ ઉદ-
યકર્મ પ્રકૃતિ પ્રથમ બતાવે છે. તૈજસ 'કાર્મણ' શરીર બે,
વર્ણગંધ રસ સ્પર્શ ૪ ચોકડું અગુરૂલઘુ, ૧ સ્થિર, ૧,
અસ્થિર ૧, શુભ ૧, અશુભ, ૧ નિર્માણ, કુલ ૧૨ તેમાં
૨૦ તીર્થંકર કેવળી જ્યારે સમુદ્ઘાત કરે ત્યારે કાર્મણ
શરીરયોગીને હોય છે. તે કહે છે. મનુષ્યગતિ ૧ પંચેંદ્રિય-
જાતિ ૧ ત્રસ ૧ બાદર ૧ પર્યાપ્ત ૧ સુભગ ૧ આદેય ૧
યશકીર્તિ ૧ અને ઉપર કહેલી ધ્રુવ ઉદયની બાર મળી કુલ
૨૦ થઈ. અને ૨૧થી ૩૧ સુધીનાં ઉદય સ્થાનો જીવ ગુણ
સ્થાનના ભેદથી અનેક ભેદવાળાં હોય છે. તે ગ્રંથ વધી
જવાના ભયથી બધા અહીં કહેતા નથી. પણ જાણવા માટે
એક કહે છે. પ્રથમ ૨૧નો એક કહે છે, ગતિ ૧, જાતિ,
આનુપૂર્વી ૧ ત્રસ ૧ બાદર ૧ પર્યાપ્ત અથવા
અપર્યાપ્ત ૧ કોઈ એક સુભગ ૧ અથવા દુર્ભગ
આદેય અથવા ૧ અનાદેય યશકીર્તિ અથવા ૧ અપયશ ના
મ તથા ઉપર કહેલી ધ્રુવ ૧૨ મળી ૨૧ થઈ.

હવે ૨૪નો એક ભેદ કહે છે.

તિર્યંચ ગતિ ૧ એકેંદ્રિય જાતિ ૧ ઔદારિક શરીર ૧
હુંડ સંસ્થાન ૧, ઉપઘાત ૧ પ્રત્યેક અથવા ૧ સાધારણ

ઉપર બતાવેલ આજ્ઞાકાંક્ષી પંડીત તથા અવિરુદ્ધ
અનિહત ગુણવાળો આ પ્રવચન (જૈન માર્ગ) માં
બીજો નથી અને જે સાધુ અનિહત છે તે પરમાર્થ
ધર્મનો સારી રીને જ્ઞાતા છે. અને તે શું કરે તે કહે છે
ગહવરાણં ઇત્યાદિ.

તે અનિહત અથવા અસ્નિહ સાધુ પોતાના મોક્ષ
આત્માને ધન ધાન્ય સોનું પુત્ર સ્ત્રી તથા પોતાના શરીર
વિગેરે (પુદ્ગલ ઉપાધિ) થી જુદું જાણીને શરીર વિગે
બાબાનો મોહ છોડે (સંભાવનામાં લિંગ પ્રત્યય છે.) તેથે
એમ સૂચવ્યું છે કે આત્માને બધી ઉપાધીથી જુદો રે
તોજ તે શરીરથી જુદો પાડી શકે. અને તેમ મોહ ઉતાર
માટે સંસાર સ્વભાવની ભાવના છે તથા એકત્વ ભાવના
આવી રીતે ભાવવી.

संसार एवायमनर्थ सारः, कः कस्य कोऽत्र स्वजनः
परो वा।
सर्वे भ्रमन्तः स्वजनाः परे च, भवन्ति भूत्वा न
भवन्ति भूयः॥१॥

આ સંસાર અનર્થનો સાર જ છે, અને અહીં કોણ કોને
સ્વજન અથવા પરજન છે? બધાએ સંસારમાં ભમતાં
સ્વજન અને પરજન છે તે પર થઈ પાછા સ્વ થ.ય. અને
કેટલાક ફરી ઉત્પન્ન હોય નથી. (અર્થાત્ મનુષ્ય વગે

ાર સમુદ્રમાં જ્યાં ભેગા થવાનો તથા સ્થિર રહેવાનો તથા
ાનો નિશ્ચય નથી, તથા થોડા કાળ પણ એકતા રહેવાનો
ય નથી, ત્યાં કોણ પોતાનું કે પારકું છે ?)

विचिन्त्य मेतद्भवताऽहमेको,
नमेऽस्ति कश्चित् पुरतो न पश्चात्;
स्वकर्मभिर्भ्रान्तिरियं ममैव,
अहं पुरस्तादहमेव पश्चात् ॥२॥

ઉપર પ્રમાણે વિચારી હું એકલો છું, અને મારે
હેલાં કે પછવાડે કોઇ નથી, પરંતુ મોહનીય કર્મથી મા
ાક મારા તાણની ભ્રાંતિ છે. ખરી રીતે તો પહેલાં પણ
અને પછી પણ હું પોતે પોતાનો સ્વજન છું એવી
વના તમારે ભાવવી.

एकोऽहं न मे कश्चित्, नाहमन्यस्य कस्यचित् ॥
ं पश्यामि यस्याह नासौ भावीति यो म ॥३॥

હું એક એકલો છું. મારો કોઇ પણ નથી, તેમ હું
કોઇનો પણ નથી, હું જેનો થાઉં, તેવો મને કોઇ
તેમ જ નથી ! (કર્મ સંબંધ છુટતાં એ શાને પડે છે.)
તેમ મારે ભવિષ્યમાં થશે તેવો પણ કોઇ નથી.

एकः प्रकुरुते कर्म, भुनक्त्येकस्तत्फलम् ॥
जायते म्रियते चैक, एको याति भवान्तरम् ॥४॥

છે, તેવાએ ક્રોધ અગ્નિવડે આત્માને બાળવો નહિ. અર્થાત્ ક્રોધાદિ આવતાં તેને શાંત (દુર) કર, એ પ્રમાણે સુધર્મા સ્વામી જંબુસ્વામીને કહે છે.

ચોથો ઉદ્દેશો.

ત્રીજો ઉદ્દેશો કહ્યો, તેનો આ કહેવાતા ચોથા ઉદ્દેશ સાથે આ પ્રમાણે સંબંધ છે; ગયા ઉદ્દેશામાં નિરવદ્ય તપ બતાવ્યો, અને તે સંપૂર્ણ રીતે સારા સંયમમાં રહેલા મુનિને હોય છે, તેથી સંયમ બતાવવા ચોથો ઉદ્દેશો કહે છે, તેના આવા સંબંધથી આવેલા ચોથા ઉદ્દેશાનું આ પ્રથમ સૂત્ર છે.

आवीलए पवीलए निप्पीलए जहित्ता पुव्व संजोगं हिचा उवसमं, तम्हा अविमणे धीरे, सारए समिए सहिए सया जए, दुरणुचरो मग्गो वीराणं अनियट्ट गामीणं, विगिंच मंस सोणियं, एस पुरिसे दविए धीरे, आयाणिज्जे वियाहिए, जे धुणाइ समुस्सयं वसित्ता बंभचेरंसि ॥ सू० १३७ ॥

આવીલઇ ઇત્યાદિ આપીડન કર, અર્થાત્ અનિકૃષ્ટ (થોડા) તપવડે શરીરને દુઃખ આપ, આ પ્રથમ દીક્ષા અવસરે છે, પણ જ્યારે સિદ્ધાંત ભણી રહે, ત્યારે પ્રકર્ષથી (વધારે પ્રમાણમાં) તપ કરી કાયાને પીડ, (સુકાવ) દુરી

ધારે તત્વજ્ઞાન મેળવતાં ગુરૂની સેવા કરનાર અંતેવાસી ર્ગ જેણે અર્થસાર (રહસ્ય) મેળવ્યું છે, તેવા મુનિ શરીરને ત્યજવાની ઇચ્છાથી માસ અર્ધમાસનો તપ કરવાવડે નિશ્ચયથી પીડે, શિષ્ય કહે છે કે ઠીક, કર્મ ક્ષય કરવા માટે તપ કરે છે, પણ તે પૂજાલાભ કીર્તિ માટે કરે તો શું થાય? ગુરૂ કહે કે તે માટે કરે તો શરીર પીડવાનો તપરૂપ ઉપદેશ નિરર્થકજ થયો. તે માટે બીજી રીતે કહે છે. કર્મ અથવા કાર્મણ શરીરનેજ પીડે (સુત્રપાઠ થોડા રહી ગયો દેખાય છે) જાહીંયા પણ આપીડ, પ્રપીડ, નિ:પીડ, કાર્મણ શરીર પીલવા માટે જાણવાં. સુત્ર પાઠ આવો લેઇને, "आवीलए, पवीलए, निप्पीलए कम्मं" અથવા મંદબુદ્ધિવાળા માટે ત્રણેની અવસ્થા બતાવે છે, કે આપીડન તે ચોથા ગુણસ્થાનથી લઇને સાતમા સુધીમાં થોડી થોડી તપસ્યા કરે, અને આઠમા નવમા ગુણ સ્થાનમાં પ્રપીડન તે મોટી તપસ્યા કરે, અને ૧૦મા ગુણ સ્થાનમાં નિષ્પીડન તે માસ ક્ષપણ વિગેરે મોટો તપ કરે અથવા ઉપશમ શ્રેણીમાં આપીડન, ક્ષપક શ્રેણિમાં પ્રપીડન, અને શૈલેશી અવસ્થામાં નિષ્પીડન તપ જાણવો.

શું કરીને તેવો તપ કરે તે બતાવે છે.

જહિતા—વિગેરે; પૂર્વ સંયોગ તે પોતાની પાસે જે કંઇ ધાન્ય ધન સોનું પુત્ર સ્ત્રી વિગેરે હતું, તે ત્યાગીને તપ

કારણ કે માંસ સુકાતાં તે પણ સાથે સુકાઈ જાય છે. આયાણીજ્જે વિગેરે એટલે વીર પુરૂષોના માર્ગે આદર જે માંસ લોહી સુકવે, તે મોક્ષાભિલાષીઓને આદર આદેય. માનવાજોગ વચન વાળો વિખ્યાત થાય છે.

પ્ર:—એવો કોણ છે ?

ઉ:—જે બ્રહ્મચર્ય તે સંયમમાં રહી કામવાસના છોડવા પ્રયત્ન કરે, અથવા સમુચ્છ્ય તે શરીર અથવા કર્મોપચય તપ ચારિત્ર વડે ધુણાવે. (કૃશકરે–દુરકરે) તે આદાન તથા વ્યાખ્યાન (સ્તુત્ય પૂજ્ય) થાય છે. આ પ્રમા અપ્રમત્ત સાધુનું સ્વરૂપ બતાવ્યું. હવે તેવું સંયમ પાળનારા જે પ્રમત્ત (પ્રમાદી સાધુઓ) છે તેનું વર્ણન કરે છે.

नित्तेहिं पलिछिन्नेहिं आयाणसोयगढिए बा अव्वोच्छिन्न बंधणे अणाभिकंत संजोए तमंसि अ वियाणओ आणाए लंभो नत्थि त्तिबेमि (सू० ११

જે પદાર્થ તરફ લઇજાય—અર્થાત્ પદાર્થનો નિર્ણય કરવા જે દોરે, તે નેત્ર વિગેરે પાંચ ઇંદ્રિયો છે, તેના પોતાના વિષયને ગ્રહણ કરવા વડે જે પાપ થાય, તે અટ કાવીને સાધુ થતાં જગતમાં સારા પુરૂષોથી પૂજનીક થ બ્રહ્મચર્યમાં રહેવા છતાં પણ ફરીથી તેને મોહનો ઉદય થવાથી સાવદ્ય કૃત્યમાં સંસાર ભ્રમણના બીજ રૂપ કર્મના ઇંદ્રિયોના વિષયો રૂપ સ્રોત (પ્રવાહો) અથવા મિથ્યાત્વ અવિરતિ

માદ કષાય યોગ છે તેમાં ગૃધ્ધ થાય તે આદાન સ્રોત ધ્ધ બને.

પ્રશ્નઃ—કોણુ ?

ઉત્તરઃ—બાળ (અજ્ઞ) છે, તે રાગ દ્વેષરૂપ મહા ાહુથી મલિન અંતઃકરણુવાળો ગૃધ્ધ બને,

પ્રશ્નઃ—પછી તે કેવો થાય ?

ઉત્તરઃ—મવોચ્છિન્ન વિગેરે—એક સરખાં સેંકડો જન્મ મર્ણ આપનાર એવું મોહ પ્રકારના કર્મ રૂપ બંધન તેને મળે છે, વળી अगाभि- જેણે સંસારના સયોગ રૂપ ધન ધાન્ય સોનું, પુત્ર, સ્ત્રી, વિગેરેનો મોહ અથવા અસંયમનો સંયોગ છોડયો નથી; તે "અનભિક્રાંત સંયોગી" છે, તેવા કુસાધુને ઇંદ્રિયોને અનુકુળ વિષય-લાલસાના અંધકારમાં અથવા મોહરૂપ-અંધકારમાં પ્રવર્તેલાનું પોતાનું ખરૂં હિત અથવા મોક્ષઉપાય તેણે ન જાણુવાથી તીર્થંકરની આજ્ઞા (ઉપદેશનો) લાભ તેને થવાનો નથી એવું હું કહું છું અથવા તેને આજ્ઞા એટલે સમ્યક્ત્વનો લાભ થવાનો નથી. (ભવિષ્યમાં) પણુ ધર્મ મળવો દુર્લભ છે. કારણુકે, સૂત્રમાં नास्ति શબ્દ છે તે અવ્યય ત્રણે કાળ આશ્રી છે.)

जस्स नत्थि पुरा पच्छा मज्झे तस्स कुओसिया ? रुह पन्नाण मंते बुद्धे आरंभो वरए, संममेयंति

કરીને આરંભ છોડે, તે કહે છે. पलिछिन्दि વિગેરે મ
(પાપનું ઉપાદાન) રૂપ બહારથી ધન ધાન્ય વિગેરે અ
વા હિંસાદિ આશ્રવદ્વાર (અઢાર પાપ સ્થાન) છે, ત
ચ શબ્દથી અભ્યંતર રાગદ્વેષ રૂપ અથવા વિષય તૃ
સ્રોતને ત્યાગીને નિર્મળથયા; વળી णिक्कम्म કર્મ જેનાં દૂર
તે નિષ્કર્મ દર્શી છે, इह—આ સંસારમાં મર્ત્ય (મા
લોકમાં જે નિષ્કર્મ દર્શી છે! તેજ બાહ્ય અભ્યંતર
ગ્રહ છેદનારાઓ છે, શું આધાર લઇને પરિગ્રહને છે
અથવા નિષ્કર્મ દર્શી બને તે કહે છે, कम्माणं વિગે
મિથ્યાત્વ અવિરતિ પ્રમાદ કષાય યોગોવડે જે કર્મ બંધ
છે તે જ્ઞાનાવરણીય વિગેરેનું સફળપણું દેખીને
જ્ઞાનાવરણીયનું ફળ જ્ઞાન ઢંકાવું છે, દર્શનઆવરણી
દેખવામાં વિઘ્ન રૂપ છે, વેદનીયનું ફળ રોગ [.
દુઃખો સુખો ભોગવવાના છે.

પ્રશ્નઃ—બધાં કર્મના વિપાકના ઉદયને ઇચ્છતા નથી
પ્રદેશ ઉદયને પણ સદ્ભાવ હોય છે. અને તપ
ક્ષય પણ થાય છે ત્યારે કર્મનું સફળ પણું કેવી રીતે

આચાર્યનો ઉત્તરઃ—તે દોષ નથી, અમને
પ્રકારનું ઇચ્છવાપણું અહીં નથી, પણ દ્રવ્ય પૂર્ણપણું
એ છીએ અને તે છેજ, એટલે દરેકને આકાજ કર્મનો
ઉદય છે, એમ નહિ પણ બધા જીવ આશ્રયી સામાન્ય

માટે કર્મનો સદ્ભાવ છે; તેથી તે કર્મનું અથવા
મૂળ આશ્રવ છે. તેનાથી નિશ્ચયથી નીકળી જાય,
ફ-આશ્રવ આવે, તેવું કૃત્ય ન કરે.

પ્રશ્ન:—કોણ ન કરે ?

ઉ:—વેદવિદ્ જેનાવડે સઘળું ચર-અચરવેદાય, તે વેદ
ગમ છે, તેને જાણે તે વેદવિદ્ જાણવો. અર્થાત સર્વજ્ઞના
શમાં વર્ત્તનારો હોય તે આ નવાં કર્મ ન બાંધે.
અમારા એકલાનો અભિપ્રાય નથી; પણ સર્વે તીર્થં-
નો આ આશય છે તે બતાવે છે.

जे खलुभो ! वीरा ते समिया सहिया सया-
ा संघड दंसिणो आओवरया अहातहं लोयं
हमाणा पाईणं पडिणं दाहिणं उईणं इय सचं
परि (चिए) चिट्ठिंसु, साहिस्सामो, नाणं वी-
ं समियाणं सहियाणं सयाजयाणं संघड दंसी-
आओ व रयाणं अहा तहं लोयं समु वेहमा-
णं किमत्थि उवाही ?, पासगस्स न विज्जइ न-
थ त्तिबेमि (सू० १४०)। चतुर्थे चतुर्थः ४-४।
ते सम्यक्त्वाध्ययनम् ॥ ४ ॥

સમ્યગ્વાદ અને નિરવદ્ય તપ તથા ચારિત્ર કહ્યું. હવે,
હું રૂપ કહે છે:—જેખલુ વગેરે (ખલુ શબ્દ વાક્યની શોભા

આટે છે.) જે પૂર્વે અંનંતા તીર્થંકરો થયાં તથા
છે, અને વર્તમાનમાં કેટલાક છે, તેઓ કર્મશત્રુને
રવામાં સમર્થ હોવાથી વીરો છે, સમિતિથી યુક્
જ્ઞાનાદિથી સહિત છે. સારા સંયમથી યત્નાવાળા છે
વૃાસિણોતિ શુભ અશુભને નિરંતર સંપૂર્ણકર્યાં (દે
છે. પાપકર્મરૂપ-આત્માથી ઊપરત છે. તેઓ
લોક ચોદરાજ પ્રમાણ છે, તેને અથવા, કર્મલોક જે
દિશા પૂર્વ વિગેરેમાં રહેલ છે, તેની જીવ-અજીવની
સ્થાને દેખનારા છે. તેઓ સત્ય સંયમતપમાં સ્થિર
છે. અર્થાત્ તેમને ત્રિકાળ-વિષય સંબંધી સંપૂર્ણ
છે. પૂર્વે અનંતા થયા; તે સંયમમાં રહ્યા. પંદર
ભૂમિમાં સંખ્યાતા તીર્થંકર-સંયમમાં રહેલા છે, તથા
ષ્યમાં અનંતા થવાના છે. તેઓ સંયમમાં સ્થિર
તેઓનો ત્રણે કાળનોજ અભિપ્રાય (બોધ) છે, તે હું
કહીશ; એવું સુધર્માસ્વામી શિષ્યોને કહે છેઃ—તમે સ
પૂર્વે કહેલાં ઉત્તમ વિશેષણોવાળાનું જ્ઞાન (અભિ
આ છે કે, જે કર્મજનિત ઊપાધિ છે, તે નારક
ચાર યોનિમાં જન્મ લેવો; સુખીદુઃખી, સુભગ, દુ
પર્યાપ્ત-અપર્યાપ્ત, વિગેરે નવાં નવાં મળે છે કે નહિ
સંબંધી પરમતવાળાને શંકા છે કે? ફરી મળી
તેથી, તે તીર્થંકરો સાક્ષાત્ જોઈને કહે છે કેઃ—તેઃ સ

ર્નારાને તે તે વસ્તુ ઉપર મોહ ન રહેવાથી મમતા-
ગીજવાથી તેવા પશ્યક (કેવળ જ્ઞાની) ને કર્મજનિત
પાધિ ભવિષ્યમાં મળવાની નથી; તે પ્રમાણે હું પણ કહું છું.
ણ આ હું મારી બુદ્ધિથી કહેતો નથી, સૂત્રાનુગમ કહ્યો.
ચોથો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો, નય વિચાર તેમાંજ થોડો
બતાવી દીધો છે. ચોથું સમ્યકત્વ નામનું અધ્યયન
સમાપ્ત થયું. (ટીકાના શ્લોક ૬૨૦ થયા.)

'લોકસાર' નામનુ પાંચમું અધ્યયન.

ચોથું અધ્યયન કહ્યા પછી હવે પાંચમું અધ્યયન
કે છે. તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા અધ્યયનમાં
મ્યકૃત્વનું સ્વરૂપ બતાવ્યું; અને તેની અંદર જ્ઞાન રહેલું
, એ સમ્યકત્વ તથા જ્ઞાનનું ફળ ચારિત્ર છે, અને ચારિ
જ મોક્ષનું અંગ પ્રધાનપણે છે, તેથી તે લોકમાં સારરૂ
છે. તે ચારિત્રનું પ્રતિપાદન કરવા માટે આ અધ્યયન છે
આવા સંબંધથી આવેલા 'આ લોકસાર' અધ્યયનન
ઉપક્રમ વિગેરે ચાર અનુયોગદ્વાર થાય છે, તે પ્રથમ ઉપક્ર
દ્વારમાં અર્થાધિકાર બે પ્રકારે છે. અધ્યયનનો વિષય પહે
અધ્યયનમાં કહ્યો છે, અને ઉદ્દેશાનો નિર્યુક્તિકાર ગાથા
વડે કહે છે.

हिंसग विसयारंभग, एग चरति न मुणी पढमगां

विरओ मुणीत्ति विइए, आविरयवाई परिग्गहि ॥११॥

तइए एसो अपरिग्गहो, पनिविन्न कामभोगोय।
अव्वत्तस्सेग चरस्स, पच्चाया य उत्पंमि ॥१२॥
वरओ धमो य तव संयम, गुत्ती निस्संगयाय पंचम
उम्मग्ग वज्जणा छट्ठगंमि, तह राग दोसेय ॥१३॥

હિંસક તે હિંસા કરનારો, તથા વિષયો માટે આરં કરતો તે વિષયારંભક, તે બંને સાથે લેતાં હિંસક તથ વિષયારંભક છે એટલે જે સાધુ પ્રાણીઓની હિંસા કરે અને વિષય સુખ લેવા સાવદ્ય આરંભ (સંસારી જેવો) કરે, તે મુની ન કહેવાય, (વ્યાકરણના નિયમ પ્રમાણે સમાસ તથા વિગ્રહ ટીકામાં બતાવ્યા છે. કે જેથી શબ્દને અર્થ તથા ઉત્પત્તિ સમજાય) તથા વિષય સુખના માટે એકલોજ વિચરે, તે એક ચર છે. તે પણ મુની ન કહેવાય આ ત્રણ અધિકાર હિંસક, વિષયારંભક અને એકચર છે તે પહેલા ઉદ્દેશામાં છે.

બીજા ઉદ્દેશામાં હિંસાદિ પાપસ્થાનથી જે દુર રહે તે વિરત મુનિ થાય, તે અર્થાધિકાર છે, વદને શીલ તે વાદી, પણ જે અવિરત વાદી હોય, તે પરિગ્રહ રાખનારો બને છે, તે આ બીજા ઉદ્દેશામાં બતાવશે.

ત્રીજા ઉદ્દેશામાં પૂર્વે કહેલો અવિરત જ્યારે પરિગ્રહ
। ત્યારે અપરિગ્રહવાળો મુની બને છે, અર્થાત્ કામભો-
વાસનાથી દુર રહેલો, તે મુની છે, તે આમાં બતા-
છે.

ચોથા ઉદ્દેશામાં અવ્યક્ત (અગીતાર્થ) ને સૂત્રઅર્થ
ા વિના તથા સૂત્રાર્થ પરિણમ્યા વિના એકલો ફરવાથી
ો ભોગવવાં પડે છે. તે બતાવ્યું છે.

પાંચમામાં હૃદની ઉપમાએ મુની એ થવું, એટલે જલ
ડો હૃદ (હોજ) પાણી ન ઝરી જાય, તો પ્રશંસવા-
ય છે તેમ જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રથી સદા સાધુ ભરેલો હોય,
ને વિસરી ન જાય, તથા તે તપ સંયમ ગુપ્તિ તથા
સંગતા રાખે, તો તે શોભે છે, એમ બતાવ્યું છે.

છઠ્ઠા ઉદ્દેશામાં ઉન્માર્ગ (કુમાર્ગ)નું વર્જન છે એટલે
ષ્ટિ તથા રાગદ્વેષ છોડવાનું બતાવ્યું છે, આ પ્રમાણે ત્રણ
ધાનો અર્થ થયો, નામ નિષ્પન્ન નિક્ષેપામાં બે પ્રકારે
મ છે. તે આદાન પદ વડે નામ છે, તથા ગૌણ પણાથી
 તે બંનેને નિર્યુક્તિકાર કહે છે.

ायाण पएणावंति गोण्ण नामेण लोगसारुत्ति ।
ोगस्स य सारस्स य चउक्कओ होइ निक्खेवो॥२३९॥

(પ્રથમ જે ગ્રહણ કરાય, તે આદાન છે. તેની સાથે
પદ શબ્દ જોડતાં આદાન પદ થયું અને તે કરણ ભૂત

પણામાં સારતા ચોજવી, જેમકે સ્વામીપણામાં ગોરક્ષનું સારભૂત ઘી છે, કરણપણામાં મણી રત્નની સારતાવાળા મુકુટ વડે રાજા શોભે છે, અધિકરણમાં દહીં'માં ઘી, પાણીમાં કમળ ઊગેલું શોભે છે વિગેરે છે. હવે ભાવસાર બતાવે છે.

भावे फलसाहणया, फलओ सिद्धी सुहुत्तम वरिट्ठा।
साहणय नाण दंसण, संजम तवसा तहिं पगयं ॥१४॥

ભાવ વિષયમાં સાર વિચારતાં ફળનું સાધન તેજ સાર છે. જે, મતલબ માટે ક્રિયા કરીએ તે પ્રાપ્ત થાય. (જેમકે—વિદ્યાર્થી વરસ સુધી ભણે અને પાસ થાય ત્યારે ભાવસાર છે.) જેકે, આ ફળ પ્રાપ્તિ પ્રધાન છતાં તે મળે. પછી તેનો અંત પણ આવીજાય અને અનિશ્ચિત પણ છે. તેથી; તે, અનેકાંત અનાત્યંતિક છે, તે કારણથી પરમાર્થથી જોતાં નિઃસાર છે. પણ તેથી ઊલટું એટલે, સિદ્ધિપદજ મેળવવું સાર છે. તે કેવું છે ?

ઉઃ—તે ઉત્તમ સુખવડે શ્રેષ્ઠ છે. કારણકે, તે એકાંત સુખવાળી, અત્યંત સુખ આપનારી સિદ્ધગતિ છે. તથા તેમાં કોઈ જાતની બાધા નથી, માટે તે સર્વોત્કૃષ્ટ છે, અને તેનાં સાધનો પ્રકૃત (ચાલુ) ઉપકારક જ્ઞાન દર્શન સંયમ, અને તપછે તે ભાવસાર સિદ્ધિફળ મેળવવા તેનાં સાધન જ્ઞાનાદિક છે તેમાં આપણું કાર્ય છે. એટલે જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રરૂપ—ભાવ

રવડે અહીં અધિકાર છે. તેથી તે જ્ઞાન વિગેરે જે
દ્ધિ (મોક્ષ) ના ઉપાયો છે, તેની ભાવસારતા બતાવે છે,

ोगंमि कुसमएसु य, काम परिग्ग ह कुमग्ग लग्गेसुं।
ारो हु नाण दंसण, तवचरण गुणा हियह्याए ॥२४२॥

ગૃહસ્થ લોકમાં ખરાબ (સંસારી) સિધ્ધાન્ત છે, તે
ામવાસનાના આગ્રહથી કુમાર્ગ છે, તેમાં રક્ત બનેલા
ાવાથી કામ પરિગ્રહનો આગ્રહી બની ગૃહસ્થ ભાવને તેઓ
શંસે છે, અને બોલે છે કે.

ृहाश्रमसमो धर्म्मो, नभूतो न भविष्यति।
ालयन्ति नराः शूराः क्लीवा पाषण्डमाश्रिताः॥१॥

ગૃહસ્થાશ્રમ જેવો ધર્મ થયો નથી, થવાનો નથી,
તેનું પાલન શૂર પુરૂષો કરે છે, પણ કલીબ (સત્વ વિનાના)
પુરૂષો તેને છોડી બાવા (સાધુ) બની જાય છે, કારણ કે
ગૃહસ્થાશ્રમને (ગૃહાશ્રમ) ને આધારે બધા ત્યાગીઓ
રહે છે, તેવું સાંભળીને (ઓછીબુદ્ધિવાળા) મહામોહથી
મૂઢ બનીને ઇચ્છા મદન કામમાં પ્રવર્તે છે, તેજ પ્રમાણે
ખરા સાધુ સિવાયના વેશધારીઓ પણ જેમણે ઇંદ્રિયોની
કુચેષ્ટા રોકી નથી તેઓ પણ તે બે પ્રકારની કામ વાસનાને
વધારે છે,

એથી લોકમાં સારરૂપ જ્ઞાનદર્શન તપ ચારિત્રના ગુણો

ओसे मारंते, जओसे मारंते तओ से दूरे, नेव
अंतो नेव दूरे (सू० १४१)

આવન્તી—વિગેરે, જેટલા જીવો, મનુષ્ય, અથવા બીજા
અસંયત છે, તેમાંના કેટલાક ચૌદ રાજપ્રમાણ લોકમાં
ગૃહસ્થ, અથવા અન્ય તીર્થિક લોક છે, તેઓ, છ જીવની-
કાયના આરંભમાં પ્રવર્તીને અનેક પ્રકારે વિષયના રસીયા
તેની પીડા કરે છે. એટલે દંડાથી કે, ચાબખાથી મારવા
વિગેરેથી દુઃખ દે છે. શામાટે દુઃખ દે છે? તે કહે છેઃ—

ધર્મ, અર્થ, કામ માટે, પ્રયોજન આવતાં જીવોનો
ઘાત કરે છે તે બતાવે છે. ધર્મનિમિત્ત તે, શૌચ (પવિત્રતા)
માટે પૃથ્વીકાય (કાચી માટી) ને દુઃખ દે છે. ધન મેળ-
વવા ખેતી વિગેરે કરે છે. કામ (શરીરશોભા) માટે આભૂ-
ષણ વિગેરે બનાવે છે. એ પ્રમાણે બીજી કાયોની હિંસા
કરવા સંબંધી પણ જાણવું. હવે, અનર્થથી (વિનાપ્રયોજને)
તે ફક્ત શોખના માટેજ શિકાર વિગેરે પ્રાણીનો નાશ
કરનારી ક્રિયાઓ કરે છે. તેથી, એ પ્રમાણે પ્રયોજને અથવા
અપ્રયોજને પ્રાણીઓને હણી; તે છ જીવનિકાયના સ્થા-
નમાં વિવિધ પ્રકારે સૂક્ષ્મબાદર પર્યાપ્તક-અપર્યાપ્તક વિગેરે
ભેદવાળાં એકેંદ્રિય વિગેરે પ્રાણીઓને દુઃખ દે છે. પછી
તેમાંજ પોતે અનેકવાર ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા, તે છ જીવ-
નીકાયને બાધા કરી તેનાથી બંધાયલાં કર્મવડે તેજ કાયોમાં

અને સંસારના આરાતીય તીરે (મોક્ષમાં જવાની તૈયારીવાળો) કેવા અધ્ય વસાયવાળો હોય છે, તે કહે છે,

से पासइफुसियमवि कुसग्गे पणुन्नं निवइ चाएरियं, एवं वालस्स जीवियं मंदस्स अवियणाओ कूराइं कम्माइं वाले पकुव्वमाणे तेण दुक्खेण मूढे विप्परि आसमुवेइ, मोहेण गब्भं मरणाइ एइ, एत्थ मोहे पुणो पुणो (सू० १४२)

જેનું મિથ્યાત્વ પડલ (પડદો) દૂર થયેલ છે, અને સમ્યકત્વના પ્રભાવથી સંસારની અસારતા જાણેલી છે, (દૃશ ધાતુનો અર્થ પ્રાપ્તિના અર્થમાં છે,) તે જાણે છે કે, કુશના અગ્ર ભાગે રહેલા પાણીના બિંદુ માફક સંસારી (બાલ) જીવનું આયુષ્ય છે, અને તે પાણીના બિંદુ ઉપર ઉપર આવતા પાણીના બીજા બિંદુથી પ્રેરણા થતાં વાયુના ઝપાટાથી પડતાં વાર ન લાગે, તેમ આ બાલ જીવનું જીવિત છે, તેનું ક્ષણમાત્ર જીવિત જાણીને, તત્ત્વ જાણનારો સાધુ તેમાં મોહ ન કરે, માટે બાળ શબ્દ લીધો છે, એટલે બાળ તે અજ્ઞાની છે, તે અજ્ઞાનપણાથી જીવિતને બહુ માને છે, તેથી બાળ છે, મંદ છે, સદ્‌અસત્‌ના વિવેકથી શૂન્ય છે, તેથી બુદ્ધિહીન હોવાથીજ પરમાર્થને જાણતો નથી, અને પરમાર્થને ન જાણવાથીજ જીવિતને બહુ માને છે, અને પરમાર્થ ન જાણવાથી તે શું કરે છે, તે કહે છે, 'કૂરાનિ'

ાવે છે, एएन्नु સાવદ્ય આરંભમાં પડેલા ગ્રહસ્થોમાં શરીર
વીડ માટે રહેતો જૈનેતર કે પાસત્થો સાધુપણુ આરંભ
ની હોય, તે પૂર્વે બતાવેલો દુઃખનો ભાગીયો થાય, વળી
હસ્થ કે જૈનેતર તો દૂર રહો, પણ જે સંસાર સમુદ્રથી
સ્વારૂપ સમ્યકત્વ રત્ન મેળવીને મોક્ષનું એક કારણ વિરતિ
રિણામ પામીને પણ જો પાપકર્મના ઉદયથી ચારિત્રને પૂરૂં
પાળે તો તે પણ સાવદ્ય અનુષ્ઠાન કરનારો બને છે, તે
હે છે एत्यवि આ અર્હત્ પ્રણીત સંયમ મેળવીને રાગદ્વે-
ષી વ્યાકુલ બનેલો અંદરથી તપતો અથવા ઉત્કંઠા કરતો
વેષયની આંકાક્ષાથી રમે છે, ? કોની સાથે ? ઉત્તર-પાપ
ત્યોવડે વિષય રસ લેવા સાવદ્ય અનુષ્ઠાનમાં ચિત્ત લગાડે
કે, શું કરતો ? ઉત્તર-असरण કામાગ્નિ અથવા પાપકર્મથી
ગતો જો કે સાવદ્ય અનુષ્ઠાન અશરણ છે, છતાં તેનું
શરણ લેતો ભોગની ઇચ્છાવાળો અજ્ઞાન અંધકારથી છવાયેલી
દષ્ટિવાળો (કામાંધ બનેલા) વારંવાર અનેક દુઃખોને અનુભવે
છે, ગૃહસ્થ કે જૈનેતર દૂર રહો, પણ પ્રવજ્યા (દીક્ષા)
લેઇને પણ કેટલાક વેષ વિડંબકો દુરાચારોને આચરે છે,
તે બતાવે છે, इहमे આ મનુષ્ય લોકમાં કેટલાક એકલા ફરે
છે, (ચરાય તે ચરણ અથવા ચર્યા, એકલાની ચર્યા તે એક
ચર્યા) તે એકલવિહારીપણું પ્રશસ્ત અપ્રશસ્ત એમ બે ભેદે છે,
વળી તે દ્રવ્યથી ભાવથી એમ બે ભેદે છે, તેમાં દ્રવ્યથી

તે ગૃહસ્થ પાખંડી વિગેરેનું વિનય કષાય વિગેરે ય
એકલાનું કરવું થાય, અને ભાવથી અપ્રશસ્ત ન હો
કારણ કે રાગ દ્વેષના અભાવથી તે એક થયો હોય છે, અ
રાગ દ્વેષના અભાવમાં અ પ્રશસ્ત પણું ન કહેવાય, પ્રશ
એક થયો તે દ્રવ્યથી પ્રતિમા ધારણ કરેલા ગચ્છમાંથી ની
ળેલા જિનકલ્પીને છે, તથા સ્થવિર કલ્પીને સંઘ વિગેરે
કાર્ય માટે એકલા જવું પડે તે છે, અને ભાવથી તો પ્રશ
એકત્વથી રાગ દ્વેષના વિરહથી થાય છે, તેમાં દ્રવ્યથી ત
ભાવથી એકત્વથી તે કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન ન થયેલા તીર્થંકરે
પ્રથમ દીક્ષા પછીનો છદ્મસ્થ કાલ છે, બાકીના બધા અ
ભાગમાં આવે છે, તેમાં પ્રથમ અપ્રશસ્ત દ્રવ્ય એક થવ
દૃષ્ટાંત કહે છે, પૂર્વ દેશમાં ધાન્યપૂરક નામના સંનિવેશ
જુવાન વયમાં દેવકુમાર જેવા રૂપવાન તાપસે ગામના નીક
ળવા રસ્તા ઉપર છઠનો તપ શરૂ કર્યો, બીજા તાપસે પાસે
ભાગના પર્વતની ગુફામાં અઠમ તપ કરીને આતાપ
લેવા માંડ્યો, પછી ગામમાંથી નીકળતાં તે તાપસને દેખ
ચકિત થઈને લોકોએ તેના ગુણોથી રંજીત થઈને અન્ન
વિગેરેથી તેનું સન્માન કર્યું, લોકોએ પૂજના તથા સ
ર્યાં તે તાપસે લોકોને કહ્યું, કે મારાથી પણ બી
પર્વતની ગુફામાં રહેલા તાપસ વધારે કષ્ટ સહન કરે છે, તે
લોકોએ તેને વારંવાર સ્તુતિ કરતા જોઇ તેમણે તે બી

પસની પણ પૂજા કરી, અને પારકાના ગુણો ગાવા દુષ્કર , એમ જાણીને તેનો પણ સત્કાર કર્યો. આ પ્રમાણે બંને ાઓએ એકલા રહીને પૂજાવા માટે તપ કર્યો, તેથી તે પ્રશસ્ત છે. આ પ્રમાણે બીજા પણ એક ચર્યાના દષ્ટાંતો થા સંભવ વિચારી લેવા. આ પ્રમાણે સૂત્રાર્થ કહેતાં સૂત્ર પર્શિક નિર્યુક્તિ વડે નિર્યુક્તિકાર કહે છે.

ारो चरिया चरणं, एगट्ठं वंजणं तहिं छक्कं ।
व्वं तु दारु संकम जल थल चाराइयं बहुहा ॥२४६॥

ચાર (તે ચર ધાતુનો અર્થ ગતિ તથા ખાવાના અર્થમાં ે, તેનું ભાવમાં ચાર રૂપ બને છે,) તથા ચર્યા શબ્દ (પા. ૩-૧-૧૦૦ ના સૂત્ર પ્રમાણે) બને છે, તેમ ચરણ પણ બને છે, એક તે અભિન્ન, અર્થ (સમાન અર્થ)વાળા તે એકાર્થ કહેવાય છે. જેના વડે અર્થ પ્રગટ કરાય તે વ્યંજન શબ્દ છે, અર્થાત્ ચાર, ચર્યા અને ચરણ એ ત્રણે શબ્દ એક અર્થવાળા છે, તેથી તેના જુદા નિક્ષેપા છ પ્રકારે છે, નામ સ્થાપના સુગમને છોડીને જ્ઞ શરીર ભવ્ય શરીરથી જુદો 'દ્રવ્ય ચાર' તે અડધી ગાથામાં બતાવ્યો છે, दव्वं तु તુ શબ્દનો અર્થ પુનઃ છે, દ્રવ્ય આવી રીતે થાય છે, દારૂ (લાકડું) ચાલે છે, તે જલમાં તથા સ્થલમાં ચાલે છે, તેથી તે પ્રથમ કહે છે, તે લાકડું જલમાં સ્થલમાં અનેક પ્રકારે ચાલે છે, એટલે લાકડાનો પૂલ વિગેરે પાણીમાં

બનાવે છે, અને સ્થલમાં ખાડા વિગેરે ઓળંગવા માટે લાકડાં ગોઠવે છે, તેમજ જલમાં લાકડાની નાવ વડે ચલાય છે, જમીન ઉપર રથ વિગેરેથી ચલાય છે, તેમજ આદિ શબ્દથી તે લાકડું મહેલ બનાવવા વિગેરેમાં ડાદર બનાવવામાં કામ લાગે છે, તથા જે જે દ્રવ્ય એક દેશથી બીજા દેશમાં જવા માટે વપરાય તે દ્રવ્ય ચાર છે. હવે ક્ષેત્ર ચાર વિગેરે કહે છે,

खित्तं तु जंमि खित्ते, कालो काले जहिं भवे चारो।
भावंमि नाण दंसण, चरणं तु पसत्थ मपसत्थ॥२४७॥

જે ક્ષેત્રમાં ચાર (ચાલવાનું) કરીયે અથવા જેટલું ક્ષેત્ર ચાલીએ, તે ક્ષેત્ર ચાર કહેવાય છે, તે પ્રમાણે જે કાલમાં ચાલીએ, અથવા જેટલો કાળ ચાલીએ તે કાળ ચાર છે,

ભાવમાં ચાર કે ચરણ બે પ્રકારનું છે, પ્રશસ્ત અને અપ્રશસ્ત છે. તેમાં પ્રશસ્ત ચરણ તે 'જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર' છે, અને એનાથી ઉલટું અપ્રશસ્ત ચરણ તે ગ્રહસ્થ અને અન્યદર્શીનીઓનું સંસારી વર્તન છે. તેથી આ પ્રમાણે દ્રવ્ય વિગેરે ચાર પ્રકારનું ચરણ બતાવીને વર્તમાનમાં ઉપયોગીપણે સાધુનો પ્રશસ્ત ભાવ ચાર પ્રશ્ન દ્વારાએ નિર્યુક્તિકાર બતાવે છે.

लोगे चउव्विहंमी, समणस्स चउव्विहो कहं चारो।

ધિઈ અહિગારો, વિસેસઓ ખિત્તકાલેસું ॥૨૪૮॥

ચાર પ્રકારના દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ અને ભાવરૂપ લોકમાં ર સહેનાર તે શ્રમણ (યતિ) નો કેવી રીતનો દ્રવ્યાદિ ચાર ારનો ચાર છે?

ઉત્તર—અહીં ધૃતિ (ધૈર્યતા)નો અધિકાર છે, એટલે ર પ્રકારે ધૈર્યતા રાખવી.

ચાર પ્રકારની ધૈર્યતા.

દ્રવ્યથી ધૈર્યતા—એટલે અરસ (રસ રહિત) તથા ાસ તે તુચ્છ તથા લુખ્ખું વિગેરે ભોજન મળે, તો પણ ામાં ધૈર્યતા રાખવી,

ક્ષેત્ર ધૈર્યતા—એટલે કુતીર્થિકે લોકોને પોતાના રાગી ાનાવ્યા હોય, અથવા કુદરતીજ લોકો અભદ્રક હોય (તો ાધુનું બહુ માન ન કરે તેથી) સાધુએ ઉદ્વેગ ન કરવો,

કાળ ધૈર્યતા—તે દુકાળ વિગેરે મુશ્કેલીના વખતમાં જેવું ભોજન વિગેરે મળે, તેમાં સંતોષ રાખવો.

ભાવ ધૈર્યતા—તે કોઇ આક્રોશ કરે, હાંસી કરે અપમાન કરે, તોપણ ક્રોધાયમાન ન થવું, પણ વિશેષે કરીને તો ક્ષેત્રકાળમાં હલકાપણું હોય ત્યાં વધારે ધૈર્યતા રાખવાની છે, કારણ કે પ્રાયે તેના નિમિત્તેજ દ્રવ્ય અને ભાવમાં અધૈર્યતા થાય છે.

હવે ફરીથી દ્રવ્યાદિકના ભાંગાથી સાધુનો ચાર કહે છે.

पावोवरए अपरिग्गहे अगुरुकुल निसेवए जुत्ते।
उम्मग्ग वज्जए राग, दोसविरए य जे विहरे ॥२४

'पापो परत:—એટલે પાપના હેતુ જે સાવદ્ય અ
દાન હિંસા, જૂઠ અદત્ત આદાન (ચોરી) અને અબ્રહ્મ
ભંગ એ પાપોથી પોતે દૂર રહે, તથા પરિગ્રહ ન રાખે
અપરિગ્રહ. એટલે દ્રવ્યચારમાં પાંચે મહાવ્રત પાળવા
બતાવ્યું, તથા ક્ષેત્ર ચાર હવે બતાવે છે કે—ગુરૂકુલ
ગુરૂ પાસે રહેવું, તથા તેની સેવામાં રહેવું. એટલે આ
જીંદગી સુધી ગુરૂના ઉપદેશ વિગેરેથી (તેમનું મન પ્રસ
કરીને) ચારિત્ર નિર્મળ પાળવું, આથી કાળ ચાર બતાવ્યો
કે આખી જીંદગી સુધી બધો કાળ ગુરૂની આજ્ઞામાં વર્તવું

હવે ભાવચાર કહે છે, સાધુ માર્ગથી ઉલટો
ઉન્માર્ગ છે, એટલે કોઇ પણ જાતનું કુકર્મ હોય તે
વર્જન કરે, તે ઉન્માર્ગ વર્જક છે. તથા રાગદ્વેષથી વિર
બનીને તે સાધુ વિહાર કરે તથા સંયમ અનુષ્ઠાન યોગ્ય
રીતે કરે. નિર્યુક્તિકારે ચાર બતાવ્યો.

હવે પાછું સૂત્ર આશ્રયી ચાર (ચર્યા) બતાવે છે
તેમાં પૂર્વે વિષય કષાય નિમિત્ત જે એકચર્યા (એકવિ
હાર) કરે. તે કેવો થાય તે કહે છે. से घहुकोहे—વિશેષ
એટલે વિષયગૃદ્ધ બનેલો ઇંદ્રિયોને અનુકૂલ વર્તનારો એકલો
પડેલો પતિત સાધુ અથવા અહસ્થ હોય, તેનું બીજા માણસે

કહે છે, વિવિધ પ્રકારે પ્રધાન પુરૂષાર્થપણે રચેલાં શાસ્ત્રોના વિષયથી તપ અને સંયમ અનુષ્ઠાનનો વિષય અંતે મોક્ષ આપનાર કહેલા છે, તે મોક્ષ બધા કર્મના ક્ષય રૂપ છે, અથવા જે સ્થાનમાં મોક્ષના જીવો (સિદ્ધ ભગવંતો) રહેલા છે, તે સ્થાન જે આકાશ પ્રદેશમાં રહેલ છે, તેમાં પોતે રત છે. (સૂત્રમાં વ્યાખ્યાતનો અર્થ મોક્ષ લીધો છે) અને ત્યાં પોતે અત્યંત એકાંત બાધા રહિત સુખવાળા છે, અને ક્ષાયિક જ્ઞાન દર્શન રૂપ સંપદાથી યુક્ત બનેલા અનંત કાળ રહેવાના છે- (નમુત્થુણુંમાં સિવ મયલ મરૂય મણંત મક્ખય મવ્વા બાહ મપુણરાવિત્તિ સિદ્ધિ ગઇ નામ ધેયં ઠાણં સંપત્તાણું ના અર્થ વિચારવો)

પ્ર૦—ત્યા કેવી રીતે રહેલા છે ? તે કહે છે ત્યાં શબ્દોની પ્રવૃત્તિ નથી, અર્થાત્ શબ્દોથી કહેવાય એવી ત્યાં કોઇ પણ અવસ્થા નથી, તે બતાવે છે, 'સવ્વે' સર્વે સ્વરો ને અધ્યયન (ભણવાનું ભણાવવાનું) જેમ અહીં છે, તેમ ત્યાં વાચ્ય વાચક સંબંધમાં ઉચ્ચારણ પ્ર... નથી, કારણ કે શબ્દો તો રૂપ રસ ગંધ અને સ્પર્શ કમ... બતાવવામાં કોઇપણ કારણે સંકેત કાળમાં ગ્રહણ કર્યા હોય ત્યારે અથવા તેની તુલનામાં પ્રવર્તે છે, પણ ત્યાં કોઇ... શબ્દ વિગેરેની પ્રવૃત્તિ નથી, એથીજ મોક્ષ અવસ્થા શબ્દ... ' તેમ નથી; ફક્ત શબ્દથી કહેવાય 'તેમ નથી, એ... ઉત્પ્રેક્ષણીય પણ નથી તે પણ બતાવે છે,

જ્યાં પદાર્થનો સંબંધ હોય ત્યાં તેના અધ્યવસાયના અસ્તિત્વમાં ઉહ તર્કો થાય, પણ જ્યાં તે નથી ત્યાં શબ્દોની પ્રવૃત્તિ કેવી રીતે થાય? પ્ર–શામાટે ત્યાં તર્કનો અભાવ છે? તે કહે છે–'મનન' કરવું તે મતિ છે અર્થાત્ તે મનનો વ્યાપાર છે. અને પદાર્થની ચિંતા (વિચાર)ની ચાર પ્રકારની ઉત્પાદિકા વિગેરે બુદ્ધિ છે. ત્યાં તેનો ગ્રાહક નથી. (પ્રયોજન નથી) કારણ તે મોક્ષ અવસ્થામાં બધા વિકલ્પોનો અભાવ છે,(ત્યાંવિકલ્પ થઈ શકતો નથી) ત્યાં મોક્ષમાં જે જીવો જાય તેઓને કોઈ પણ જાતના કર્મોનો અંશ છે કે અથવા અકર્મ બનીને જાય છે,? તેનો ઉત્તર—કર્મ સહિત જે જીવો છે તેમનું ત્યાં ગમન નથી. એવું બતાવે છે. 'ઓજઃ' એકલોજ અર્થાત સંપૂર્ણ મલરૂપ કલંકથી રહિત ત્યાં સિદ્ધ ભગવન છે. વળી તેમને ઔદારિક શરીર વિગેરેનું અથવા કર્મનું પ્રતિષ્ઠાન નથી, માટે તેઓ અપ્રતિષ્ઠાન છે. એટલે મોક્ષ અપ્રતિષ્ઠાન છે, તે મોક્ષને જાણવામાં 'ખેદજ્ઞ' (નિપુણ) છે. અથવા અપ્રતિષ્ઠાન નામનું નરક છે, ત્યાં તેમને લોકનાડી પર્યંતનું પરિજ્ઞાન છે, તેના આવેદન વડે બધા લોકની ખેદજ્ઞ... વેદી છે (સર્વ જીવોનું તેઓ ... નું નિવર્તન જે અભિપ્રાય દુઃખ સુખ ... પ્રકટ કરે છે. તે પરમપદનો અભ્યાસી ... વડે કહ્યું છે, તે ... લોકને ... કહ્યા ભાગે (દેશ) જે

૧૦) ગાંધી કેશવલાલ અમુલખ.
૧૫) કલાણુચંદ દેવચંદ ઝાંપાવાલા
૧૫) ભીલીમોરાવાલા શેઠ. છમનાજી ચાંપાજી. સાધારણ ખાતામાંથી.

જ્ઞાન ભંડારમાં. વેચાતાં પુસ્તકો

આચારાંગ. ભા-૧ એકથી ત્રણ. દરેકના બે રૂપીયા અગાઉથી મોકલવા.

આચારાંગ ત્રીજાચોથાના અઢી રૂપીયા અગાઉથી મોકલવા તેમાં સંપૂર્ણ સૂત્ર સમાપ્ત થશે.

દશવૈકાલીક ભા-૧-૨-૩-૪ ના આર રૂપીયા અગાઉથી મોકલવા.

દશવૈકાલીક સૂત્રદિપિકા ના ૩-૪ અગાઉથી મોકલવા.

સૂયગડાંગ. ભા-૧ લો છપાય છે.

દ્વાદશપર્વ કથા છપાય છે.

પુસ્તક મોકલતાં વિલંબ થાય તો ફરી કાર્ડ લખી સુચના કરવી.

આ ભંડારના મેનેજીંગ ટ્રસ્ટી ચુનીલાલ ગુલાબચંદ દાળીયાને નીમવામાં આવ્યા છે. ઉપરનાં પુસ્તકો જૈન વિજય પ્રેસમાં સુરત ખપાટીયા ચકલામાં વી. પી. થી મળશે.

ગિરધરલાલ ડુંગરસી શેઠ
ઓ. સેક્રેટરી.

